

niid

észet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művésze: társadalomtudomány irodalom

10

IRODALMI, MŰVÉSZETI,
TÁRSADALOMTUDOMÁ-
NYI FOLYOIRAT / ALAPÍ-
TÁSI ÉV: 1934. XXV. ÉVF.
10. SZÁM. 1961.
O K T Ő B E R
SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:
ACS KÁROLY / MAJOR
NÁNDOR / SAFFER PÁL
/ VEBEL LAJOS / VUKO-
VICS GEZA / FELELŐS
SZERKESZTŐ MAJOR
NÁNDOR

Vers arról hogy

Gál László

a csecsemő szopni szeretne
hát emlő után nézne szét
tán anyja volna az a vérfolt
e rongycsomó e láb e kéz
a gloire mégis nagy dolog

a gloire mégis nagy dolog
nagy nép nagy múltja mifene
nem kócbaba cukorkaárus
vagy tevehajcsár szűrj bele
a gloire mégis nagy dolog

viskó csupán nem összkomfortos
csak deszkabódé el vele
ha ég hát ég néhány emberke
egész élete mindene
ám lobogónk van hadd lobogjon

gőgös kaszárnnyánk tetején
s ha belerúgok a kölyökbe
átmegy bakancsom fenekén
jőj szép lány férfi örömökre
felajzva vár rád szakaszunk

húsz éhes férfi az öledbe
hulljon hát véred és magunk
feküdj s ha szoknyádat letéptük
hozzá vörös bort akarunk
leszúrunk úgy is majd utána

és lobogónkkal takarunk
ne bőgj gyerek fehér kultúránk
áruháza majd fölnevel
pacskolj kölyök gyűrj homokvárat
sárból és anyád vértivel

Vers arról hogy

Gál László

szép fehér gomba a halál
s ha ölsz csak mondd hogy béke
isten képére egerek
tudósok bölcsek gyerekek
így lesz legyen hát vége

szép fehér gomba tudomány
lehull a legény és a lány
még csókot sose csókolt
kerget a kancsó bánatot
vérpiros sűrű óbort

szép fehér gomba életünk
testvérek volnánk lehetünk
s a kés a kés már éles
és ölni olyan édes

szép fehér gomba rozsdá-ósz
vetkőzik már az erdő
hullj piros nyár zöld ligetünk
aludni ó! be szép lesz

Vers arról hogy

Gál László

az olló kiszökött kezemből
s megállt a padlón hegyesen
készülj vendég jó ma a házba
öltözz fehérbe kegyesen
fogadd vendéged kegyesen

kinyílt csak magától az ajtó
megreszketett a lámpa fény
a falon imbolyogva táncolt
tűnő tűnődő tünemény
élet halál vagy költemény

a tudás fájából hogy ettünk
betelt is véle végzetünk
most ímé nyitva van az ég is
emberkém testvér szép egünk
szezám kitarult mehetünk

de miért lesz pokol az égből
s égő tűz rőt miért lobog
ruhájuk tépik és fejükre
hamut szórnak az angyalok

s egy lány fehérben nem tudja sorsát
a folyó partján andalog
gyereket várna szűz mellére
hogy megszojtassa s mosolyog

Vers arról hogy

Gál László

nyújtózkodik a nagyvilág
nyújtózkodnak a népek
ölnek halnak születnek tépnek
vernek veretnek égnek
de élnek

vasorrú bába fut seprűnyélen
rikolt riadva ördög és bankár
dől az őserdő a fejszét fogd már
üss a sárkánynak hét feje van

a rongyaidat dobd a tűzbe
járj büszke szép meztelenül
anya lesz most már minden asszony
sohase maradsz egyedül
öltözz fűbe fába virágba
igyál friss harmatot mézet

csúf szép szűz és ribanc
az élet
éljed

Négy nap és egy élet

Fehér Ferenc

ELSZABADULT SÁRKÁNYOK NYOMÁBAN

A Méhészek völgyén fut át velünk a könyvkiadó vállalat kocsija. Érzem, mint dobban meg a szívem. Így van ez, valahányszor gyermekkori világomnak ehhez a természetes határvonalához érkezem. Mezítlábas csatangolásaink során egész eddig merészkedtünk el a faluból, innen már minden fa, útkanyarulat, hajlat ismerős, bár a külső és belső változások lépten-nyomon mellbeütnek, s eszmélésre, e környezetben gyökerező tudatvilágom felülvizsgálására készítetnek.

Kimondom magamban: „Méhészek völgye”, és tavaszi napok akác-méztűz, levélrezenéses csendéletei élednek föl bennem, amikor hosszú nádpedróval szedtük az akácfürtöket, s míg hullott nyakunkba a sárga virágpór esője, a lombok magasában sötétlő madárfészkeket kémleltünk. Ke-restük az ismeretlent, a titokzatosat. És eszembe jut az a régi, régi áprilisi nap, amikor a falu közepén átvonuló magyar huszárok kényesen ficáncoló lovai közt paraszt szekér bukkant föl ebből az irányból, s gyermeki irtó-zattal pillantottam meg a saroglyarésen kinyúló lábakat. A kocsideszkák hasadékán alácsepegő vérnyomok ide, a Méhészek völgyébe vezettek, de azt már nem tudhatom, melyik hajlat mögül, melyik szállásépület padlásablakából kattogtak azok a vakmerő fegyverek, amíg el nem hallgattatta őket a túlerő. Azok a viaszsárga, bocskoros lábak is ezt az utat taposták, s három évvel később, az „A la recherche” poklokát megjáró költője is talán ezekre a fákra, ezekre a kukoricásokra nyithatta fel szemét, amikor a vigasztalan simaságú táj végtelen abrosza után lekanyarodtak fogolytársaival ebbe a völgybe. Talán épp akkor volt ez, amikor az a verbászi, internátusi legényke diákmotyójával hátán, megriasztott lélekkel, anyjáért aggódó szívvel vánszorgott hazafelé, s a latin rendhagyó igeragozás

helyébe egy újfajta szorongás, borzalom költözött tudatába: az ágyúdörgések erre hengergő moraja, a nemzetközi út árkába rogyott állatok és menekülők apokaliptikus látványa és Schwartz Jakab igazgató úr utolsó percben kiadott, egyébként ostoba riasztást szolgáló parancsa: meneküljtek, mert lemészárolnak benneteket az oroszok!...

Van-e még út, mely annyi borzalmat hurcolt a hátán, mint ez a panóniai beton szalag?

Amikor nyolc-tíz éves koromban elnézegettem azoknak a betonkeverő embereknek a munkáját, gondolta-e már valaki, hogy a történelem egyik legvéresebb szalagjának egyengetik a talajt?

A budapesti eucharisztikus kongresszusna felkarikázó jámbor bácskaiak szívében még titkos, nemzetiszínű zsolozsmák zsonghattak; a kereskedők, üzletemberek, malmosok és téglagyárosok a gyorsabb gazdagodás modern aranyútjának, megváltásnak tekinthették a rossz kövesutak marasztaló világa után, s talán csak néhány gondolkodó, a világ dolgait figyelemmel kísérő kommunista hallotta már rajtuk a tankok, harckocsik vézes dübörgését.

Huszonkét éve még itt lebegett valahol az a sárkány a cementes szátkokból kifejtett, eltéphetetlen lenspárgán, mely élesen belevágott a tenyerünkbe, s azt hittük, erősebb a drótnál, soha semmi el nem szakítja, az a sárkány örökkön ott fog szárnyalni a Méhészek völgye felett. A háború mégis eltépte, örökre elnagadta tőlünk, hogy egy sárkányát vesztett nemzeték érzékenységevel gondoljunk vissza az istállólampáját himbáló szekeret szelidebbnek hitt világára, amikor motorok benzinfüstje helyett fodormenta és zsálya illata lengett fel az utak mentén.

Mert a sárkányoknak le kell szépen ereszkedniök, miután belengték az élet megkezdéséhez szükséges illúzió tájait, hogy ne essen fájás, ne kuttassa mindhalálíg a szem: merre sodorta őket az idő a lenspárga véres, eltépett kacatjával.

A befejezetlen szimfóniában van valami meghökkentő, mardosó folytatáskeresés.

IRÓI SZEREP ÉS „KIKAPCSOLÓDÁS”

Ez a folyamatosság keresés feszül bennem most, ahogy elsuhanunk a volt bánkert barackosa mellett. Tudom, hogy a művésztelepnek kinevezett, elszigetelten álló épület ott, a Krivaja közvetlen szomszédságában, nem jelentheti majd a „kikapcsolódást”.

Vajon kikapcsolódás volt-e utóbbi tizenkét esztendőm megannyi bácskai, bánáti irodalmi útja; a csantavéri, zentai, kanizsai, becsei írói találkozók s a felolvasó körutak Beograd, Zagreb, Sarajevó, Mostár, Skopje, Kosovska Mitrovica, Priština, Ohrid több ezer kilométeres átlóin; a találkozások egyetemistákkal, diákokkal, gyermekekkel, bányászokkal, nyaraló vendégekkel, tengerészekkel, autót építőkkal, szövetkezeti panasztokkal, vidéki polgárokkal... Mennyi szín, élmény, észlelés, melyeknek lejegyzésével nem is maradtam mindig adós, legfeljebb, ha a táj, a környezet, az életképek befogadására nem futotta a rövid ott-tartózkodásból.

Minden távolabbi utamról írók és költők társaságában eltöltött, agyon-disputált órák emlékeivel tértem haza; ilyen személyes ismeretségek nyomán születtek legjava szerb, horvát, szlovén, valamint szerény úttörő vállalkozást jelentő macedón, siptár és vajdasági román versfordításaim. Nem udvariasságból, nem is kötelezettségből, hanem egyszerű érdeklődésből

jöttek létre. Meg aztán mindig úgy éreztem, hogy e fordítómunka szorgalmazásával elsősorban vajdasági magyar irodalmunknak tartozom, azt gazdagítom általa.

Az író nem képes kikapcsolódni, bárhová szökik, bárhol húzódik is meg. Miért áltatnám hát magam azzal, hogy épp itt, kőhajításnyira szülőfalum házaitól, nyugton tudok majd maradni, fordítgatom valami magammal csempészett munka napi penzumait, vagy a küllai dűlőlőútról idehallatszó kocsizörgés elől bedugom a fülem, és belemerülök valami olvasmányba.

Kell a mozgás, az ismerkedés, a folytonosság ápolása, mind az általános irodalmi arcvonalon, mind pedig a tájak, az emberi sorsok, a mindennapi valóság irányában. A kölcsönösség vulgárisan értelmezett elve, igaz, nem juthat kifejezésre, mert a szláv nyelvek közt ismeretlen szigetet jelentő anyanyelvünk nem hozzáférhető, sőt valóságos gát azok előtt, akikben a miénkhez hasonló vagy esetleg lanyhább érdeklődés él a vajdasági magyar írás iránt, s épp ezért olykor a legszebb közeledei szándékok is hajótörést szenvednek ezen az elsődleges akadályként felbukkanó szírtén.

Vannak kétségtelen, kétoldali mulasztások is: a két Híd-díjas könyv közül például még egyik sem jelent meg szerb fordításban. S ha a vajdasági írószekció újjáéledésével, eredményes működésével ki is épülnek lassanként az adminisztratív kapcsolatnál jóval többet jelentő pallók (elsősébként szerveztünk köztársaságok közötti, rendszeres és kölcsönös írói látogatásokat), a jugoszláv irodalmi nyilvánosság megrövidítve érezheti magát, amiért még mindig nem szippantott sajtóságos izeket és értékeket rejtegető költészetünkből vagy elbeszélő irodalmunkból. Az Írószövetségtől most eljuttatott kongresszusi közlönyben azt olvasom: Major Nándor Híd-díjas szerző a *Krumplilovacsák* című verseskönyvéért kapta a 300 000 dináros irodalmi díjat! (Tudvalevő, hogy a szóbanforgó kötet nem verseskönyv, nem *Krumplilovacsák* a címe, hanem *Vereség*, s ha jól tudom, a mindenkori Híd-díj összege sem három-, hanem kétszázezer dinár.)

Egyetlen magyarázat lehetséges: adminisztratív pontatlanság. Az Írószövetség régebbi vajdasági magyar tagjai már megszokták. Mindenesetre elgondolkodtató, hogy az említett szerző épp egy *Krumplilovacsák* című gyermektörténetével aratott „országos sikert”, díjazott kötete viszont, országos viszonylatban, máig sem vált hozzáférhetővé, azon egyszerű oknál fogva, hogy nem fordították le és nem adták ki. Mulasztások ezek, s minderről elbeszélgethetnénk ezekben a napokban, hogy a küszöbönálló sarajevói kongresszuson fölkészülten léphessenek elő író küldötteink.

AZ ÍRÓI ÖNISMERET ADÓSSÁGAI

Seregnyi emberrel szeretnék találkozni, otthon hajnalig jegyezgettem magamnak, hova érdemes eljutnom, mi iránt érdeklődöm majd ezekben a napokban, hogy a fiatalkori élmények, a paraszti múlthoz fűző elfoglaltság-szálak közül elem rajzolódjék az izgató, sarkalló vagy megnyugtató jelen. Nem holmi falukutató, szociológizáló inger, hanem az írói önismeret kötelez erre. A kényszer nem újkeletű, nem ez az alkalmként kínálkozó, évi szabadságomon ért kirándulás ébresztette föl bennem.

A családi, rokoni kapcsolatok, futó hazalátogatások mindannyiszor megnyitottak egy-egy megismerés-rést, de ezeket eltömítették az életemet lefoglaló mindennapi kötelezettségek. Ajándék ez a pár nap, élnem kell vele. A bánkerti meghúzódás visszaélést jelentene.

Ahogy átfutom jegyzeteimet, magam is érzem, belátom, hogy elragadt az éjszakai tervezgetés csalóka heve: az iskoláztatás, családi és iskolán kívüli nevelés, az egészségügy, az üzemek és a szövetkezet megtekintése, könyvtárak, ösztöndíjazás ügye — mindez egy-két nap alatt? Dőre-ség. És épp itt, ahol lépten-nyomon megállítanak majd a figyelmet elterelő vagy lényegre rávezető összefüggések, emlékek!...

EGY RÉGI ORVOSARC

Alighogy odakanyarodunk a Kommunista Szövetség székháza elé (a Művelődési Központ igazgatóját nem találtuk irodájában; épp értekezleten volt), máris rögzítem magamban, hogy úgy emlékszem, itt lakott valahol Hadzsy doktor, és a puszta név nemcsak a Nagykert füves tisztására áthelyezett szobrot juttatja eszembe (azelőtt itt állt az egykori Dudás-fürdő előtt meghúzódó, háromszög alakú kertecskében), hanem a róla szőtt, magasztos, nyilván kissé ki is színezett történeteket (állítólag beteg, vak öreganyám párnája alá is becsúsztatott egy régi, ropogós százdinarost, s a temetésén — arra kis óvodásként még én is emlékszem — ott volt a falu apraja-nagyja). Pedig nem is olcsó népszerűsködés alakította ki életstílusát, nem az orvosi versengés irányította tetteit, hisz népszerűsége, híre messze eljutott ebből a kis bácskai községből; a vasútállomásról nem egyszer kanyarodtak háza elé a topolyai fiákerosok, bécsi, pesti orvosokkal, vendégekkel.

Interjút már nem készíthetek vele, de ha kissé bátortalanul is, helyette próbálom megadni a választ helytállásána, orvosi hivatkozásérzetére: szerettem ezt a falusi népet, s nyilván szerette egy kicsit Topolyát is. Annyira legalábbis, hogy hagyta helyette Bécset, a professzori rangot, s megelégedett a szerénységgel, emberszeretettel párosuló tudományáért kijáró legszébb orvosi honoráriummal — a határtalan bizalommal és megbecsüléssel.

ÁRNYÉK A KÁLVARIA-DOMBON

A szervező titkár irodájában fogad bennünket, s ha nem tudnám, hogy végzett tanár, talán meglepne, hogy mentegetőzik az ajtón díszelgő felírás pontatlan megszövegezése miatt. Pedig nem is olyan ordító hiba, s talán észre sem vette mindegyikünk, amint beléptünk. Tőle értesülünk még egyszer, hogy hajdani topolyai színházi látogatásaink rokonszenves igazgatónője fontos értekezleten van (őt is odavárják, de ezt csak később árulja el, szinte véletlenül, amikor már a falakon függő művésztelepi festmények kapcsán alaposan belemelegszünk a beszélgetésbe, én magam pedig „haditerveim” megvalósításához igyekszem íziben megteremteni az alapot, vagyis a kapcsolatokat).

A hányatott életű, derékba tört pályájú Nagyapáti-Kukac Péterig azért eljutunk, azaz vele kezdjük. Talán énbennem él legizgatóbban a kikívánczoló sóhaj: Ha most élne! Ha most volna húszéves! A kiúttalanság, az egzisztenciátlan számkivetettség-érzet elkerülhetetlenül sodorta az alkohol felé; akadémia helyett a nagygazdák szállásait járta, hogy egy-két fityóka pálinka vagy tányér meleg leves ellenében ecsetjével megörökítse a paraszti gazdagság harmincas éveinek jelképeit e tájon: a piros cserepes szállásokat, a hosszú nyakú, elevátoros cséplőgépeket, hogy utána, csavargásaiba belefáradva, meghúzódjék valami pusztai alkác árnyékában, és reszketeg kézzel, önmaga vigaszána vászonra vessen valamit ebből a gazdag és kegyetlen tájból.

Első diákkori, önképzőkori novelláim egyikét róla írtam, de máig sem írtam ki magamból azt a kíméletlen tudatot, hogy kisgyerekként én is kövel hajigáltam meg a Kálvária-dombon, mert szívlázítóan toprongyos, furcsa jelenség volt, s akkor már rég bolondnak tartották az emberek.

A topolyai művésztelepek már nem lehet vendége, nem viselhetik gondját az új társadalmi mecénátusok, de szerteszét szórt festményeit, egy korszak és egy tragikus vidéki sors dokumentumaiként, számon tarthatná, s talán össze is gyűjthetné szülőfaluja. Nemcsak az ő emlékének, hanem ma is élő hozzátartozóinak, elsősorban édesapjának tennének ezzel sokat. Több lenne ez egy köztudatban bolondnak elkönyvelt gyermek méltó igazolásánál.

EGY ALFOLDI GICCSRÓL

A „Press” (sajtó) jelzésű kocsik pillanatok alatt röpítenek ki bennünket tulajdonképpeni szálláshelyünkre. Csak a második bejáraton kanyarodhatunk be a völgyhajlatban meghúzódó épület irányába, mert emitt, a barackos mögött, másfajta énekesek vettek maguknak szállást: fajbaromfi telep csöppent ide legutóbbi ittlétem óta, s a piros tarajú leghornok méltatlankodó kukorékolással, rikoltozással felelnek a melódiátlan motorzúgásra.

A szeptemberi szárazság ellenére is dús zöldellésű kertalji földek átható, hínárszagú levegője legyintett meg, s ahogy átpásztáztam tekintetemmel a meszelt falú, lépcsőzetesen emelkedő házakig nyúló síkot, megint odatűztem képzeletemben a csordakút gémjét a kis ér partjára, mert — minek tagadjam — hiányzott, mint ahogy a lélek, az idegek belső tájainak hiányzik egy használatból kikopott, öreg töltőtoll, amit nem vagyunk képesek szemétre dobni, íróasztalunk fiókjában őrizgetjük még sokáig, s ha évek múlva téved is rá a kezünk, újra érezzük régi-régi dolgos éjszakák és hajnalok hangtalan izgalmát, varázsát; nem a tárgyak — általában a dolgok fétisizmusa ez, s ellenőrizhetetlen; eredője a zsarnok tudat, temetője a kíméletlen idő.

Elfelejtethetem-e azt az árva magányost ott, a táj sivatagában, ég felé nyikorgó, vicsorgó fájdalomával s mohos mélyének barlanghús leheletét, ahogy belehajoltam; vagy azt az éjszakát, amikor apám, végső kétségbeesésében, mert fiatalabbik, kalandos természetű bátyám két napja nem került elő, vasmacskával kotorta mélyét, miközben anyám kezében vitustáncot járt a petróleumlámpa: mi lesz, ha az a vasmacska beleakad valamibe!...

A rettenet delíriuma is lehet egy helyből kibillentett, pusztai gémeskút, nemcsak a pannóniai giccsről kialakult felszínes képzetek rekvizituma. Aki nem látta azt a lámpással reszkető édesanyjai kezét, aki nem hallotta annak a vasmacskának balladás mélységekből felhatoló horsanásait, annak hiába is beszélek.

Igy maradok én magamra végig nem mondható, soha eléggé nem igazolható paraszti élet- és tájélményeimmel, melyek erkölcsi folytonosságát azóta is keresem változó életkeretemben.

FOGADTATÁS

A közvetlen háziasszonyi tessékelés eszméltet fel (rövidlátás vagy kitenyésztett polgári normák kellene hozzá, hogy ezt a természetes paraszti szívéllyességet valaki évszázadok során kitenyésztett szolgai allázat-

nak minősítse), s csakhamar újra átélem a terület-asztalkám serénykedő, tiszta kötényes asszonyok által szolgáltatott csodáját. Nem alkalmazott, nem is cseléd szolgál fel, hanem a vendégül látó kellem, a panasztasszony, aki hiú az étkére, szívből jövő mosolyára, de nem provokál ki semmiféle elismerést, csak arcának halvány pírja árulja el (szava tiltakozik), hogy örül a szíve a barátsággal nyugtázó szónak.

KI MIHEZ KEZD?

Szálláshelyünket nem valami művésztelepeket gyártó irodalmi Corbusier tervezte, s az az alapokat lenakó, megboldogult emlékű kőműves (bár még élhet is) aligha gondolhatta, hogy vajdasági írók jönnek ide, mégpedig ezen a szép szeptemberi délelőttön — kikapcsolódni. A nyurga diák-poéta a magával hozott Hölderlin kötetet szorongatta tanácstalanul, majd a legyeket hessentgette vele, a gyakorlatiasabb gondolkozású nemzedék tagjai ház körüli terepszemlére indultak, majd vergődünk, mint a partra vetett hal, mert hiányzott az első perctől a négyfalas írói területen kívülség, a megszokott szék, az íróasztal, az a meghatározott szögbe ékelte életdarabka az ablakunkon túl, így hát elindult a csevegés, a sarokban előkerült egy sakk-tábla, s mindenre elszántan felkopogott egy írógép is.

SZÍNHÁZI TETEMREHÍVÁS

Első utam a volt színházépületben székelő Művelődési Központba vitt. Nem tudom, miért, de akaratlanul is úgy mondtam, hogy megyek a színházba. S később állapítottam meg, hogy így mondják a helybeliek is. Nem valami fájó csakazértisből, inkább természetes megszokásból. A régi, lelkes együttes azonban szertehullott, az eleven játék, a szép színpadi beszéd lelkekig hatoló, falusi mozdulatlanságot fölszabdalo csodája emlékké vált; nem sugározza szívmelegét az édes-bús Házitücsök, a hajdani topolyai Copperfield Dávid jobbra kurta vidámest-szerepekre van ítélve, Hamlet rádióiskola szövegeket olvas, s ha a legnagyobb szerepeket kapják is új környezetükben (akár a Rádiónál, akár pedig másutt), kell hogy sírjon mindannyiuk szíve, ha a közös színházi esték csodálatos izgalmaira, színpadi levegőjére vagy a környékbeli vendégszereplések hálás közönségére szalad vissza az emlékezetük. A Rádió nem adhatja őket vissza a színpadnak. A topolyainak nem. A színpadot sem helyettesítheti ez a láthatatlan színház azok számára, akik egyszer már belekóstoltak szépségeibe. Nem is a Rádió ragadta el őket, inkább felkarolta egy részüket, hanem egy döntés, amely, úgy látszik, nem talált más kiutat.

Fáj ez a seb Topolyának, és fájna, tudom, az Ibsen-szerepek emlékezetes tolmácsolójának, a nagyon jó szavalónak és folytonos tevékenykedésben elizzott Krémer Rezsőnek is. Nevét kevesen tudják kimondani ebben a környezetben könnyes meghatottság nélkül.

A Központ alkalmazottjai a volt színházi irodát csinosítgatják maguknak, no meg hát, az ilyen, ezernyi elfoglaltságuk közepette rájuk rontó vendégek szemének. Nem is említem nekik, hova kalandoztak el gondolataim. Tele vannak tervvel, munkával, akarással. Az élet nem áll meg. De azért ezekről a falakról valahogy hiányoznak azok az új izgalmat hirdető színházi plakátok, a koszorúk, az együttes bemutatóinak pillanatképei, s az a lelkes gondviseléssel vezetett színházi grafikon, amelynek adatai, lám, hiába beszéltek egy felfelé ívelő munka nagyszerű eredményeiről.

Műkedvelés? Az még nem művészet, de kívánunk hozzá sok sikert. S ez nem ironia, hanem a helyzet adta lehetőségek igényese.

BEFORDULTAM A KOCSMÁBA

A motelban (csodálnám, ha még nem figurázták volna ki ezt az elnevezést a jóhallású topolyaiak) üresek az asztalok így déltájban. Egy-két unatkozó tisztviselőarc, nyugdíjasféle, más senki. A nagy zongora az estéről estére megismétlődő erőszakos püfölő fájdalmaival heveri ki ilyenkor. Annál élénkebb a forgalom a szomszédos italkimérésben, amit csak egy ajtó választ el (?) ettől a hieroglifekkel, agyag csempékkel tarkított teremről. Este, különösen szombat és vasárnap este azonban megtelik a motel, s kerek kisbárszékre telepedve teszi a szépet a lánynak az a topolyai legény, aki kinőtt már a közönséges, régimódi kocsmái keretből. A megnyugtatónak titulált hangulatvilágítás vörös vizében úszkálnak a pácolt, megnyúlt arcok, s itt húzódnak meg azok is, akik alighanem ezt az előkelő kiadású kocsmát túlnőtték már, vagy nemrég még zeneiskolai növendékek voltak, s egészséges hallásuk tiltakozik az énekes hang-orgái ellen. De az énekest is igazolnom illik: száz és száz, ugyancsak egészséges torkot kell túlkiabálnia.

ESZMÉLŐ UNOKÁK

Csak nagy nehezen találok el az ifjúsági klubba, pedig szép helyen van, a Fő utcán, csakhogy akár fiatal, akár öreget kérdezek a szombat esti utcán, határozatlan választ adnak. Egyikük elutasít egy mellékutca, miután előhozom egyetlen magyarázó érveket (délelőt hallottam), hogy van televízió készülék is abban a bizonyos klubban. TV-készüléket valóban találtam, meg két kisgyereket, akik elmerülve követték a kis gödölyékről és a farkasról szóló szlovén bábjátékot. A hatalmas teremben más senki. Gondoltam, korán van még, s letelepedtem két kis ismeretlen földimögé. A remek műsor elfeledtetett velem mindent. Mire véget ért, a két gyerekért jött az édesapjuk. Gyanakodva megkérdeztem tőle, hol is vagyok én tulajdonképpen. Kiderült, hogy a Május 1 Építő Vállalat tanácskozó, társalgó termében. Bemutatkoztunk egymásnak. A vállalat embere volt. Ő igazított aztán útbá. Útközben, a valksötét utcákon, az álomba merült ablakok alatt, egyre azon törtem a fejem, hol marad a többi gyerek? Nem hiszem, hogy mindegyiküknél televízor van otthon. Igazán nagyszerűen mulattunk, az ő estjükét is megszépítette volna az a bábjáték.

Szőnyeges, élettelt zsongó klubhelyiségbe lépek. Alig ismerkedtünk meg, azt kérdezik, vacsonáztam-e már, s igenlő válaszomra szinte kérdés nélkül feketekávé helyez elém a fehér kötényes alkalmazott. Két ifjúsági vezető telepszik mellém. Innen is, onnan is, pillantások röppennek felénk, de nincs bennük sem kíváncsiság, sem tolokodás. Az egyik fiúhoz nemsokára átkiáltott valaki, s Stevónak szólította. Nem akartam elhinni, hogy nem magyar. Még a topolyai középzárt é-t is kifogástalanul ejtette ki. Megtudtam, hogy egyike azoknak, akik legjobban szívükön viselik ennek a költségvetés nélküli otthonnak a sorsát, ahol a helybeli fiatalok legjobbjai, hajdani bicskás ősök unokái megannyi tervet, megvalósítandó álmot forgatnak agyukban, s ahogy én megsejtettem, meg is valósítják majd őket. A fiatalok politikai, tudományos, gazdasági, technikai, zenei és irodalmi érdeklődési ágazatainak megfelelően előadásokat, érdekes beszélgetéseket szeretnének nyélbe ütni.

A házigazda nemsokára elnézést kérve távozott: három-négy napja szinte nem is volt otthon, aznap a zentai felderítők egy csoportját kauluzolta a Pannónia birtokon. Fánadt volt. Már nem hallhatta szíves beleegyezésemet, hogy októberben irodalmi beszélgetésre jövök hozzájuk.

Egy francia játékfilmet mutat be a TV, Fernandellel a főszerepben. Azt várhatná az ember, hogy na, most minden szem arra irányul majd. De nem. A figyelem továbbra is megoszlik: változatlanul beszélgetnek, akik eddig is vitáztak, látok sakkozókát, dominózókat mindkét nembeliekből, s a szomszédos teremben a rádió vidámestjét hallgatják. Csak egynéhányan kísérik a TV műsorát, s az a kaucsuklabda is tovább pattog ott kint, abban a tágas teremben, amely nyilván tanácskozó teremül is szolgál. Arra gondolok, hogy látványos varázsával még Párizs utcáin is majd mindenkit megállított az üzletek kinakartában villogó képernyő, s előbb nem értem, miért nem nyugúz le itt minden szempárt ez a tegnap még ismeretlen csodadoboz; itt, ebben a sivár hétköznapokat pergető, dolgos községben, s épp ebben a környezetben... Az üresen kongó vállalati klubhelyiségre gondolok a két kis emberkével, s életstílussal, munkában töltött hetek szombat esti fáradtságával igyekszem igazolni a felnőtteket; ezeket a fiatalokat pedig úgy próbálom megérteni, hogy nekik a pusztá együttlét, ez a környezet is mást jelent, többet és szebbet, mint azoknak, akik már nem éreznek ilyen elfogódottságot. Minden életmegnyilvánulásuk, s így bármilyen szórakozásuk is élményszerűbben jut kifejezésre, jobban lefoglalja őket, sem hogy egyikőnyen át tudnának váltani egyikből a másikba. Az is lehet, hogy itévedek. Talán csak arról volt szó, hogy azt a Fernandel filmet már pergették Topolyán.

Jó érzéssel hagytam ott őket, s az októberi látogatást följegyeztem magamnak.

ERJEDŐ VILÁG

Még egyszer betértem a motelbe, mert emberekkel akantam találkozni, s életnek másutt sehol sem találtam nyomát az éjszakába hajló topolyai utcákon. Volt diákismerősök „fiatal feleségekkel koszorúzott asztalhoz” invitáltak, s az első dolguk az volt, hogy a bár Misijének újabb megrendelést kiáltottak oda, s nem egészen értették meg, mi az, hogy a „művésztelepen” vagyok, mire pedig eljutottam volna a bánkert magyarázatig, már egy érzelmes tangó melódiai ringatták őket, fent, a nagy teremben. A volt zeneiskolai ismerőst még meg tudtam kérdezni, hogy nem feledkeznek-e meg a zongoráról... Az öblös választ férje adta meg: nem, ott van a zongora tetején egy Beethoven-szobrocška, az legalább nem hallja, ha szól a zongora, ha nem: süket!... Ezen el kellett mosolyodni, és valahogy társulni, idomulni a pusztíthatatlan étvágyról és derűről tanúskodó férji nevetéshez. Csak a szemüveges, fiatal orvos tartott ki mellettem. A konvencionális kérdésre, hogy hogyan találja fel magát szülőfaluja orvosaként, arról kezdett beszélni, hogy igyekszik megérteni az embereket, alkalmazkodni hozzájuk, de persze ez nem történik súrlódás nélkül. Meglepődtem: itt nőtt fel, ide járt haza szegény sorsú, bejáró diákként, hát miféle különleges törekvésre van szüksége, hogy ne csak tudását, hanem bánásmódját, emberi magatartását is egyre jobban becsüljék? Párizsi autókirándulásukat már nem mesélhették végig, mert nekem is kellett magamról valamit mondani, aztán pedig indultam, várt rám a sötétbe vesző hegyesi út.

Az egykori Puhalák-kocsmá (később szakszervezeti otthon) helyén épült emeletes lakóház néhány ablaka még világított, s mintegy előrevetett fényjelei voltak ezek egy városiasodó, renyhéseit, begubódzásait lassanként levetkőző, ismeretlen Topolyának. Arrább is, amint ballagtam kifelé az éjszakában, nem egy fénylő ablakot láttam még, de szinte kivétel nélkül az újonnan épült lakóházakon, melyek minden bizonnyal a topolyai

közigazgatás és üzemi ipar kulcskérdéseinek jelentik egyelőre a fedelet, egy újarcú társadalmi rétegnek, mely erjesztője is ennek a paraszti kovásznak, lehet szálka is a szemében, de mindenképpen a megváltozott életkeretek és igények előtt feszegeti a falusi élet bilincseit. Ellentmondá-
sosságait egy utcai ablak alól véletlenül ellesett képpel jellemezném: modern stílbútor tetején vásári agyag csecsebecse és marhabéllal lekötözött panadicsomos üvegek.

Az alig két kilométeres éjszakai gyaloglás során egy teremő lélekkel sem találkoztam, ahogy Topolyán mondanák. A beton út két oldalán meg-
megsörrennek a száraz kukoricalevelek: a bácskai szeptemberi rengeteg várja, hogy elinduljon már ellene a zsákabroszos szedők munkahada. Mert itt „szedik” a kukoricát s nem törik, talán a „törni” ige elleni ösztönös szegényparaszti védekezésből, mert amit letörnek (értsd: letépnek, leszaki-
tanak, letaposnak), az kár, viszont szedni, szedegetni valamit, az a kenye-
ret, a megélhetést jelenti, mert a csőre magára irányul, nem pedig a munka egy mozzanatára.

A művésztelepiek kurta farkú házörzője szalad elém, vinnyog, körül-
viháncol oktalan örömeiben. Most jut eszembe, hogy mi az oka: ideérkezé-
sünkör megsgimogattam a fejét.

Az ágy mellé helyezett székre hajtogattam a ruhámat, s most érzem
másodszer, hogy hazaérkeztem.

VÁLTOZATOK

Vakító szépségű vasárnap délelőttre ébredünk. Csak most értesülök,
hogy többen már visszautaztak közülünk elfoglaltságuk miatt. Na de he-
lyettük megérkezett két frófeleség.

Bobi (így neveztem el, gyerekkori kutyánkról ezt a csupa húség ebet)
bohókás örömmel szegődik nyomomba, s követ a falu irányába. Meg-meg-
iradodik, serdül-perdül, lemarad, majd eszeveszett vágtaival ered utánam.
Kis lurkók tudnak csak így örülni az ünnepdélelőtt szabad szépségeinek.
Egy méla ábrázatú, tarka foltos társ csatlakozik hozzánk a volt bikaistálló
környékén, s arra gondolok, miféle kísérettel vonulok be a faluba, ha to-
vábbi útítársakat vonz ide Bobi búvköre. A csintalankodó, mindig kezde-
ményezésre kész gyerekeknek van ilyen magával ragadó hatása társaira.
Emez a méla ábrázat ötlettelen, szellemtelen. Tunyaságot sejtet. Ha van
kutyabeszéd, biztosra veszem, hogy csupa nyögdecselő közhelyeket
használ.

A harangozás bim-bamjait elnyomják a vészesen elrobogó autók a
községet ketté szelő nemzetközi úton. A közlekedési milícia székháza előtt
minden vezetőt sorra igazoltatnak. Jelentést kaptak Noviszád irányából,
hogy valaki kilencven kilométeres sebességgel robogott át helyiségükön, s
Szabadka felé tart. Legutóbb egy hatalmas külföldi teherautó gázolt halál-
ra egy négyéves kislányt. Itt, nem messze.

Az egykori Amazon szélességűnek tetsző beton út már rég keskeny-
nek bizonyul. A türelmetlenül vágatató élet leszorítja róla a löcsökekkel, bog-
nárkerekekkel nyikorgó múltat. Le, oda az eperfák alatt kanyargó poros
nyári útra, amelyből e múlt vétetett.

A TEMETŐSARKON

Egyik rég látott barátom szívélyesen hív magához, s azonnal hozzá-
teszi, hogy utána ki is szalad velem kocsiján szálláshelyemre. Valaha

együtt rúgtuk a rongylabdát a vágóhíd sori epresben; ő továbbra is rúgta, mindaddig, amíg a szíve tiltakozni nem kezdett. Olyannyira, hogy szívmitétre került a sor a zagrebi klinikán. Valami német nevű orvostanár végezte az operációt, nyolc vagy kilenc hasonló, sikertelen műtét után. Ott-hon nem is tudtak róla hozzátartozói. Életben maradt. Futball helyett most kis Fityót kerget. Azaz dehogyis kergeti: úgy meg van az őrizve, gumipadlója felmosva állandóan, mintha most került volna ki a gyárból.

Barátom borral, feketével kínál, de szokásba, divatba jött a feketekávét a nem tisztviselő családoknál is. Az édesapja szorgalmas kis vaskovács volt, s tisztelettel köszöntgették egymást édesapámmal, ha az kapával, kaszával a vállán elhaladt a mindig kalapácpengéstől hangos műhely nyitott ajtaja előtt. Emlékezetes szépségű, finom mosolyú, halk jelenségű nővérét mindig az ablakból láttam kihajolni gyermekkoromban. Talán húszéves sem volt, amikor itthagytta ezt az örökkön poros, sáros, zord világot. Azt hiszem, a hangját sem hallottam sosem. Az ablakból mindig a temetőt kellett látnia, a vadtvövises sövénykerítést, amelytől csak a bajsai kövesít választja el házukat.

Egy rövid, irtóztatóan rövid életút!

A hűvös, izlésesen berendezett szobákon, finom mosolyával, mintha ő suhanna át... Ez a világ csak a széles csípejű, gyerekzsúlásra, mindennapi robotra képes lányokat tűrte meg. Régi, volt diaktársnőim közül orvosnők, vegyészek, agronómusok kerültek ki.

A rongylabdás csaták színterén új típusú tisztviselő lakások sorakoznak. Ma is meg tudnám mutatni, ha bekopogtatnék ebbe a legszélső épületbe, hogy szobájuk melyik szögletében, azaz helyén volt az a két mesebeli eperfa, amelyeknek térközét egy várkapitány hősiességével védelmeztem fekete klott gatyámban. S amikor vendéglátóim kikísérnek, megállok egy pillanatra, várom, hogy felém repüljön az a hazavezénylő édesapai fütty, melynek erélye feltétlen tiszteletet követelt meg. A család unostalan háborgó vizeken tornászó hajóját másként hogyan is igazgatta volna el.

SZEMBESÍTÉS

Ebéd után én hívok valakit látogatóba az író társak közül, azzal a kényszerrel és sejtéssel, hogy otthoni világom feltárással vagy csak fellebentésével is a rólam kialakult képet teljesítem ki benne. A kocsiban helyet kap a két asszony is. Felkapaszkodunk a Kálvária-dombra, és a külai útról fordulunk be „a mi utcánkba”. A fák, ablakok, kerítések, kiskapuk elvillognak mellettünk, az utca, amelyben egykor tipegtem, mintha összeszűkült volna, a házak összébb lapultak, s szeretnék kiszállni, hogy szabaduljak a feltűnéskeltés érzésétől, de már késő. Megállunk a sok vihart megért nagykapu előtt. Innen is, onnan is ismerős szomszédi arcok bukkannak elő, s alig bújok ki a ruganyos ülésről, már kiabálnak felém, hogy „Ferikém, hiába keresed őket, nincsenek itthon...” A fal tetején kitapogatom a kapukulcsot; ott van, azon a helyen, ahol huszonöt éve is. Biztosan moziba mentek, az az egyetlen szórakozásuk, ha így, vasárnaponként egybetalálkozik a család. Bátyám állandóan utazgató munkás, a két gyerek anyja a bútorüzletben dolgozik. Változó életük nagy kanyart vett. Apánk még mindkét lábát szilárdan megvetette a földön, de az legtöbbször fősvény, kegyetlen maradt hozzá; szárazság, jégverés pusztította keservesen megmunkált árendás földjeit; az az egy-két hold agrárföld pedig, amit többgyerekes, nincstelen napszámosként a háború után kapott,

olyan messze esett a falutól, hogy az ember a lelkét kigyalogolta, mire oda kijutott. A szántatás, a fuvaroztatások (honnan is lett volna egy újdonsült agrárosnak kocsija, lova, ekéje, szerszáma) olyan adósságokba sodorták, hogy a soványka föld soványka terméséből nem győzte aztán viszszafejtetni. Csak a legszigorúbb, legbeosztásosabb életmód menthette meg a családot az eladósodástól, s apánk e tekintetben nem ismert kíméletet. Az egyetlen kivétel — miért hallgatnám el — én voltam. Egy szó nélkül adták oda élősködő, a falusi szülőkből csak a „zsiros, bűdös parasztot” látó városi gazdasszonyaimnak egészsévi munkájuk gyümölcsét, csak hogy folytathassam tanulmányaimat.

A többiek ki sem szálltak. Az autó ablakán át viszonyították a barátságos integetéseket. Nekivágtunk a Széles utca portengerének, hogy nyolcévi özvegyesség után új otthont lelő édesanyámhoz nyissunk be a Vaj-hegyen. Kálmán bácsiék sarkán egy meleg emlék tódult fel bennem: tőlük hozta anyám a gályarabról szóló csodálatos, izgalmas olvasmányt, amit apám hosszú téli estéken fennhangon olvasott a bandázó jószomszédoknak, s amit nagybetegem, makacsul követeltem később, hogy negyven fokok lázban próbáljak újra átélni egy vissza nem idézhető olvasmányélményt. Kilencéves voltam, s anyám aggódó szívvel tette ágyamra a karkosárban, letakarva hozott három vaskos kötetet, de már talán a harmadik oldalnál lángra lobbantak betűi szemem száraz tüzetől... A *Kis lord* című második jutalomkönyvet, Bakay Pál gyöngybetűs tanítói dedikálásával, unottan toltam félre, s csak az forrósított át, az a tudat, hogy külön az én kedvemért, énniattam írta be a tanító úr azokat a szép sorokat...

Hosszú kanyargás után itt is „háttatamadásszerűen” jutottunk el a Vaj-hegyre, ahonnan az akácfák sárguló lombfoltjai közt szabad kilátás nyílik a szemnek a régi tabáni völgyben elterülő községre.

A kiskapu kilincse engedett, ahogy lenyomtam, s csak a házórző veszett csaholása fogadott bennünket egyelőre. M. előőrsként kopogott be túsarkú cipőjével a házba, s máris jobbra irányított bennünket, az utcai „tiszta szobába”, azzal, hogy mindjárt itt lesz a mama is, csak „rendbe-szedi magát”. Talán éppen mosakodott. Vendégeink arcát kutattam, mert ájtárt ennek a különös látogatásnak az izgalma, s a tiszta paraszti szoba képe énbennem a valóságosnál is elevenebben élt fehérre meszelt falaival, búbos kemencéjével, zöldre festett mestergerendájával, slingelt és himzett függönyeivel, falvédőivel, terítőivel, szekrényen sorakozó festett bögréivel s a raktártelepi örökösbe távozott idős házigazda pipájának itt lebegő füstjével; mindazzal a megnevezhetetlen hangulattal, ami megült három-négy nemzedék családi fényképeinek rámái közt, s a merev feszességgel lencsére szegeződő tekintetek mintha minket fúrtak volna most keresztül ezért a nyilvánvaló vasárnap délutáni passzióért, időtöltésért. De az a szíves „Isten hozta magukat!” a küszöbről, elosztatott minden szorongást; megint csak — hazajöttem. S én már meg is feledkeztem vendégeim arcáról: annak fürkészéséről, hogy meglátják-e ebben az életmozaikban legigazabb arcom... S hihetem-e, mint ahogy hiszem és vallom, hogy közejük tartozom?

Az igazolást mégsem tőlük vártam, az elfogulatlan vendégektől, hanem megkaptam azokban az elfogult köszönésekben, kézfogásokban, amelyekben részünk volt, míg végighaladtunk a házak tövében, a keskeny gyalogjárón.

A jegyzetfüzetembe felvázolt „haditervek” így változtak át érzékeny jegyzetté, amit folytathatok már egy életen át.

Topolyán, 1961 szeptemberében

Akit a Pegazus megrúgott

Kopeczky László

Úgy látszik, megunhatták, hogy mindig egy nótát fújok. Ahelyett, hogy rekkenő hőségben kikocognék a rezgőgű mezőre, bevágom magam a mélytorkú borszékbe, hat ventilátor kereszttüzébe, s úgy hallgatom le-lecsukódó szemmel a referens adatait. Megunták, hogy fogvacogtató hidegben nem megyek a reszkető mezejű téli ég alá, hanem egyenesen a referens lobogó tűzű kandallója mellé telepszem a tátottszájú bőrfotelbe, s fel-felébredve írom a monoton hullámokban érkező adatokat. Olykor, ha elhatalmasodott rajtam a munkadüh, zsírosbetűs címmel, öt-hat alcímmel ráztam fel a nagyvilág tudatát, hogy az Ezeregyéjszaka vegyeskereskedésben a petróleumnak szalámiszaga van. Bevallom, a világból én más különöset nem is láttam. És aztán még eddig bármikor stichpróbát csináltam a mezőn szeptember végén, mély megnyugvással vettem tudomásul: íme, lám learattak, mint ahogy azt én megírtam volt. A világ forog, mint egy jól megolajozott masina, s ha mégis támadnak összeütközések, az már nem az én dolgom, hanem a baleset rovaté, a rövid híreké.

S bár szívesen békén hagynám a világot, sűrűn felkeresnek ismeretlen ismerősök.

„... Uram! Dani pajtás! Meg kéne már írni ezt a Floki kutyát. Gyönyörű szőre van, háromig számol...”

„... Dani fiam! Miért nem írtok a nyugdíjról. Sokan vannak, akik kevésnek találják...”

„... Édes Dancsi! Ez a kép itt, a pineás háttérrel, ez belemehetne a lapba. Mindig csak teheneket fényképeztek!...”

„... Kedves Dániel néptárs! Van szerencsém eme svábbogarat mellékelni a levelemhez. Krémesből mászott elő a cukrászdában...”

Egyszer éppen egy ilyen cserebogárral bibelődtem, mikor a szerkesztőm hívatott.

- Mit csinálsz?
- Elemzem, hogy miből lesz a cserebogár a mákoslepényben. Elfutotta a mérég:
- Az ördögbe is a bogarakkal. Mondd, meddig körmölsz még „Meddig még” cikkeket bogarokról, villamoskalauzokról.
- Dadogtam.
- Én... azt hittem... hogy nektek... tetszik. Mindig neveltetek rajta.
- Nem rajta. Rajtad.
- Rajtam?
- Igen. De most már azt sem lehet.
- De hát... hát mit kellett volna írnom?
- Mit? Az életet!
- Tehetek én róla, hogy mindig döglött bogarakat küldözgetnek?
- Nem a bogarak életét, te pók, te. Az emberekét. Az élő, lüktető, marcangoló, szeretkező hétköznapokat. Harcot, kudarcot, sikert...
- S arról meg mit? Olvasom én, hogyne, a mi újságunk első oldalait. Ott az van, hogy minden rendben van. Na. S ha valaki mégis valami haszontalanságot mivel, az sip-sup, kap a fenekére. Ám ha nem kap, akkor az kap, aki a sip-suppal késlekedik. Ehhez én aztán egy fia szót sem tudnék hozzáfűzni.
- Lemondóan legyintett.
- Rendszerben van — mondta erőltetett nyugalommal. — Tőled nem is várja senki, hogy ágyút vonszolj spárgán magad után, s azzal pufogtasd a társadalom curukkoltatóira. Téged halkszavú költőnek ismertünk meg. Holdas verseiddel még a cserebogarakat se kerested volna meg, melyeket krémeshez adnak ráadásul. Azért nyújtottunk segítő kezet, s azért emeltünk be a már amúgy is túlterhelt csónakba, hogy majd ihletett szemmel kémleled a látóhatárt, és látsz szíveket, megdobbanó, értékes emberi indulatokat, hogy az emberséges társadalomnak emberséges íze legyen, fájós-öröms. Ehelyett te cserebogarakat gyűjtesz, holdkóros fejjel cséplési adatokat. — Itt békülékenyen karomra tette kezét. — Próbáld meg... Tedd meg, hogy az egyszer nem azon az úton kocogsz be a szerkesztőségbe, ugyanazon órában, mint évről évre mindennap. Kicsit letérsz a mel-lékutca-ba, bekukkantasz a vakközőkbe. Beszélsz az emberekkel...
- Mit mondjak nekik?
- Mit mondanál, az ördögbe is! Hallgatsz! Hallgatsz és megpróbálsz megérteni kis boldogságukat, vagy bánatukat melyből a nagy boldogság vagy bánat, a társadalom boldogsága vagy bánata tevődik össze. Érted?
- Még nem egészen. De ha megengeded, most kimegyek az én jó öreg íróasztalomhoz, és nyugodtan átgondolom a dolgot.
- Kimentem kis szűk fülkémbe, és hosszú ideig még leülni is elfelejtettem. Szorongó érzések toltak fel. Olyannak láttam a világot, mint mikor leveszem a szemüvegem. Megbirizgáltam a bogárka tapintóját.
- El kell búcsúznunk, kisöreg. Nekem most az emberekkel lesz dolgom. Eddig jól megvoltunk. Én szidtalak ugyan, de tudtad jól hogy a z o k miatt csinálom. A finnyás emberi faj megtisztelve érezhetné magát, hogy ilyen csinos kis bogárka, mint te, sétatérre avatja a nyúlos, sokhetes krémest.
- Éjfélig semmi sem jutott eszembe.

Harmadnap újjászületve állítottam be a szerkesztőségbe. Egyenesen a főnök szobájába mentem, és a legkényelmesebb borszékbe vetettem magam.

— Azt hiszem, megvan, amit kerestek!

A szerkesztő érdeklődve kapta fel fejét.

— Nocsak! Hol?

Nagyot nyeltem.

— Hát... izé... a szomszédban. De érdekes, esküszöm. Egy békés családi élet válsága.

Bólogatott, hogy folytassam.

— Kaphatnék egy kis kévét?... Köszönöm... Először is el kell képzelned tizenegy szőszke angyalli kicsi lánykát egyévestől tizenegy évesig. Fütttyentett.

— Tizenegy és mind leány?

— Bizony.

— Na jó, ez eddig még, hogy is mondjam... Hová akarsz kilyukadni?

— Nem érted? Képzeld el, hogy te vagy az apa.

Elsápadt.

— Ne izélj...

— És képzeld el, hogy te már ez első kislánynál, mint egy megszálott, lested egy mokány kistiú érkezését.

— Mással is megtörtént már.

— De nem tizenegyszer. Az első háromnál még mosolygott. Ötnél tréfált. Hétnél elkomorodott... Tudnod kell, hogy igen szegények.

— Rendben van, de...

— Úgy van. Most jön a: de. Az apa a hétnél megátalkodott, hogy most már csak azért is. Ha kell, tízig is elmegy. Mikor aztán a tízhez ért, azt mondta: „Most aztán vége a varázslatnak. Értsük meg jól. A tizenegyedik fiú legyen!” Majdnem eltalálta. Leány lett. Itt aztán már a tréfálónak is elszorult a torkuk. Összeomlott az életbe vetett hite. Meggyűlölte e tizenegy kis angyalkát, élő cáfolatait akaratának. Úgy volt, hogy otthagya az asszonyt, akire keserűségében már nézni se tudott.

Elhallgattam.

— És? — kérdezte most már türelmetlenül a szerkesztő.

— Ki lehet találni. A végső romlásnak indult házasság utolsó mentési kísérleteként az asszony tizenkettedszer is a szülőotthonba került. Kerek história, ugye. Tizenkettő. Egy tucat. Ha fiú, újrakezdehetik a sok nehézséget és tizenkét boldogságot ígérő életet, ha lány, — mindennek vége!

A szerkesztő nagy szemekkel, némán nézett rám.

Sértődötten vállatvontam.

— Nincs tovább, mit nézel. Azt hiszed, egyszerre nagy újságíró lett belőlem, aki hat folytatást ír?

Csak tátogott, alig tudta kinyögni a kérdést:

— De hát, mondd már végre, az a tizenkettedik fiú-e vagy lány?!!

Megvakantam fejem:

— Látod, ezt elfelejtettem megkérdezni.

Neveden szólítalak

Derűs István

*Barackfa illatozású éjben
tedd két apró tenyered
a számra, mert kimondom,
hogy ilyenkor virágzik a búza,
s a lány, tikkadt éjszakában
érezem a vetés kesernyés illatát...*

*Békabrekegésű éjben
takard le szemeim hűs
ujjaiddal, s mondd ki, hogy szeretsz,
mert én csak akkor élek, ha
tudom, hogy tiszta, emberi
szerelemed e termő földhöz kötöz!*

*Sejtelemzizzenésű éjben
fond két gyöngye, anyás karod
az én nyakam köré,
s tedd a számra a tátogató
összes mézét, hogy érezzem
a mezők édes illatát...*

*Szitakötő könnyűségű éjben
ne feledd el, hogy kertemben minden
virágot megmutattam már,
s fájna, ha távozásod lenne az ősz,
amikor a fáknak lecsordul
törzsén a gyantaízű könny.*

*Zivatarszívverésű éjben
úsznak a tájak, lebeg a sötét,
keresem magamban szavaid
tisztá súlyát. Vonatablakod eltűnt
előlem, már csak a képzelet varázsol
előbbem, s lépkedek veled csendben az úton...*

*Szerelemforróságú éjben
a képzeletem éltet, s bennem
a szerelem: még talán vissza is térhetsz,
s ráteszed vállamra álmos
fejed, s én neveden szólítalak, mert
nehéz azt hinnem, ha engem szeretnek!*

Ekrán

Majtényi Mihály

Vannak utcák és vannak házak — városok és városrészek —, ahová olyan nehezen jut el az ember. Nem mintha messze volnának, távolidegenben, sokszor itt vannak a környéken, száz vagy kétszáz kilométeres körzetben, és igazán nem lenne nehéz eljutni mindenhova... de hát az ember már olyan: szereti az ilyen találkozásokat a sorsszerű véletlenre bízni. Nem tudom, ki hogy van vele, de én sokszor álmodok ilyen régi utcákról, házakról és városrészekről, amelyekhez pedig életem egy-egy szakasza szorosan hozzákapcsolódott... de csak álmodok róluk, és sosincs elég lelkierőm, fizikai valóságban is végigjárni rajtuk.

Egy célszerű és célratörő emberrel beszélgettem egyszer erről és... nem tudott sehogy sem megérteni. Csak félig, valamennyire. Hát nézd — magyarázta —, csinálsz egy jegyzéket magadnak, és egy nyári szabadság alatt végigjárod őket mind. Megállsz a városban szépen nappal pihensz és alkonyatkor, mert ilyenkor a legérdekesebb, ugye, alkonyatkor odasétálsz, megnézed a házat, az utcát, ahol születted, ahol gyerek voltál, vagy ahol felnőttként laktál... végigcsellengsz rajta, teleszívod a tüdődet a levegőjével, kicsit álmodozol, és akkor... tisztában vagy mindennel. Tisztáztad egy tartozásodat, tudod, hogy az az utca, az a ház megvan még (vagy nincs meg), átépült, mit tudom én... Szóval, ez az igazi szép kegyelet, a cselekvő kegyelet... nem pedig az álmodozás, a haszontalan vágy. Olyan könnyű ezen segíteni!

Kemény és célratörő ember, szögeztem le magamban, és kicsit igazat is adtam neki. Tényleg, milyen egyszerű! Nem kellene más, csak elindulni itt ezen az utcán, amely itt függ az írógépem fölött, B. Szabó Gyurka barátom rajzolta emlékül... itt el kellene indulni a Gradnucába a régi Garay utca sarkára, aztán azon túl kikanyarodni — hova is? — az óvodához, igen, amelyben Vörösné Kont Paula vezetett be a gyerekek közé, mert félttem bemenni a nagyterembe... — Ott volt egy elnyújtott

hosszú ház is, elemista korom emléke, és egy másik, amelyben a diftéria majdnem a halálba vitt... jaj, mennyi mesélnivalóm lenne azokról a régi házakról, régi utcákról, ahová sohasem tudok eljutni.

Vagy egy másik városban a Tisza-parton, egy harmadikban valahol a csatorna mentén, és egy negyedikben, amely arról híres, hogy ott Palicsra visz a villamos. Házak, utcák, városrészek mindenütt, amelyek várnak és hívnak... s ahová csak olyan ritkán jutok el, és sohasem tervszerűen, és mindig a vakvéletlen szárnyain. Mert hiába rajzolom ki a legpontosabb térképet róluk, hiába írom oda a legtervszerűbben az utcaszámokat... én oda sohasem érkezhetek meg, sohasem érkezhetek el egy régen tovatűnt dimenzióban...

És mindig csöndesen széttépem azt a képzeletbeli papírt, képzeletbeli térképet, amelyekre ezeket a régi utcákat és régi házakat — amelyeket pedig olyan forrón vágyva és álmodva viszont szeretnék látni — felvázoltam. És azt is tudom, hogy ti is, mindannyian őriztek ilyen emlékeket... s még az is, aki azt a célszerű, praktikus tanácsot adta az emlékhelyek kegyeletes és tervszerű bejárásáról, még ő sem jutott el a szíve mélyén és igazán soha, soha azokba a régi utcákba és régi házakba, amelyekbe már nem lehet eljutni! Mert — elfújta őket a szél. Nem a házakat és utcákat... a pókhálókat, amelyekben régi életünk lakik.

VAK EMBER AZ AUTÓT NÉZI

Az aszfalt szélén álltunk, és egy hosszú autókaraván haladt el. Körülbelül tíz kocsis. Belga diákok egy csoportját vitték, mind egyforma érdekes szürkésfehér, alacsony jármű, elől minden autó orrán rajta volt a kocsis által megtett útirány térképe. Már délelőtt közletről láttam ezt a kocsitáborot, négy-öt cserkészruhás fiú ült mindegyik kocsiban, a Közletről jöttek visszatérőben, és mentek haza. Sátor is volt mindegyik kocsin, egy külön kis pótkocsin... valami belga ifjúsági szervezet indította útnak a karavánt. Együtt — mondom a szemem gyönyörködtető látványt nyújtottak. Most láttuk aztán őket elvonulni, és búcsúféléket intettünk nekik. Akkor — éreztem — valaki megérinti a kezemet.

— Autók, ugye kérem? — hangzott a kérdés, és én egy pillanatra megdöbbentem. „Hát nem tetszik látni őket?” — szóltam hátra csodálkozva. „Nem” — vallotta be őszintén a beszélő, és akkor hátranéztem. Fehér bot volt a kezében. Vak ember, kétségtelen.

— Bocsánat — szóltam, és elrösteltem magam. Vak ember, ugye, gondoltam magamban, és az én kérdésem tapintatlan volt. Ő mosolygó arcú meredt előre. Az autókat „nézte” kiégett szemével.

— Szép kocsisor — mondtam neki, és átvettem a szpikerek modorát —, az ott elől, azon zászló is van. Összesen... összesen tíz kocsis... igen, tíz, ahogy látom. Szürkésfehérek.

— Tudom. Belga kocsik. A lámpájuk még nem ég?

— De hiszen még világos van! — szóltam rá és... megint elrösteltem magam. A látó emberek tapintatlanságával a világosságot magyaráztam valakinek, aki előtt örök sötétség van és örök homály. És egyszerre, mintha letaglózta volna, egy kérdés hasított belém: tudja-e ez az ember egyáltalában, milyen egy autó formája? Tudja-e ez az ember egyáltalában, hogy mi a forma? Látott-e egyáltalán valaha, tudja-e mi az, hogy szín? Talán a habozásomból, a dadogásomból kitalálta, mire gondolok. Csöndesen, mint egy vallomást mondta:

— Tudom, kérem, hogy mi az autó, a gépkocsi... én húszéves koromban vesztettem el szemem világát. (Nem mondta hogy: megvakultam, ezt a szót mintha nem ismerné a szótára. Ezt csak mi mondjuk kegyetlenül, látók.) Láttam akkor, és szemem előtt van az autó... de érzem, hogy

megváltozott. Sokszor tapogattam őket. Azelőtt magasak voltak és szögletesek... és lármásak. Most halkan járnak, halk a motorjuk... milyen mások! A lámpájuk elől beépített, az ajtójuk alacsony... fogásra milyen simák, kérem!

— Talán... talán a márkákat is ismeri?

— Hogyne, nagyjából. Csak... csak azért nehezen tudom elképzelni őket, milyenek! Az a régi kocsi van előttem mindig és... sehogy sem tud egységes kép felvillanni róluk... egy ilyen modern kocsiról... tetszik tudni. És miért nem dudálnak? Ez olyan veszedelmes miránk, akik fehér bottal járunk! Amíg dudáltak, biztonsággal haladtam át az úton, megéreztem a távolságot... de most! Most segítség nélkül nem merek átmenni az úton, olyan hirtelen jönnek...

Ijesztő volt és megdöbbenő és szomorú és különös ez a találkozásom a vak emberrel, aki az autót nézte. Ott álltam sokáig az úttesten, és bámultam a kocsik után. Csak akkor jöttem rá, hogy én is nézem már régen, ami nincs. Hogy az üres utcát nézem, mert az autót régen elnyelte a messzeség...

KACSAALÁBON FORGÓ VÁRKASTÉLY

A bulváron, az egyik utcasarkon, valószínűleg jövődöbéli lyukfúrásra — körükerítettek az aszfaltot. Egy trafikokioszk előtt, közel a járdához. Pár négyzetméternyi területen a jövődöb lyuk helyén négy piros-fehér kereszttrudat fektettek egy állványra, aztán némi homokot is oda-hordtak... ennyi az egész.

Hát hiszen az ilyesmi mindennapos, ugye, mindig piszkálnak valamit a földben, csatornázást, telefont, villanykábel, vízvezeték, mindig piszkálnak valamit... ám itt, ezen a ponton valamelyik nap szívderítő jelenetnek voltam szemtanúja. A körülkerített helyen ugyanis ellepte a homokot a gyereksereg. Azt persze látni kellett! Kisfiúk, kislányok, úgy vették birtokukba a vékony homokréteget, mint Byrd kapitány annak idején a Déli-sarkot. Egy kis ágfára zsebkendőcskét kötöttek, és beleszúrták a kissé nedves homok tetejébe. Ez volt az egyik sarokban, ezek voltak a felfedezők, akik a domb körül foglalatoskodtak. A másik sarokban azok tevékenykedtek, akik mesevárat építettek. Kacsalábon forgó várkastélyt, amelynek sok-sok emelete volt, apró ablakokkal, tornyokkal és lőrészekkel. Ott ültek és guggoltak és álltak és seregettek a piros-fehér lécek között boldog izgalommal mindannyian, cserfelvek és vitatkoztak, kicsit kiabáltak, de azért folyt a munka szakadatlanul. Az arra sétálók köréből viszont ki-kitépte magát egy gyermek a szülő kezéből, és lelkes izgalommal rohant a ketrecbe... hogyne, hiszen itt neki is lenne sürgős építenivalója! „Eresszettek” — kiabálta az ilyen, a szülők meg: „Jaj, fiacskám, nedves a homok!” Mások a járkálók lába mellett siklottak el, irány a homokvárak! És jöttek, jöttek mind a bulvár gyermekei, az aszfalt gyermekei, arra a tenyérszerű kis homokvárra, és úgy örültek az életnek, hogy az ember szíve hangosan megdöbbszant...

Ott álltunk néhányan felnőttek, és néztük a homályban és alkonyi fényben a gyermekek örömet. A szülők kissé aggódva, hogy mégis nedves a homok... egy pallérformájú ember viszont fejét csóválta (ő a szakma nevében nézte a dolgot, hogy nézd, a kölykök mit csinálnak a építőanyag-gall). Hirtelennőtt suhancok irigykedve bámultak oda... persze, ők már nem állhatnak a kicsik közé, pedig a lelkük mélyén ott moco-rog talán egy ilyen kacsalábon forgó várkastély befejezetlen ablaksora, amelyet immár az újabb nemzedék fog befejezni. A széles kocsiúton autók zúgtak el, a gyalogjárón emberek sodródtak — igazi alkonyi, nagyvárosi kép volt... ők pedig, a gyermekek, a piros-fehér lécek által védett kis grun-

don álmodozva építettek valamit, aminek se célja, se értelme, s mégis több minden célnál és minden értelemnél: a mesét és az álmot építették lelkük egész odaadásával.

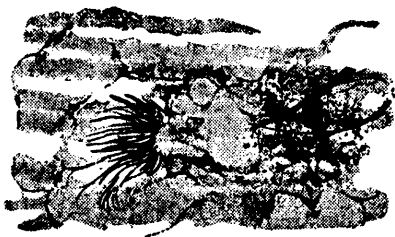
S a vékony kis homokréteg átalakult a legcsodálatosabb dombbá és a legszebb várkastéllyá. Másnap reggel, amikor arra mentem, már semmi sem maradt belőle. Csak néhány morózus gereblyenyom.

HULLÓ FALEVÉL

Pereg a levél a fákról, ős van a ligetben is — most már egyre komolyabban. Szeptemberben még elvétve hulldogáltak csak a sárguló levelek, most egyre több és több hullik alá. Elnézem a sétányokat, olyan poétikus ilyenkor az avar. Csakhát ez is úgy van, hogy ennek is két oldala van, ennek az éremnek az avar romantikájáról. Attól függ, hogy milyen szemszögből vizsgálom.

Azok a söprögetők például, akik ligetünkben kosárszámra hordják el a lehullott leveleket, egészen biztos, hogy másként vélekednek a levélhullásról, meg az őszi avarról, mint, teszem, a sétálók. Mert mi történik valójában az ő szemszögükből? Az, hogy a fák folyton szemetelnek (a mesebeli táltos is úgy járt a mesék országútján, hogy nyomokat hagyott maga után), és nekik, a söprögetőknek, nekik söprögetni kell a fák után és a táltosok után. S milyen szeszélyes ez a hulló falevél. A söprögető asszonyok elkezdik a park egyik lépcsőlejárataánál — az éjszaka bőségesen volt ismét levélhullás — oldalt hajtják és úgy úzik egy kupacba a levelet... ám a levél szeszélyes, mert a szél is szeszélyes, elkapja a már összesöpött levélhalmot, kiszakít jópár levelet, és továbbúzi őket a sétányon, vissza a régi helyükre. De ez még csak hagyján! Valahogy ezzel is megbirkózik a tisztaságért felelős közeg, de alighogy húsz métert halad előre és visszanez az útra... mit tehet mást, mint hogy káromkodik! Mert kérem, amíg ő a munkáját végezte, valamelyik szeszélyes faág lerázott ismét magáról jópár falevelet, és ezek a levelek mindenáron poétikus avarrá akarnak összeállni. Visszanéz az asszony és szitkozódik és megint csak söpör és megint és újra — napestig. S közben arra gondol talán, bár csak lehullna egy kiadós ólmos őszi eső, amely aztán „lesózza” a levelet, s neki nem kell majd minden egyes levél külön szeszélye után igazodni, utánamenni minden levélnek, és folyton-folyvást úzni és söprögetni örökké. A vizes, elnehezedett levelet mennyivel könnyebb kordában tartani... igen, erre gondol ő biztosan, söprűvel a kezében a napsugaras őszi sétányokon...

Hulló falevél... milyen poétikus, finom ábrándkép, ugyanakkor azonban egy szakma is, amelynek szemében nem más, mint undok munkatöbblet. A szakma alig várja, hogy a fák mind elhullassák a lombjukat, és hogy kevesebb legyen a söpörnivaló.

Mire felragyog a mályvaszínű nap

Szűcs Imre

Tíz napig csitulás nélkül zuhogott az eső, tíz napig étvágytalanul gunnyasztott az asztalnál, tíz napja, hogy levelet kapott a lánytól; tíz napja.

Azelőtt mindennap vagy minden másnap kapott illatos borítékban egy levelet, szeretetteljes najongással és megannyi csivogó, csivitelő csacs-kasággal telekaparászva. Azelőtt...

Most meg már tíz napja, hogy a déli szél ráhajtotta az éjszaka felhőit a hajnal első fényeire; tíz napja, hogy a zuzmó és a mohalepte kő, a beton meg a sár nehéz, kibírhatatlanul nedves, nyirkos és undorító szagot lop a levegőbe. Tíz napja! És ezt még mindig nehezen érti és szokja meg, még mindig tiltakozni és lázongani akar ellene, csakhogy...

Lassan már érzi, a történeteket nem felmérnie kell és fontolgatnia, hanem elvetnie, elszántan és szelíden, fintorral és dühvel. Elvetnie és leráznia, mint a körülmények szülte fesztelen női felkínálkozások bármelyikét. Mert aki ettől a még kezdeti erőfeszítéstől is irtózik, egész életén át mást sem tesz majd, mint hogy a következmények irtózatában örülgeti önmagát, erejével és hitével, türelmével és szívével, annyi sok és annyi szép, csillogó, egykori hitével. Egészen a nekem is, neked is, neki is — mindenkinek ott gazló gödör széléig! Ezért akar hát világosságot ívelt homloka mögé, ezért akarja hát kivetni magából azt a sok salakot, szurkot, ami villogásuk után olyan eltévelyülten valamire tartott, s ápolgatva, pólyálgatva, melengetve közvetlenül a szíve alá gyűjtögetett, halmozgatott hónapokon át.

És milyen jó, hogy ezek a förtelmes napok életet adó szikrát csiholtak a gondolataihoz, milyen jó, hogy most egyszerre világosan lát mindent, még tán világosabban, mint azok, akik a csalódások és kibicsaklások egész kálváriáját járják végig — ilyen vagy olyan tárgyi okok vagy lelki sat-

nyaságok miatt. Ezért hát nem sajnál majd belekőpni egész eddigi lángolásába, ha szerelmet sejtett is amögött, az érzések habfehér gyorsában, mert látja, hogy bekormozódik, bemocskolódik minden, még a nap is, ha jön a szakállas, kötekedő, követelődő, vágyugrató éjszaka. Minden, minden, mert mindenben lehet osztozni, lángban is, füstben is, szerelemben is meg testiségben, hazugságban is meg gyalázatban, mivel mindenhez mindig csak ketten kelljenek, és valami lehetetlen összejáték útján mindig is vannak legalább annyian. Mindenben, s az egészben csupán annyi az eltérés, hogy időnként váltakoznak a szenvedő alanyok s a bűnrészesek.

De nem, Gábor tudja, hogy ebben a szerelem—nem szerelem játékban ő már megtisztult minden szennylenakódástól és üledéktől, vagy legalábbis tisztul, a már szinte légiesen fölötte lebeg mindennek, ami még hozzátartozhatna ehhez a témához, mert lefejtette magáról a múltját, ha nem is éppen könnyen, de elképesztő egyszerűséggel. Mert jaj annak, aki nem érti meg idejében az idő múlásával valahogy mindig megszabott és jelenlévő különös törvényeket, jaj annak, aki a sír mellől akarja csak visszagöngyölni elgurult és foszló élete fonalát, jaj annak, aki szem elől téveszti a visszaközölgő lehetőségek előbbi ösvényeit vagy szikrázó beton útjait. Igen, Gábor most még könnyűszerrel ráléphetett erre az új életet jelentő beton útra, ám ki tudja, akadt volna-e még akkor is valamilyen kis lelépő, valamilyen kis hágcsó, ha Karmella már nemcsak a jegyese, hanem történetesen a felesége is, vagy pedig maradnak az álmok az igézetes és kívánatos együttlétről, amit már emez régesrég elherdált egy másikkal, vagy a kiégett mindennapok az örökös civódásokkal és családi perpatvarokkal. Ki tudja?

Mégis, most jólesett Gábornak mindezt maga mögött hagynia, és egy kicsit már a múltjának is éreznie, ha levegőért kapkodnak is még benne az emlékek. De tudja, ő, tudva tudja, hogy csakis ezekben a hangtalan csatákban kerekedhet felül a történeteken s nagyoghat fel a szeme is újra. Mert most már egyre inkább érzi, hogy jó úton jár, s voltaképpen nincs is mit szégyellnie és röstellnie ebből a rászakadó sorscsapásból, ha a szeme előtt libeg is még az a végzetes levél Karmella jól kiírt gyöngybetűivel, ami a groteszk véletlen csípős gunyorosságával mégis őt, éppen őt puffantotta mellbe, habár nem is neki, éppenséggel nem neki íródott de-hogyis; ám bizonyára valami borítéksere révén mégiscsak neki is elszónokolt valamit, gyönyörű, áldott szép monológban egy-egy pörölyütéssel a szívére és eszére minden pont, vessző vagy felkiáltójel után. Érdekes, soha életében nem gondolt még eddig arra, hogy még az ékezetek is fájhatnak, ezek a grammatikai csekélységek, annál is inkább, mert ő már, valószínűleg a modern költők példáján tanulta, kezdte elhanyagatni őket leveleiből, a mindig is rövid katonai szabadidő kapkodásában, no meg egy kicsit azért is, mert ösztönösen azt vallotta, hogy minden írásból úgyis kiérződik, minek és hol a helye, csak egy kis figyelmesség kell hozzá, egy kis nyelvi felkészültség és alapismeret meg egy picit érzés, egy icipici élet annak a részéről, aki olvassa vagy írja a szédítő vagy csendesen panaszos sorokat.

... Nem, arra igazán nem gondolt, hogy még az ilyen egyszerű igék és tőmondatok is bemocsokolhatják eszményét, istenített ábrándját, mint ezek, hogy: „Gyere!”, „Várlak!”, „Megint!!!” vagy hogy: „Estére — ugyanakkor”, ... ha majd otthonról elmennek” stb. Keresztnev sem volt még neki ennyire nyugós és undorítóan játékos, mint ez, hogy: Karcsi, Csikar, csikar a legjobb barátja, a jegyeseivel, Karmellával, „megint — estére ugyanakkor, ha majd...”

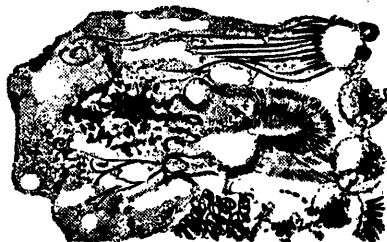
Előbb úgy érezte, mindjárt az első olvasás után, hogy ezek a szó- és mondattöredékek nyálkás üledék formájában fölrétegeződnek a garatjában, és eltömitenek mindent, fojtogatják, sanyargatják, úgyhogy kapkodni kényszerül egy kis éltető levegő után, de csak nyirkos, nedves, áporodott rothadékbűz tódul le légcsővéen és hörgőelágazásaiban, egészen a pihető alveolákig, hogy ott körülmosolyogja gyilkos szusszanásaival a vörös és fehér véréjteket; de aztán megkönnyebbült, hogy az a tenyérnyi köpet ki-riöppent a száján, és éppen fölbillentette azt a lyuk szélére kikécmérgelt silbakoló, pohos pókot, amit, ha még jól emlékszik mindig kikent-kifent biológiateanáranak magyarázatára, szongáriai cselőpóknak neveznek, s tudvalevőleg arról nevezetes, hogy a telefonálás nagyszerű mesterségében még a jó öreg Gnaham Bellt is megelőzte szélnek eresztett pókocskáinak potrohához és lábaihoz szálazott értesítésével, természetesen veszély esetén.

A második olvasás után már jóval nyugodtabb volt, és a köpködést is igyekezett figyelmesen mérsékelni, mígnem illően, egészen abbahagyta, s már inkább az esőcseppek puttyogására keresgélt kellő hasonlatot. Végül is visszatért a pukkanó léggömbhöz, amit ugyan egy kissé romantikus és elcsépeelt hasonlatnak talált, de egészen lényegbevágónak és találónak, ha magára s jegyesére vonatkoztatta.

... Fokozatról fokozatra és napról napra így csipegette, tépegette s cibálta hánytorgva magából mindazt, aminek ihletett szószólója és pártfogója lesz talán maga is, ha be nem fut ez a perdöntő, illatával is kop-pantó egyke-levelecske. Am az sem lehetetlen éppen, hogy csak a szünni nem akaró eső tett ki magáért, mivel ez idő tájt szüneteltek a gyakorlatok, s a kaszárnyában rekedt katonaságnak is alig maradt valami érdemleges tennivalója a szokásos fegyvertisztításon meg a csendes foglalkozásokon kívül. Hát igen!... És mégis, sehogy sem megy fejébe az egész... Hisz olyan boldogok voltak, annyi szép, melengető vágyat érlelgettek, hogy... És mégis, és talán jobb is. Holnap megint vasárnap lesz; vasárnap és ki-menő a városba... Legfeljebb majd ő is úgy tesz eztán, mint a barátai, sorra döntögeti lábukról azokat a rengő farú fránya teremtéseket, és... Mert nem érdemes hinni nekik, nem érdemes évődni mlattuk.

Holnap...

De holnap talán nem is lesz még ilyen, nem is, nem is, mert e tíz nap alatt egészen elment az étvágya mindentől. S holnap talán eláll már az eső is, és előbújik a nap. Mert ki kell már hogy derüljön, mert olyan jó, ha süt a nap — a mályvaszínű tarka nap...

Az éhes hajó

Gál László

RÁDIÓJÁTÉK

SZEREPLŐK

Edo
Frane
Madame
Dragan
Péter
Tešo
I. asszony
II. asszony
III. asszony
IV. asszony
V. asszony
I. tiszta
Barba
I. tengerész
II. tengerész
III. tengerész
Margit
Doktor

I. jelenet

*A hajó a kikötőben van. Edo, a fő-pincér, a tisztí étterem egyik karosszé-
kében ül, Frane, harmadik pincér, terít.*

Edo: Nem aludtam, már megint nem aludtam semmit. Ez a rettenetes felelősség...

Frane: Igenis, Edo bácsi.

Edo: Igenis... igenis. Mit jelent az hogy igenis?

Frane: Igenis, Edo bácsi. Az igenis azt jelenti, hogy igenis, Edo bácsi már megint nem aludt semmit. Hajnalban benéztem Edo bácsi kabinjába...

Edo: No, és mit láttál?

Frane: Edo bácsi a hasán feküdt, és látszott, hogy nagyon nyugtalan.

Edo: No ugye!

Frane: Úgy horkolt Edo bácsi, hogy mondtam magamban: ez az Edo bácsi olyan hangosan horkol, hogy biztosan felébred a saját horkolásától, azért nem tud aludni soha.

Edo: Jó jó, Frane, te csak a magad dolgával törődj! Az a pohár ott, a Chief előtt, már megint piszkos. Egy jó pincér nem tesz piszkos poharat az asztalra. Mi van a szalvétákkal, Frane? Tegnap megint kicserélted a szalvétagyűrűket, Frane. Egy jó pincér sohasem cseréli ki a szalvétagyűrűket. *(Sóhajt.)* Minden az én nyakamon van... minden az én nyakamon van...

Frane *(a hangjában semmi gúny)*: Bizony, ha Edo bácsi nem volna, nem is tudom...

Edo: No, látod, Frane! Én egész nap talpon vagyok, nekem mindent tudnom kell, én vagyok mindenért felelős. Az abrosz fehér legyen, a pohár tiszta legyen, kés-villa ragyogjon, a ventilátort be kell kapcsolni, mert Barba szereti a friss levegőt, a ventilátort ki kell kapcsolni, mert Chiefnek fáj a feje a zümmögésétől. Capo nem eszi a pörköltet, Barba nem szereti a vaját, a Harmadik mindenből repetál, Dragan tojásrántottát eszik, Filip nem eszik tojást, mert epéje van, mindent nekem kell tudni. No és a Madame!

Frane: A Madame tegnap...

Edo: Ne beszélj, Frane, ne beszélj! Egy jó pincér mindent lát, és semmiről sem beszél. A jó pincér olyan, mint a Napóleon... Tudod, hogy ki volt a Napóleon?

Frane: Biztosan főpincér, mint Edo bácsi...

Edo: Frane, Frane, de számár vagy! Napóleon azt mondta, hogy: katonák! egy ezredév tekint le rátok!

Frane: Ezer év?! A Madame olyan öreg volna már?

Edo: Számár! A Madame fiatalasszony. Alig ötven éves. Hány éves vagy te, Frane?

Frane: Hiszen tudja, Edo bácsi. Tizennyolc.

Edo: Tizennyolc... az én kislányom tizennyolc éves. A kisfiam tizenhat. A kisebbik lányom tizennégy és a legkisebbik fiam csak nyolc éves. Sose nőszülj meg, Frane!

Frane: Á...

Edo: A hajópincér ne nőszüljön meg soha! A hajópincér hónapokig nem látja a családját. Olyan, mint egy kivert kutya. Csak hozza a tükörtojást, csak viszi a pacalpörköltet, és fáj a szíve közben. Tegnap este öt üveg sört ivott meg a Chief, és nekem csaknem megszakadt a szívem...

Frane: Nem fizetett a Chief, Edo bácsi?

Edo: Felírtam, te számár Frane, felírtam. A szívem azért akart megszakadni, mert a családomra gondoltam. Ha az embernek nincs családjá, Frane, olyan, mint egy kivert kutya. Nőszülj meg, Frane, minél előbb. Mi itt megállunk, Port Saidban, és a családomra gondolok. Hozom a vaját a frizsiderből, és olyan fehér az én kislányom is. Viszem a sültkolbászt a Barbának, és arra gondolok, hogy ilyen jóízú a feleségem csókja is.

Frane (*nyel egyet*): A sültkolbászt én is szeretem.

Edo: Sose nőszülj meg, Frane. A hajópincér csak kiáll a korlát mellé esténként, és megszakad a szíve.

Frane: Sose nőszülök meg, Edo bácsi.

Edo: Akkor majd, ha öreg pincér leszel, kiállsz esténként a korlát mellé, és megszakad a szíved, hogy milyen egyedül vagy. Voltál már a városban, Frane?

Frane: Nem voltam, Edo bácsi.

Edo: Ne is menj, Frane, ne menj. Egy ilyen fiatal gyerek, mint te is, ki megy a kikötőbe, és ahelyett, hogy játékokat vásárolna a gyerekeinek, felszed valami csúnya betegséget.

Frane: Nekem nincsenek gyerekeim, Edo bácsi.

Edo: Majd lesznek! Ha megnőszülsz, akkor lesznek, és beleszakad a szíved. A hajópincér kivert kutya, Frane...

Megszólal a hajócsengő.

II. jelenet

Egészen halkán hallatszik a hajógépek zümmögése.

Madame: Milyen csillagos az ég.

Dragan: Talán nem is csillag, talán csak egy Gagarin.

Madame: Szegény, szegény eljövő nemzedék. Szinte sírni tudnék, ha elképzelem. Húsz év múlva, harminc év múlva, ha majd nekitámaszkodik a hajókorlátnak egy fiatal fiú és egy fiatal lány, és ha fölnéznek az égre, hát csak rakétákat látnak a csillagok helyett.

Dragan: Akkor már nem lesz hajókorlát, és fiatal fiú se lesz, se leány.

Madame: Hanem?

Dragan: Ők már retortákban születnek, méghozzá rendelésre. Ötezer mérnök, tízezer pilóta kell, vagy háromezret a retortába, a kemencébe tolják, és néhány perc múlva kiugrik a kész mérnök, orvos vagy kanárimadár, tetszés szerint.

Madame: Dragan, Dragan, magában nincsen semmi romantika!

Dragan: A romantika a nagyon fiatalok vallása, vagy a nagyon öregké. Én huszonnyolc éves vagyok, asszonyom.

Madame: Ne mondja nekem: asszonyom, Dragan. Az olyan hideg.

Dragan: Nem mondom többé, néptársnő.

Madame: Dragan, én magát a ten-gerbe dobom...! A barátaim, otthon, Katinkának szólítanak, Katinak, Katikának... No jó, hiszen én tudom, sokkal idősebb vagyok, mint maga... De itt a hajón... Távol mindenki-től... És olyan csillagos az ég...

Dragan: És meleg van.

Madame: Tudja, (*kis szomorú nevetéssel*) én tudom, hogy öreg vagyok. Ötven éves. De asszony, és az egyedüli asszony ezen a hajón. Nekem kell még, hogy bókoljanak, hogy azt mondják: nem is olyan öreg!... Mondja, Dragan, nagyon öregnek tart?

Dragan: No, nem. Olyan nagyon öregnek nem. Tegnap este, preferánsz parti közben, azt mondja a Barba, hogy úgy játszom, mint egy öreg játékos. Ez a relativitás, asszonyom.

Madame: Kati... Hiszen megállapodtunk.

Dragan: Persze, persze. Bocsánat, hogy elfelejtettem.

Madame: Tudja, én, amikor a hajóra szálltam, tudtam, hogy majd azt mondják: mit akar ez a vénasszony a hajón? Negyven férfi, nagyjából fiatal emberek és egyetlen asszony, még hozzá öregasszony! És hát mindenki a családjától szakadt el, fiatal feleségétől, szeretőjétől. Van magának szeretője, Dragan?

Dragan: Hát persze, hogy van, asszonyom, hiszen nős vagyok. (*Sóhajjt.*) Már négy esztendeje...

Madame: Maga huncut! Nem fél, hogy megírom a feleségének? Szóval... úgy gondoltam, hogy megy ez a hajó... már túl jár az Adrián, és majd összesúgnak a legények a hajón: nézd csak, nem is olyan vén ez az öregasszony! Később, még később már azt mondják: nézd csak a menyecskét! Ejnye! (*Apró nevetéssel.*) Mit szól a filozófiámhoz, Dragan?

Dragan: Még csak a Vörös-tengeren járunk, asszonyom. De talán...

Madame: Csak nem álmos már a kisfiú?

Dragan: Bocsásson meg, tegnap nagyon későn fekdüztünk le.

Madame: Én még maradok egy kicsit. Olyan szép csillagos az ég... Nézd csak, a Frane! Hát maga még nem alszik, kisfiú?

Frane: Kijöttem levegőzni egy kicsit. Nagyon meleg van a kabinban.

Dragan: Jó éjszakát, asszonyom!

Madame: Jó éjszakát, Dragan! Mondja csak, Frane, hány éves maga?

Frane: Tizennyolc, éppen tizennyolc.

Madame (*sóhajjt.*): Tizennyolc... Kisfiú, mit szól az éghez? Mennyi csillag!

Frane: Nagyon sok csillag van, igen. Ezer meg ezer.

Madame: Csacs kisfiú! Millió meg millió! No és mondja csak, kisfiú, kit hagyott otthon? Kislányt, ugye?

Frane: Hát... izé...

Madame: Tudja Frane, mindenki otthon hagyott valakit. Azt hiszi, nekem nem fáj a szívem valakiért?

Frane: Hogyne hinném! Biztosan családja van a nagyságának... Gyerekei... talán kisunokája is...

Megszólal a hajókört.

III. jelenet

Péter: Sakk a királynak!... Tudod, Tešo, tegnap hajnalban még fogtam Novi Sadot a rádióban... A Vörös teremben voltam, és babrálgattam a rádiót. Éppen cigánymuzsikát közvetítettek, azt a nótát... te persze nem érted... hogy szőr a szitában, kislány az ágyban... pajzán nóta, játékos, neveltető. Sírni tudtam volna. No, sakk még egyszer.

Tešo: Egyszer majd elmegyek Novi Sadra, és együtt sírunk veled.

Péter: Ott nem. Ott azt ritkán csináljuk. Ha az ember ott van, akkor, lehet, az ember elvágyódik, akárcsak én is. Hogy lássa a messi világot. Arábiát, Indiát, Ceylont, Japánt, tudom is én... Aztán csak megy ez a buta hajó, és gombócok nőnek az ember torkában. (*Kiált.*) Edo!

Tešo: Nehogy rendelj valamit. Tudod, hogy nem iszom.

Péter: Én sem iszom, tudod. (*Kiált.*) Edo!

Edo: Itt vagyok, elvtársak. Whisky?

Péter: Ne, ne whisky. Ma valami honvágyasat akarok. Szilvóriumot hozzon, Edo. Hazait.

Edo: Két šljiva, igenis.

Tešo: Nem kettő. Három.

Edo: Három šljiva, köszönöm. (*El.*)

Péter: Tudod, van egy buta magyar versike, most az jár az eszemben. Hogy mi van azon sírnivaló, hogy a ménes ott delelget... Én még sohasem láttam ménest delelgetni, tulajdonképpen ménest se láttam még... mégis, nekem ez most Novi Sad... Hogy a ménes Novi Sadon delelget,

IV. jelenet

mindjárt a Namával szemben. És azt is tudom, hogy mi van ezen sírnivaló.
Tešo: En a Bezistanban szoktam üldögelni ilyenkor. Semmi, csak fekete-kávé, és nézelődöm. Azt hiszem, hogy az én ménesem most a Bezistanban delelget... meg, igen, azt is hiszem, hogy megértelek, van ám azon sírnivaló...

Edo (jön): Három kitűnő šljiva, hazai.
Péter: Üljön le, Edo. Maga hová valósi?

Edo: Omišalji. Tudják az urak, hol van Omišalj?

Tešo: Valahol Rijeka körül. Aztán szép ott?

Edo: Gyönyörű! Tudják az urak, csupa kő, csupa szikla, csupa szépséges szürkeség. És a tenger.

Péter: Tenger. Hát ami azt illeti...

Edo: Az más tenger, szerkesztő urak. Hazai tenger. Mint ez a šljivovica, olyan izú.

Tešo (nevet): Ne mondja! Ivott már tengervizet, Edo?

Péter: Ne nevens, Tešo, igaza van Edónak. Ennek a šljivovicának most olyan íze van, mint a tengervíznek Omišalj körül, vagy a dunavíznek Novi Sadon... Ha akarod, a Szávát neked hagyom, nektek az is van, Duna is, Száva is... Mit csinálnak a gyerekek, Edo?

Edo: Írt a nagylányom. Rövidesen levizsgázik. Azt írja, engedjem meg, hogy tovább tanuljon. Azt írja, mondják, nagyon tehetségesen rajzol, hogy menjen az Akadémiára, Zagrebba.

Tešo: Hiszen ez nagyon szép!

Edo (csöndesen): Szegények vagyunk mi, Tešo úr, és én kezdek belefáradni abba, hogy mindig úton vagyok. Tanítónő lesz most a lányom, hát tanítson! Kell a pénz...

Péter: De hiszen művész lehet belőle, Edo! Tudja maga, mi az, hogy művész?!

Edo: Én azt tudom, hogy még három gyereket kell felnevelnem. És még azt is, hogy öregszem. És úton mindig, és mindig egyedül. Heteken, hónapokon át. Most diplomál a nagylányom, hát... Tudják az urak, hogy milyen nagy dolog ez is? Hogy egy szegény hajópincér kitaníthatta a leányát? És a nagyobbik fiam ötödikes gimnazista. (Dünyögve:) Művész... Én is művész vagyok, higgyék el az urak!

Madame (belép): Hát maguk itt ül-gélnek?! Jaj, hogy milyen szépen süt kint a nap!

Közzene.

Közjáték.

Valahol a fővárosban.

I. asszony: Írt a Kati...

II. asszony: A Katinka?! Na ne mondd! És mit írt az aranyos Katinka?

III. asszony: Jaj, gyerekek, ha elgondolom! Negyven éves férfi és a mi Ketink... Milyen jóllakott lehet a mi Katikánk most...

IV. asszony: Rossz a szórend, aranyom. Negyven jóllakott férfi és az egyetlen éves Katinka!

Nevetés.

V. asszony: Olvasd, olvasd, olvasd már, aranyom!

I. asszony: Csöndet kérek, gyerekek, kellő áhítatot. Következik Katinka édesbús regénye. Címe: az éves hajó.

III. asszony (izgatottan): Képzelem, mekkora étvágya van!

IV. asszony: Gondolod aranyom, hogy a hajónak?

II. asszony: Eh! A hajó vasból van.

IV. asszony (nevetve): Ki tudja, édesem, talán a mi Katinkánk is...

I. asszony: Csöndet kérek, gyerekek! Olvassam, vagy ne olvassam?

II. asszony: Csupa fül vagyunk!

I. asszony: Akkor olvasom. (Olvas-sa:) Süt a hold, Maricám édes, és ragyognak a csillagok.

II. asszony: Ne is folytasd! A Katinka hazudik!

V. asszony: Hazudik? Honnan tudod, aranyom, hogy hazudik?

II. asszony: Ha süt a hold és ragyognak a csillagok, akkor éjszaka van. Ha éjszaka van, és Katinkának ideje van levelet írni, akkor Katinkának nincsen miről írnia! Ha mégis ír, akkor hazudik. No, mit szóltok a logikámhoz?

Nevetés.

III. asszony: Ne bántsátok Katin-kát! Lehet, hogy abban a vad országban nappal is ragyognak a csillagok. Annyi mindent kitalálnak manapság.

I. asszony (szigorúan): Olvassam, vagy ne olvassam?

Hangok: Olvasd! Olvasd már! Ne zavarjátok!

I. asszony: Akkor olvasom. (Olvas-sa:) A messzi szárazföld felől cso-

dálatosan varázsos illatokat hoz a hajóra a nyári szellő. Dragan, a drága gyermek, most ment ki a kabinból, szomorúan, csaknem sírva.

III. asszony: Jaj! Meglátta Katinát kombinéban!

I. asszony: Csönd, vagy nem olvasok! Ő bejött ijedten, suttyó legényke, alig huszonnyolc éves. Dragan, mondtam neki szigorúan, maga csaknem a fiam lehetne...

V. asszony: Nézd csak, édes, nem unokámat írt véletlenül a Katinka?

Nevetés.

I. asszony (ő is nevet): Gyerekek, ha nem hallgattok, abbahagyom... (Olvas.) Csak nézett rám a kis legény, a szememet, ami, hiszen tudjátok, nem azért mondom, de egészen fiatalos, és a hajamat...

II. asszony: Ami, nem azért mondom, de egészen festett...

I. asszony: Csönd legyen, te kis rosszmájú! Olvasom tovább... És akkor arra gondoltam, hogy minek ez a gyerek nekem ezen a nagy hajón, amelyen... hogy is mondjam csak... hiszen egyetlen nő vagyok ezen az óriás hajón, és itt van, például, a kapitány... de nem is mesélem el, gyerekek, majd otthon, szóval, ha hazaérek, meg az első tisztet, aztán a főgépészt is, meg a fedélzetmestert, meg az aranyos kis kadétot, tizennyolc éves a drága, csak legalább te itt volnál velem, drága Gizám, egy életre való... szóval mit meséljek neked, ma este már kulcsra zártam a kabinomat, éntőlem kopogtathatnak, én alszom, én pihenek, én (szinte sikoltva:) nagyon-nagyon jól érzem magamat, gyerekek, ezen a szép hajón, és úgy ragyognak a csillagok...

Csönd.

II. asszony: Ha elgondolom... de hiszen ez borzasztó volna!

IV. asszony: Mire gondolsz, édesem?

II. asszony: Gyerekek! Én megpukkadok! Háttha mégis igaz, amit ír?!
Közzene.

V. jelenet

A hajón. Halkan döbognak a gépek.

I. tiszt (súlyosan): Nem írok neki. Nem.

Tešo: Nem írsz neki, jó, ezt már két hete hallom. És miért nem írsz neki?

I. tiszt (nem haraggal): Mert megcsal. Mit írjon egy férfi az asszonynak, aki megcsalja? Csöngtet a postás. Kijön az asszony, pongyolában persze, kék-arany virágos pongyolában, Ceylonban vettem neki. A haja zilált, a szeme ragyog. Levél jött Indiából, mondja a postás. Köszönöm, így az asszony, talán borraivalót is ad a postásnak, húsz dinárt, ötvenet, mit tudom én. Aztán beviszi a levelet a szobába. Kétszobás lakásom van, ebédlő-háló, mi nem akartunk kombinált szobát, közös ágy, kétszemélyes, kínai selyemterítő van rajta, tavaly vittem haza. Most nincsen az ágyon a terítő (lassan indulatba jön), a barátom van az ágyon, a jóbarátom, a házi orvosunk. Nézd csak, kedves, mondja a feleségem, levelet kaptam tőle.

Tešo: De hát honnan tudod?

I. tiszt (nem erre felel): Leül az ágy szélére és olvassa: Egyetlenem! (Nehézzen beszél, lassan, szinte zihálva:) Egyetlenem, ezt én írom neki, rettenetesek ezek az éjszakák nélküled. Csak állok a parancsnoki hídon, csak nézem a vizet, sokszínű a víz, mint a szemed, most éppen olyan, mint a szemed éjszaka, sötét, csillogó. És forró a levegő, mint a tested, és én belenézek a látszóba, és téged látlak, vajon látsz te engem, egyetlenem? És ő olvassa, olvassa ezt az én levelemet (kitörve:) a doktor úrnak, a barátomnak, a barátunknak, (végső fokozással:) a barátjának!

Tešo: Chief, te beteg vagy! Miért csalna meg az asszony, hiszen fiatal házások vagytok!

I. tiszt (lecsillapodva): Éppen azért csal meg, mert fiatal. Azért csal meg, mert én is megcsalom.

Tešo: Hát tudja, hogy...

I. tiszt (közbevágnak): Azt tudja, hogy én is fiatal vagyok. Azt is tudja, hogy férfi vagyok. Mint ahogy én is tudom, hogy ő nő. Asszony. Én tettem azzá, hát tudom. Én a barátomat is ismerem, eleget jártunk együtt legénykorunkban. Bolondok volnának, ha nem tennék. Szép, egészséges, fiatal asszony, és a férje hónapokra, hosszú-hosszú hónapokra magára hagyja. Ha hazaérünk megölöm.

Tešo (kiáltva-tiltakozva): Nikola!

I. tiszt (csöndesen, öngúnyjal): Hallgass! Mindig meg szoktam ölni, amikor hazaérek. Két éve vagyunk házások, kétszer voltam otthon, kétszer

öltem már meg. Évenként egyszer, egy hónapig az enyém. (*Nagyon csöndesen:*) Tizenegy hónapon át a bordély az enyém. Én vagyok a szépfiú, az ötdolláros szépfiú. Ismernek ám engemet, Tešo, Bombayban, Hongkongban, Sanghaiban, Japánban. Minden utcalány. Hát miért ne volna a feleségem is...

Tešo: Ki ne mondd, Nikola, megbánod!

I. tiszt: Van egy selyempárnánk, azt Japánból vittem haza, mi otthon... hiszen tudod, minden házaspárnak külön szerelmi nyelve van, azt a párnát mennyországnak hívjuk odahaza. Amikor hazaérek, ő van az ágyon, a mennyország. És a barátom? Vajon a barátom? (*kiáltva:*) Ő is mennyország?! Edo! Edo! Edo!

Edo (*megjelenik:*): Tudom már, Chiefe! Dupla-szerelmi-whisky!

Közzene.

VI. jelenet

A parancsnoki híd.

Madame: Barba! Mi ez itt?

Barba: Ez a hajó szeme, asszonyom, a radar. Viharban vagy éjszakánként, amikor tíz méterre se látna az ember, itt a híd, csak belenéz a masinába, és pontosan látja, ami előtte van, hajót, szirtet, vagy akár a szárazföldet is.

Madame: A hajó szeme! Milyen érdekes!

Barba: Nézzen bele, asszonyom. A távolságot is jelzi... Nos, mit lát?

Madame: A hajó szeme... ugye, magának szürke szeme van, Barba? Persze, szürke szeme van! A legérdekesebb férfiszem!

Barba: A radarban látja a szememet, asszonyom?

Madame: Ha férfinak születtem volna, hajóskapitánynak megyek. Az gyönyörű lehet, hajóskapitány... Napról napra, hétről hétre új világok, más emberek, más asszonyok... Sokszor volt már szerelmes, Barba?

Barba (*kis zavarral*): Istenem, ötven éves vagyok már. A fiam az egyetlen, és a lányom... nos, hiszen már nagypapa vagyok.

Madame: Ötven év! A legszebb férfikor! Még fiatal, de már nem a kamasz hevesége, a férfi biztonsága

már. A férfi tudása, tapasztalata, ereje. És kapitány! Hajóskapitány! A királya ennek a nagy hajónak! És a kezében van a hajó embereinek élete! (*Puhán.*) Az én életem is a maga kezében van, kapitány.

Barba: Lényegében ez a radar sem boszorkányság, asszonyom. Csak egy erős fényimpulzust kell bocsátani arra a tárgyra, amelynek távolságát mérni akarjuk, és megmérni, hogy mennyi idő múlik a fényimpulzus kibocsátása és a között a pillanat között, míg az a vizsgálandó tárgyról visszaverődve hozzánk érkezik. Érti már, asszonyom?

Madame: Hónapokig igazi fény nélkül ezen a csúf hajón. Hogyan bírja, Barba?

Barba: Nekem itt feladataim vannak asszonyom. Aztán jó könyveim, jó barátaim is. Van egy gramofonom, jó lemezekkel, mert a rádió csaknem használhatatlan a hajón.

Madame: Igen, igen, de hát a férfi...

Barba: Ez férfimesterség, asszonyom. De maga azt mondta, hogy szeretné megismerni a radart. Ez a fényérzékeny készülék...

Madame: Tudja, kapitány, nekem olyan furcsa, hogy egyedül vagyok ezen a hajón, egyetlen asszony.

Barba: Talán panasza van az embe-reimre? Kellemetlenkednek?

Madame: Ó! Dehogys panaszkodnám. A maga emberei, hát hiszen férfiak, mit tudják ők, hogy egy fürdőszobához szokott asszony... nos, hiszen ért engem, kapitány. Este bemegyek a kabinomba, kulcsra zárom az ajtót, és az ajtó erős. Dehogys panaszkodom! (*Kacéran:*) Hiszen érzem az éhes tekinteteket... tudja, ez még jól is esik egy asszonnak... nem tagadom, én is az vagyok, asszony vagyok. Néha úgy érzem, hogy langyos eső ver állandóan, a bőröm bizserog... (*nevet*) de hát dehogys! Nem mindegy az egy magamfajta asszonnak, hogy János vagy Péter. És nem szeretem a fiatalokat, Barba, sose szerettem. Egy széles vállú, erős, ápolt, középkorú férfi... (*Sóhaj.*) Mindig szerettem a szürke szemű férfikat. A férjem is az volt, szürke szemű. (*Más hangon, könnyedén:*) Az éjszakák oly forróak erre felé. Nem találja, Barba?

Barba: Igen. Az Indiai-óceánon járunk.

Madame: A kabinban is meleg van, nagyon meleg. Amikor bemegyek, azonnal a tuss alá állok, és nem is ve-

vesz magamra semmit. Úgy fekszem a diványon (*ideges nevetéssel*) anyaszült meztelenül. Persze, most azt gondolja, öregasszony, hadd feküdjön. Talán, talán nem is vagyok olyan öreg... És a testem... (*Idegesen nevet.*) De miket is beszélek, Barba! Látja, szinte szégyellem magam, de ne értsen félre, nem mindenkivel tudok így, ilyen őszintén beszélgetni. Nem is értem, de magát olyan közelállónak érzem magamhoz... a barátomnak... hogy is mondjam csak... Ha maga kopogtatna, Barba...

Barba: Jaj! A kopogtatás! A rádiós-tiszthez kell mennem, asszonyom. Bocsánat...

Közzene.

VII. jelenet

A fedélzeten, este.

I. tengerész: A mi asszonyaink Dalmáciában, mindig feketében járnak. Szigorú, csöndes, kopott feketében Magasak és soványak a mi asszonyaink, és kérges a kezük.

II. tengerész: Dalmáciában sok a nap és sok a kő. Tenyérnyi termő parcelláinkat a nap kiszikkasztja, a szél elviszi. Látta-e már, hogy kőke-ritést emelünk apró földcseckéink köré, hogy el ne pusztítsák a nagy szelek?

Péter: Láttam.

I. tengerész: Maguknál fehér kenyér terem, a szép Vajdaságban. Jó lehet az nagyon, amikor mindig friss, puha, illatos fehér kenyeret eszik az ember. A friss kenyér olyan, mint a csók.

III. tengerész: Itt, a hajón, mi is fehér kenyeret eszünk.

I. tengerész: A mi asszonyaink sohasem esznek fehér kenyeret.

Szünet.

II. tengerész: Járják a hegyoldalt a mi asszonyaink, a vérükkel öntözik az olajfák tövét. Majd meglátja, ha hazaérünk, jönnek elénk a magas, szikár, fekete asszonyok. Sok-sok ránc az arcukon, talán mosolyának vélné. A szemük nem mosolyog.

III. tengerész: Pedig milyen szépek a mi lányaink!

I. tengerész: Hazajön a férfi, egyszer egy esztendőben. Három hét, négy

hét, és az asszony megint magára marad. A viskó, a petróleumlámpa, a húsz-harminc olajfa, a picinyke föld, a sok gyerek. A férfi világot látott, kinyílt a szeme. A mi fekete asszonyaink még hisznek a tenger ördögében.

III. tengerész: Szép, fehér lelkük van a mi asszonyainknak, de a fekete ruha eltakarja.

II. tengerész: Egyszer ölelni, egyszer szülni, mindig dolgozni, ez az esztendő.

I. tengerész: Nézze ezt a levelet. A kisfiam írta, az én asszonyom nem tud írni. „Kívánom, hogy ezen pár sor írásom jó egészséggben találjon. Mink egészségesek vagyunk. Gyere már haza, apjuk.”

Szünet.

Madame (*jön, élénken*): Mi az? Mi az? Titkos konspiráció? Biztosan asszonyokról beszélnek, ugye? Ó! Ezek a férfiak!

Közzene.

VIII. jelenet

I. tiszt: Jó reggelt! Mi a reggeli, Edo?

Edo: Kávét, vaj, tojás. Hogyan parancsolja a tojást?

I. tiszt: Tükörtojást hozzon, Edo... Vagy nem. Rántottát.

Tešo: Fáradtnak látszol, Nikola.

I. tiszt: Szolgálatból jövök. Hja, ez a hajóstiszt élete. Hajnali négytől nyolcig szolgálat, reggeli, délig alszik, ha tud, ebéd, utána alszik, ha tud, délután négytől nyolcig szolgálat, kártyaparti veletek, iszunk, alszom ha tudok... Én nem tudok.

Péter: De hát miért vagy ennyire ideges?

Edo: Sört parancsol a rántottához, vagy bort?

I. tiszt: Sört hozzon, Edo. Vagy bort. Vagy amit akar. Az elvtársaknak pedig... Mit isztok, fiúk?

Tešo: Ugyan...

I. tiszt: Ugyan hozzon két šljivát az elvtárs uraknak. Jó az a šljiva, hazai íze van. Tudja mit, Edo! Nekem is hozzon!

Edo: A bort visszavigyem?

I. tiszt: Vigye vissza. Vagy, tudja mit, hagyja itt. A bornak is hazai íze van.

Péter: Írtál az asszonynak, Nikola?

I. tiszt: A hajóstiszt elindul, kis csömörrel az idegeiben. Megy-megy a hajó, és elmúlik a csömör. Egyre szebbé válik az otthon. Ahogy nő a messzeség, az asszony is egyre szebb, a csókja egyre forróbb, és a szeme, a titokzatos, szép szeme egyre mélyebb. És akkor arra gondol a hajóstiszt, hogy ha majd egyszer ismét hazérkezik, másképpen lesz. A tenyerén hordja majd azt a drága asszonyt, és ő is, az asszony is... Hogy egyetlen és végtelen ölelkezés lesz a három vagy négy hét. Hogy zöldbe öltözködnek a fák akkor, és csupa virág nyílik az úton, a ház előtt, a kertben. Mozi után, vagy színház után, úgy imbolyognak majd hazafelé a sötét rijekai utcákon, karonfogva, szorosan egymás mellett, mint két szerelmes diák, mint valamikor, amikor csillagokat ígértek egymásnak, ragyogó, sosevolt csillagokat.

Tešo: No, és miért nem?

I. tiszt: Így múlik el az első nap, a második, a harmadik. Nagyon szeretsz? Nagyon szeretlek! Örökké szeretsz? Örökké szeretlek! Sohasem csalsz meg? Sohasem csallak meg! Negyedik, ötödik, hatodik nap. Mintha kozmás volna a bableves. Aztán, mintha minden kozmássá válnék. A szoba, a bútor, az ágy, az erkély, a virágok, a csillagok, minden-minden. Menjünk valahová... Pihenni akarok... Te mindig ilyen vagy... Egész évben egyedül vagyok, és amikor hazajössz, akkor, hát akkor is úgy élek, mint egy mormota? A csók is kozmás. — Apa, mikor indulsz már — kérdezi a kisfiam —, japán puskát akarok, tudod, olyant, ami világít is. És én mennék, mennék, mennék már. És már iszom, és már ideges vagyok, és bocsáss meg, kedvesem, meg kell nézнем a hajókat a kikötőben, és rohanok ki a partra, és nézem az induló hajókat... Mennek, mennek, mennek! Vár az édes, a szépséges, a csodálatos tenger. És elindul a hajóstiszt, egy kis csömörrel az idegeiben...

Kis csönd.

Péter: Írtál az asszonynak, Nikola?

I. tiszt: Edo! Három Őljivovicát. Hozzon négyet, magának is van otthona, van felesége. Négy gyereke van, Edo, ugye? Az négy szabadság. Négy: no, megjöttem; asszony (Négy: no, elme-

gyek, asszony! (Más hangon:) Nem írtam.

Tešo: És ő? A feleséged?

I. tiszt: Ír. Ott vannak a levelei az asztalomon. Nem bontottam fel.

Péter: De Nikola!

I. tiszt (nagyon fáradtan): Hátha az van a levélben, hogy elég volt... Hogy bolond vagyok. (Majdnem zokogva.) Hogy nagyon-nagyon bolond vagyok...

Közzene.

IX. jelenet

Madame: Még két hét a világ, és én megérkeztem.

Tešo: És mi kezét csókolunk szépen, meghajlunk és továbbmegyünk.

Madame: Tudom, maguk nevetnek rajtam.

Péter: Mi már nem nevetünk. Eleinte mindenen neveltünk. Hogy a hajó nagy, de a tenger még nagyobb. Hogy a Barba csak a parancsnoki hídon kapitány, itt az étteremben meg leül közénk és azt mondja: ej, fiúk, egy jó nő be jó volna! Aztán azon is neveltünk, hogy Beirut olyan fényes és Lattakia olyan sötét. Aztán Edón is neveltünk, hogy négy gyereke van és sose alszik. Magán is neveltünk, Katinka. Magunkon is neveltünk, hogy a világot akarjuk megismerni, és önmagunkat sem ismerjük. Szép, szép egy ilyen hosszú utazás. A gyönyörű tenger. Reggel a gyönyörű tenger. Dél előtt a gyönyörű tenger. Délben-délután-este, mindig csak a gyönyörű tenger. Most már ritkábban nevetünk.

Madame: Egy ilyen magamfajta asszony mindig egyedül van.

Tešo: Egy ilyen magunkfajta férfi is mindig egyedül van.

Madame: Egyszer, otthon, észrevettem, hogy öregszem. Borzalmas érzés, nem is tudom, hogyan kezdődik. Tegnap még csillogott a szemem a tükörben, ma mintha sokkal fáradtabb volna. Aztán, ahogy ránéznek egy asszonyra a férfiak. Tegnap mintha még nagyon kívántak volna... Ne higgyék, nem feküdtem én le mindenkiel, de örültem, hogy kívánnak. Az olyan jó érzés, hogy kívánják az asszonyt, ezt maguk nem is érthetik.

Péter: Talán. De kívánni is jó, azt érezzük. Aztán, hát egyre kevesebbet

kíván a férfiember is. Egy jó vacsorát még, aztán már azt sem. Nem tud aludni utána. Amíg kívánni tud az ember, addig fiatal.

M a d a m e : Amíg kívánják az asszonyt, addig fiatalok. Az asszony a férfinak öltözködik, a férfinak jár az utcán, a férfinak ül le a kávéház ablakában, és ha kezébe vesz egy könyvet, vagy az újságot, azt is a férfinak teszi. És amikor már érzi, hogy mindegy, ha jár, ha ül, ha áll, ha olvas, hogy csak önmagának csinálja, hogy már önmagának sem csinálja...

T e š o : Az én feleségem sokkal idősebb mint én. Részezes, ostoba fráter voltam, aztán nagyon beteg is. A kórházban a feleségem ápolott, ápolónő volt akkor. Kölyök voltam, amikor anyám meghalt, anyát kerestem. És most mindennap írom a feleségemnek, hogy egyedül vagyok, nincsen anyám már megint... Ezt nem is írom, mert akkor sírna... Nem akar anyám lenni most már, az csak a kórházban volt.

M a d a m e : Nem lehet a tükröket összetörni, az a baj. A férfiszem is tükör, nem lehet összetörni. És akkor jött a nagy lehetőség otthagyni Beogradot, a kávéházat, a barátainkat. A barátónő szeme is tükör: kegyetlen, éles, rettenetesen éles tükör. Az én nagy lehetőségem ez az állás volt, ez a messiás állás Ceylonban. Ott mindig süt a nap, azt mondják...

P é t e r : Azt is mondják, hogy Ceylon a világ virágoskertje.

M a d a m e : Igen, azt is mondják. És akkor az öregasszony, aki nem akart megöregedni... hát melyik asszony akar?... hajóra szállt. Talán Ceylonban nincsen tükör, talán másmilyen. Én tudom, hogy maguk kinevettek.

T e š o : Már nem nevetünk.

M a d a m e : Éjszakánként, a kabinban, odaállok a tükör elé és azt kérdezem: nagymama, mit akarsz te ezektől a gyerekektől? De nem akarok nagymama lenni, de nem tudok nagymama lenni, az nagyon nehéz, nem is rajtam múlik, hiszen tudom, és mégsem.

P é t e r : A férfi más. A férfi nem áll tükör elé. Minek is, hiszen ahhoz nem kell tükör. Azt hiszi, hogy a férfi könnyen öregszik? Van egy nagy magyar költő, aki azt írta, hogy aki a helyünkre áll majd, a fiatal, ha tud is asszonyt lenni, nem tudja megölelni. Nem tehetek róla, sokszor magam is így kívánom. A korszón, ha nevető szemű fiatalokat látok. Az esti utcán,

ha összebújva andalognak. Gyűlölöm a szépasszonyokat, mert másoké, és szégyellem egyben, hogy gyűlölöm őket. És gyűlölöm a fiatalokat, hogy jönnek és csókolnak, amikor én már nem csókolok. Gyűlölöm őket, és nagyon-nagyon szégyellem, hogy gyűlölöm őket. Akkor iszom.

M a d a m e : Maguknak könnyű. Maguk isznak.

T e š o : Nekünk könnyű. Mi iszunk, nagyon iszunk, sokat iszunk. Aztán hányunk. A pločei lépcsők előtt Péter fogta a fejemet és Dragan. Akkor azért ittam, mert arra gondoltam este, hogy a feleségem az anyám.

P é t e r : Másnap az én fejemet fogta Tešo a pločei lépcsők előtt. Akkor azért ittam, mert arra gondoltam este, hogy saját magam apja vagyok már, vagy a nagyapja.

M a d a m e : Maguknak könnyű. De mit csináljon egy öregedő asszony, aki nem tud megöregedni? Akar, hiszen akar, és mégsem tud. Az észével akar és az álmaival nem tud. Maguk berúgnak, tántorognak és ökleldeznek és boldogok; és csak nevetnek akik látják: férfi, hát iszik. És az asszony? Mit csináljon az asszony, aki már nem asszony, mert nem kell?

T e š o : Van az életben...

M a d a m e (szinte sikoltva): Ne okoskodjon, Tešo, ne hazudjon! Nincsen az életben, csak a fiatalság!

P é t e r : A munka, néha fiatalít.

M a d a m e (nagyon fáradtan): Én szakácsnőnek megyek Ceylonba.

Közzene.

X. jelenet

Közjáték.

M a r g i t : Jó napot, doktorka!

D o k t o r : Jó napot, szépasszony. Erre jártam, hát benéztem. Mit ír a számár?

M a r g i t : A számár nem ír. A hajózási irodában azt mondják, hogy Ceylon felé járnak már. A számár ilyenkor mindig krízisben van és nem ír. Azt hiszi, megcsalom.

D o k t o r : Ejnye, az a Nikola! No, és kivel csálja meg, szépasszony?

M a r g i t : Például magával. Maga a legjobb barátja, iskolatársa, egyetlen bizalmasa. Hát persze, hogy magával csalom meg. Ő most iszik, nem ír, iszik és nem ír. Amellett végzi a dol-

- gát. Azt mondják az irodában, hogy a legképzettebb, a legpontosabb hajóstiszt.
- Doktor: És mit mond maga?
- Margit (*könnnyű sóhajjal*): Mit mondjon egy hajós felesége? Évenként egyszer vagyok asszony, három hétig, négyig. Iszik valamit?
- Doktor: Egy konyakot talán. De három hétig boldog legalább...
- Margit: Befut a hajó, és én rohanok a kikötőbe a többi asszonnal. Átgázolok a rendőrökön, a vámtiszteken, a hajózási iroda igazgatóján... Ott áll Nikola. Milyen sápadt. És akkor fogjuk egymás kezét, és belenézünk egymás szemébe.
- Doktor: Minden esztendőben három hét nász... Gyönyörű!
- Margit (*lelkese des nélkül*): Gyönyörű. Harmadnap reggel Nikola mélyen belenéz a szemembe, és nevetve mondja: ugye, nem csaltál meg?
- Doktor: És maga?
- Margit: Én megcsókolom, és ő nevet. Negyednap még mindig nevet, és újra kérdezi. Ötödnap kissé idege-sebb a nevetése. Két hét után történik, hogy megüt először.
- Doktor: Megüti?! És maga?!
- Margit: És sírok. És ő is sír aztán. Nagyon sír. Zihálva, zokogva. És bocsánatot kér, és én megbocsátok. Aztán megüt másnap is. És elmegy, azt mondja, a hajózási vállalatához megy. Hazajön késő éjszaka, részeg, és sír.
- Doktor: Másnap reggel ismét megüti?
- Margit: Nem, többé nem üt meg. Csak ül az ablak előtt, és nézi az utcát. Készül az útra. Néha rámnéz. Mintha szólni akarna, de nem szól. Ivás után sokáig fáj a feje, tudja, egyszer leesett az árbocrúdról, kórházban is volt, azóta. Utolsó nap csak üldögélünk egymás mellett és hallgatunk. Aztán kikisérem a kikötőbe. Én lent maradok a parton, ő felmegy a hajóra, a korlát mellé áll és néz. Azt akarja mondani, tudom, bocsás-sak meg, szeressem és várjam. Azt akarom mondani neki, hogy megbocsátok, szeretem és várom. De egyikünk sem szól semmit. Rettentes hangja van a hajókürtnek, doktor, maga csak hallja, de nem érzi. Én csak érzem, és nem hallom. Egyszer csak elrohan a korlát mellől, első tiszt, neki dolga van a parancsnoki hídon. A hajó egyre kisebb, mi asszonyok a parton, mi is egyre kisebbek vagyunk. Kicsi, kicsi, kicsi tengerészasszonyok. És elindulunk hazafelé sírni és várni. És írni. Én mindennap írok neki eleinte, aztán minden héten. Azt végig, és minden héten írok, amíg csak haza nem érkezik, hogy megöleljen és megüssön.
- Doktor: De hiszen ez... És gondolja, hogy énram is féltékeny?
- Margit: Magára is, hiszen maga itthon maradt. Mindenkire féltékeny, aki itthon marad. Még a székre is, hogy nem ő ül benne, és az ágyra is. Valaki, tengerész, egyszer azt mesélte, hogy a kikötőkben kocsmákba jár és nőkhöz is. Meg hogy itt-ott feljönnek a hajóra az idegen asszonyok, és két-három napig a hajón maradnak. Akkor kezd újra írni, amikor ilyen kikötőből indul el a hajó. Akkor szégyelli magát, és akkor nagyon szeret.
- Doktor: És maga... fiatal, szép asszony, maga túri ezt, maga bírja ezt? Hát miért nem hagyja ott?! Hát miért nem válik?!
- Margit: (*nagyon egyszerűen*): Mert ez a tengerészasszony élete, és mert szeretem.

Közzene.

XI. jelenet

A hajón.

- Madame: Ez az utolsó esténk együtt. Holnap... holnap a hajó továbbmegy, és én itt maradok, ebben a különös, ebben a szép, ebben az idegen városban... Igyanak az urak... Dragan, igyon... maga is, Nikola, Péter, Tešo, Barba... Igyanak. Ezt a néhány pohár italt egy öregasszony kínálja maguknak, aki... (*sóhaj*) aki hát itt marad hazai ételeket főzni, azért hívtak. Jó bablevest, szármát, podvarakot... Igyanak az urak, a szép újtukra...
- Tešo: Egészségére, Katinka!
- Barba: És ne haragudjék ránk...
- Madame: Olyan fiatal volt a tenger, amikor elindultunk. Tavasz volt, hát persze hogy fiatal a tenger is tavasz-szal. No, persze, a tavasz...
- Péter: Látja, ez a Ceylon magát virágos ruhában fogadja. Itt mindig tavasz van, Katinka.
- Madame: Itt most már mindig ős-z van, Péter. Érdekes, erre nem is gondoltam... Ennyi virág, pompás fiatal

virágok, pedig ősz van már, késő ősz. És tudom, tél lesz, és akkor is csupa virág, illatozó, káprázatosan szép virágok lesznek akkor is. Virágok között fogok végképp megöregedni, ugye furcsa.

I. tiszt: Én igazán sajnálnám, ha megbántottam volna, Katinka.

M a d a m e: Engem senki sem bántott. Én bántottam magukat. Szép ez a virágos Colombo. Tulajdonképpen ez jár nekem, hiszen még a halottaknak is jár virág. Tudják, máris örülnök neki. Csak odaállok a tűzhely mellé, főzöm az ebédet, és ki-kínézetek a virágos kertre. Mondják csak, hiszen maguk hajósok, merre van Nyugat?

B a r b a: Visszafelé, Katinka, mindig csak visszafelé.

M a d a m e: Majd veszek magamnak egy iránytűt, hogy tudjam, merre a legszebbek a virágok itt, ezen a gyönyörűsége szigeten... Tudom, hiszen tudom, arrafelé a legszebbek. De miért nem isznak az urak? Ki-ki a feleségére, a szeretőjére, és egy nagyon kicsit miattam is igyanak. Nagyon szép út volt, igazán köszönöm... nagyon-nagyon köszönöm... (*sírva fakad*) gyönyörű út volt... köszönöm...

D r a g a n: Neveletlen voltam, ne haragudjon...

M a d a m e: Ó! Én voltam neveletlen. És bocsásson meg, Barba. A viszontlátásra.

B a r b a: A viszontlátásra, Katinka

M a d a m e: Nikola, maga is bocsásson meg. A viszontlátásra.

I. tiszt: A viszontlátásra, Katinka!

M a d a m e: Mindenki bocsásson meg. És maga, Péter, tudja mit? Öregedjünk meg békével, és hát... hát virágosan, azért is! Jó volt nekem tudni, hogy maga is öregszik, és magának is nehéz. Jó utat, tengerészek! Jó utat, fiatalság!

Búgva, mélyen, megszólal a hajókiért.

XII. jelenet

A hajón.

I. tengerész: Hús, hús, hús! Utálom a húst!

II. tengerész: És fehér kenyér, mindig csak fehér kenyér. Utálom a fehér kenyeret.

III. tengerész: Otthon babot eszik az asszony, meg a gyerekek. És egy karéj fekete kenyeret hozzá, vagy málét.

I. tengerész: Úgy ennék már egy kis málét. Sárgát, szárazat, keményet.

II. tengerész: Ma palacsinta is lesz, azt mondta a szakács.

III. tengerész: A múlt héten is volt. Akkor, tudom, hogy bolond vagyok, mégis belecsoomagoltam a friss palacsintát papírba, hogy majd hazaviszem a gyerekeknek. Persze, megpenészedett harmadnapra.

II. tengerész: Tartogattam még egy-két napig, aztán (*sóhaj*) hát mit tettem volna? Beledobtam a tengerbe

Kis csönd.

III. tengerész: Itt csuda jó illatú nők voltak, itt Hongkongban.

II. tengerész: Igen. Csupa parfüm volt az is...

I. tengerész: Otthon izzadságszaga van a feleségemnek. Mindig dolgozik. Utálom a parfümöt.

III. tengerész: Egész nap szellőztettem én is.

II. tengerész: Be utálatos a férjember.

I. tengerész: Nem is utálatos. Csak férfi.

II. tengerész: Nem is tudom... és ha az asszony, odahaza, ugyanezt csinálná?

III. tengerész: Én agyonütném. Ő a gyerekeimnek az anyja.

I. tengerész: Mi meg apjuk vagyunk a gyerekeinknek. A fene tudja, hát én kiszaladtam a városba, és ruhát vettem az asszonynak.

II. tengerész: Én is. Én is vettem. Meg játékot a gyerekeknek. Tudjátok, az tavaly volt, viszem a ruhát az asszonynak, nézi, próbálgatja, aztán rámnévet, de csak amolyan félmosollyal. Apjuk... kérdezi, hát ez a bűnbánati ruha?

III. tengerész: És te? És te mit feltélt?

II. tengerész: Hát csak úgy morogtam valamit az orrom alatt, hogy ne butáskodj, asszony, micsoda bűnbánat?

I. tengerész: Nem buták, bizony, a mi tengerészasszonyaink!

Közzene.

Miért nem csúfoltok

Almási Tibor

*Nem ismertek?
Pedig minden reggel végigmegyek
az Ady utca házaí mentén,
és találkozom a lármázó iskolásokkal.*

*Tíz év körüliek lehetnek,
én még sohasem láttam őket,
de tudom:
amikor a közelembé érnek,
tapogató botom elől
tisztelettel kitérnek...*

*Úgy gyötör
ez a száműző kímélet,
ez az őszinte rettenet,
ez az öntudatlan
egészséges sajnálkozás...*

*Miért nem köszöntenek
ugyanúgy, kiáltva,
mint a többi felnőttet:
Jó napot kívánunk, Ernő bácsi!*

*Miért nem szemtelenkednek,
miért nem csúfolódnak,
miért nem vágnak hozzám
almacsutkát vagy hógolyót?
Miért nem kötnek át
a kapum küszöbén zsinetget?
Miért nem verik be az ablakaimat?*

Rabló-zsandárt játszva
miért nem törik-zúzzák a bútoraimat?
Miért nem ordítják fel a házam
tébolyító csendjét?...

Tegnap egy forgalmas utcasarkon
a sok-sok gyerek közül
valamelyiknek megsimogattam a fejét,
egy pillanattig borzongó kegyelettel tűrte,
azután elszaladt...

Csak később jöttem rá,
hogymég nem tettem fel
fekete szemüvegemet,
s így a kisember meglátta
zsugorodott szemem helyét...

Tudjátok-e,
hogyszámomra a hetipiacok ünnepek,
mert ilyenkor találkozom azokkal,
akik siethetnek és cseveghetnek,
és érzem a szavaik röptéből,
hogy jobbra-balra nézelődhetnek...

Azután hazafelé megyek,
s ahogy a csendes utcába érek,
leterít a rám-rám törő
rettentő pillanat emléke:
tizennyolc éve, amikor feleszméltem
a front mögötti kórházban,
és iszonyodva
a szemüvegeimhez kaptam...

Az utcán még csitítanak a neszek,
mozoghatok, lépkedhetek,
s mint egy csápos állat
látok fehér botommal,
de a házam küszöbén sokszor meggondolom,
hogyaajtót nyissak-e...

Egyébként mostanában
egy rögeszme kínoz:
úgy érzem,
agyon kell ütnöm a macskát,
amiért olyan átkozott,
kísérteties puha talpakkal
lépked körülöttem —
tegnapelőtt feléje vágtam a botot,
s azóta a macska is elhagyott...

De nehogy sajnáljatok,
majd csak megvigasztalódom:
ha a macska még holnap sem jön elő,
valamelyik szomszédtól
kérek majd másikat...

És ha elég bátor leszek,
akkor ezen a nyáron
valami úton-módon
az udvaromba csábítok egy sereg gyereket:
játszadozzanak, ordítózzanak,
fordítsák fel a házat,
és szüreteljék le
az egész gyümölcsöst...

A sors embere

Torma Dénes

Régekte azok az emberek számítottak érdekesnek, akiknek életébe alaposan belejátszott a sors; ha fellapozzuk a régi írásokat, legyen az történelem vagy szépirodalom, szóljon tudósokról, bölcsekről, hősookról, kurtizánokról, pásztorokról, királyokról vagy csizmadiákról, elképedve tapasztaljuk, hogy csak nagy ritkán bukkanunk egyre-egyre közöttük, aki megúsza anélkül, hogy a sorsnak igen sokszor emelgetett keze, melyet egy polippal tudnánk leginkább megszemélyesíteni, ne kuszálja össze élete fonalát. Az emberek, akiknek sorsuk volt, egy kis bátorsággal és önhipnózissal felcaphattak hitalapítónak, felkelőnek, királynak, megváltónak, bölcsnek és nemzeti hősnek, elmondták sorsukat és lázálmaikat, melyekből egy s más szöveget ütött még néhány ember fejében, akik melléjük szegődtek apostolnak, hadvezérnek, prófétának és útítársnak, kidolgozták a doktrínákat, a hódító hadjáratok terveit, s ki tudná mi mindent még, végül aztán igyekeztek maguk is sorsot teremteni maguknak, hogy később ők lehessenek a hitalapítók, a felfedezők és nemzeti hősoök, s lett is belőlük falusi, városi, tartományi, országos vagy világra szóló jelentőségű ezen vagy azon a téren, ahogy már a körülmények hozták. Akadt persze olyan is, akinek balul sikerült. Ezekből lettek a vértanúk, apagyilkosok, vérfertőzők, latorok, és boszorkányok, akiket az oroszán ketrecébe löktek, keresztre feszítettek vagy elégettek, a kor ízlése s a rendelkezésére álló lehetőségek szerint.

Hogy az embernek sorsa legyen, ha már vitte valamire, szinte kötelező volt. Ó, igen, kétségtelenül úgy van: fele sem igaz annak, amivel sors dolgában a régi írások egyik-másik embert felruháztak, viszont feltétlenül valószínű, hogy emberi elme ki se találhatott olyan sorsszerűséget, amely valahol valakivel valami módon meg ne történt volna, legtöbbször persze nem épp azzal, akinek javára vagy kárára a régi szerzők ezt vagy azt a sorsot írták.

Persze, az emberek nem értették meg az élet összefüggéseit, ezért sok mindent sorsszerűséggel magyaráztak, mondjuk könnyed kézi-egyn-tessel mi, a felvilágosultság századának fiai. Ezért foglalkoztatta őket annyira a sors. Ezért vannak tele a régi írások csupa sorskegyelte és sorsverte emberrel. De mit kezdhetne az író manapság egy ilyen hössel, akinek egész élete oly tiszta formában a sors jegyében játszódott le, egy emberrel, akin oly meghökkentő következetességgel teljesedett be a sors, hogy az már szinte banálisnak mondható. Itt áll előttünk ez az ember, a városi autóbuszban, kissé ráncos, csontos, ápolat bal kezével a rúdba kapaszkodik, jobbában az átszállójegyet tartja, ruhája kopottas, de jól vasalt és tiszta, nyakkendője nem a legújabb divat szerinti, de gondosan van megkötve, töltőtollát már nem kívül viseli, a szivarzsebében, amint ifjúkorában divatos volt, hanem belső zsebében, zseboráját azonban mégsem volt hajlandó karórára cserélni, habár már nem mellényzsebében viseli, hosszú láncon, hanem külön erre a célra készített kis nadrágzsebében, rövidke ezüst díszre akasztva, melyen lópatkó és négylevelű lóhere ékeskedik szerényen, ez pedig az ősi képirások mai nyelvén köztudomásúlag a szerencsét jelenti, miként a kifüggesztett sárgaréz tányér a borbély mesterséget. Itt áll előttünk, buszjegyes kezével időnként végigsimít ősz haján, felénk fordítja kissé petyhüdt arcát, melyet megviseltnék is mondhatnánk, ha ránk nem vetné világoskék szemét, mely — az első pillanatban úgy tűnhetne fel — a sorsba beletörődött fegyelmezett fanatizmusával csillogna, ha nem nyílt volna a kelleténél kissé tágabbra, s ezzel nem keltene azt a benyomást, hogy ez az ember még mindig kissé gyerekes csodálkozással tekint a világba. Ha viszont ettől is kissé tágabbra nyitja szemét, mint akkor is tette, amikor megszólítottad s megkérdezted, hány óra van, szeme álmélkodást fejez ki, magad pedig csodálkozol, hogy nem jobb kezével veszi elő óráját, hanem ballal, mellyel az imént még fogózkodott, most tehát úgy áll ott, hogy ezen a szeszélyes buszon rándulás esetén könnyen hanyatt vagy orra bukna, de hát még nem sejtet, hogy a sors emberével van dolgod, vagyis azzal, aki már mindent rábizott a sorsra, ezért óvatosan mögéje nyújtod karodat, hogy szükség esetén idejében elkaphasd, s megmentsd feje beverésének kellemetlenségeitől. Udvarias óvatosságodat talán észre is veszi, de mit sem törődik vele, feléd fordul, megmondja a pontos időt, majd pedig, anélkül, hogy tola-ko-dásnak vagy bogaraskodásnak vehetné, feddhetetlen udvariassággal és előzékenységgel a legtermészetesebb hangon, még mindig enyhe álmélkodást kifejező tekintettel elmondja, hogy manapság borzasztó nehéz óra nélkül meg-
len-ni, közben néhányszor kimérten bölintgat, hát igen, minden percünk ki van mérve, ő egyébként, mondja, még ifjúkorában vette óráját, s lám, csodával határos, hogy még mindig kiválóan szolgálja.

— Önnek nincs órája? — kérdezi nyugodt, halk hangján. — Igaza van, manapság az ember máról holnapra él, oly nehéz megtalálni a kulcsát, hogy takarékosan élhessen. Mert csakugyan úgy van, ahogy mondja: vagy kiváló órát vesz, vagy semmilyen— szól s máris bezárja keskeny ajkát, kedvesen elfordul, visszavonul, szemét is ismét összebb húzza, s ekkor a fanatikus beletörődöttek fényét holmiféle titkot rejtegető, az élet nagy titkát rejtegető tekintetnek nézed: ha tudná, uram, amit én tudok; s mivel korunk szelleméhez híven gyakorlati ember vagy, örülnél, ha értesülnél egy-két hasznos dologról, nem hagy hát nyugton a kíváncsiság, hogy megismerkedj ezzel a furcsa szerzettel, s közben nem is sejtet, milyen jellemző, hogy furcsának találtad, s nem érdekesnek, miként régente érdekesnek a sors embereit tartották, s furcsának azokat, akiknek nem akadt dolguk a sorssal. Idővel sikerül ismeretséget kötnöd ezzel az ősz, kékszemű emberrel, aki mindig udvarias és sohasem tola-ko-dó, a városnak egyazon részén laktok s gyakran találkoztok a buszban, végül aztán meg-

tudod tőle: a takarékoság legbiztosabb módja, ha az ember biztosítja az életét balesetek ellen, s mihelyt ezt kiejti, gyanakodva behúzó szarvaiddat csigaházadba: vigyázat, ügynök; valami azonban mégsem hagy nyugton, meg akarsz bizonyosodni gyanúd alaposágáról, szájad szögletében ráncba perdül a kajánság, most megvagy, sarokba szorítlak, kiugratlak a bokorból, nincs menekvés:

— Ön azért beszél így, mert talán az Állami Biztosító Intézet ügynöke?

— Igen, a Biztosító Intézet ügynöke vagyok — mondja oly természetes hangon, mint mikor azt közli valaki, hogy ügyvéd vagy géplakatos, s meglepődve, észbe kapva, dorgálva magadat balgaságod miatt, mert hiszen, persze, felvilágosult emberek vagyunk, egyik pálya olyan, mint a másik, máris azt a történetet hallgatod, melyet ez az ősz ember tartózkodó fegyelemmel kurtára szabott, egyszerűen ad elő, a romantikus vagy a közömbös hangnemet egyaránt elkerülve, mintha csupán azt mondaná el, hogy milyen megpróbáltatások érték ifjúkorában, amikor egy ízben átúszta a Tiszát, s hát igen, az az élménye saját megítélése szerint sem érdemel különösebb figyelmet, de azért elmondhatja az ember; csakhogy ő életének legjelentősebb fordulatát adta elő ilyen hangnemben, azt az esetet, ami őt, a kezdő kereskedő segédet rávette, hogy élet- és ingatlanbiztosítási ügynöknek csapjon fel. A kereskedőnek, akinél dolgozott, leégett a boltja, s mivel nem volt biztosítva, tönkrement, ő pedig munka nélkül maradt, azt utcára került. Megragadta az első kínálkozó alkalmat, s ez az alkalom az ügynökösödés volt. Tyú! micsoda banális eset, legyezgeted magad keserű szájjal, mert még azt is gyanítod, hogy ebből egy szó sem igaz, közönséges hírverés ez, magadban azonban hálás vagy az ügynöknek, hogy legalább kurtára szabta és bagatellizáló hangon adta elő, s ezért közömbös, majdhogy nem semmibe vevő arckifejezéssel is fogadhattad, de nyomban elképzelted, milyen elviselhetetlenül kínos lett volna számodra, ha ezt a kiagyalt propagandát bő lére eresztve, misztikusan, romantikától ittasultan adja elő, s akkor is végig kellett volna hallgatnod, s legfeljebb egy-egy hitetlenkedő felkiáltásban (hihetetlen! el sem hihetem!! nem, ez mégsem lehet igaz! ön tréfál, kérem!) adhattad volna tudtára, hogy nem vagy egészen együgyű, s nem is olyan egyszerű dolog falhoz állítani téged, ő pedig erősgette, bizonygatta volna (de igen, kérem! szóról szóra így történt! valóban kissé különös eset, de a színigazat mondom!), mert hát mi mást is tehettem volna. Hálás voltál néki, hogy minderre nem került sor.

Tehát még mindig nem sejtetted róla, hogy izing-vérig a sors embere, s valóban színigaz: a sors olyan — a nyelvem hegyén van, mégsem ejtem ki: cinikus módon — kegyetlenül sújtott le rá, hogy éppen sorsszerű csapás következményeként kellett a sors ügynökévé szegődnie. Hamarosan azonban álmélkodva veszed tudomásul, hogy valóban úgy történt, olyan banális módon, ahogy az ügynök előadta. Egy alkalommal ugyanis ellátogattál egy éles eszű barátodhoz, akivel oly jólesik időnként leülnöd egy kis eszmeeserére, s midőn furcsa emberekre terelődött a beszélgetés, szóba hoztad az ügynököt, s elmés, kifigurázó jellemzését adtad, s gúnyos megjegyzésekkel fűszerezve elmondtad azt a dajkamesének tetsző históriát is a boltgépsről és a munkanélküliségről. S mintha homokzsákkal vertek volna fejbe, amikor megtudtad, hogy barátod gyerekkora óta ismeri az ügynököt, s hiteles helyről tudja, hogy az a história valóban úgy játszódott le, ahogy az ügynök előadta neked, sőt, barátod elmondja ámuldozó fejednek azt is, ami szinte az ő szeme előtt játszódott le, hát nem szorul bizonyításra. Rövidre fogva a történetet, megtudod, hogy az ügynök módfelett szereti a gyerekeket, s épp őt verte meg a sors meddő feleséggel. S nem lázadt fel, nem vált el, évtizedeken át hihetetlen bizakodással jártak or-

vostól orvosig, klinikától klinikáig, mígnem végül — az ügynök már ötven esztendő volt, felesége is ötödik évtizedét taposta — csodával határos módon gyerekek született épp akkor, amikor már azon tanakodtak, hogy legjobb lesz talán feladni a küzdelmet, s örökre fogadni egy gyermeket. Akkoriban történt az is, hogy az ügynök igen idős anyósa, akivel hányaveti parasztos nemtörődömsége miatt a pontos, rendszerető, s kissé rigolyásnak is mondható ügynök sohasem fért össze, hozzájuk költözött, mivel másik gyermeke, akinél mindaddig tartózkodott, meghalt, s így hát az idős asszonynak nem volt hova lennie. A gyerek tehát, szüleinek határtalan örömet szerezve, megszületett és szépen fejlődött, gyarapodott, s hogy ne szaporítsuk a szót: az idős nagymama egy nyári délután — kétéves lehetett a gyerek — kocsiban eltolta a legközelebbi fűszereshez, vett egy üveg tejet s egy fél liter ecetsavat, s mivel — koránál fogva is — nehezeére esett a kocsit is tolni és a szatyrot is vinni, a gyerekkocsiba tette a két üveget és hazafelé indult. A bolt előtt azonban összetalálkozott egy magához illő koros asszonnyal — napjai hihetetlen unalomban teltek, a városban idegen volt, mindössze két-három újdonsült ismerőse akadt, akivel a szája íze szerint szót tudott érteni —, hát örömmel állt meg tereferélni, s hogy a gyerekkocsi ne legyen közte és társnője között, hátat fordított neki, s úgy ringatta. Igen, az történt: a kicsi beleivott az ecetsavba, nagyanja a hörgésre figyelt fel, egy szempillantás alatt felmérte a helyzetet, felkapta a gyermeket, berohant a fűszereshez, vizet kért rémült hangon, a fűszeres zavarba jött, kérdezés nélkül pattant, a nagymama kiragadta kezéből a poharat és a gyerek szájában öntötte, a helyzet nem javult, a gyereket mentők vitték a kórházba, s menthetetlenül meghalt.

Kóválygó fejjel veszed tudomásul ezt a történetet, s nem titkolod kívánságodat, hogy kerüljünk már ki minél előbb ebből a bűvös körből, a felvilágosultság érveivel biztatgatva magad, hiszen jól tudod, mit tart a tudomány a véletlenekről, és segítségül hívod a jóízű érveit is: igazán nem való mások bajában ennyit vájkálni. Ezért hát hallgassuk el, hogy az ügynöknek később tudomására hozták: ha akkor nem vizet, hanem tejet itatnak a gyerekekkel, talán minden másként alakul, talán meg is lehetett volna menteni a gyerek életét, habár egyes szervei, természetesen akkor is alaposan megrongálódtak volna. A tej ugyanis némiképp feloldja az ecetsavat, a víz azonban nem, sőt belemosta a torkába, géégéjébe azt a savat is, ami a gyermek szájában megrekedve pusztított. Nem térünk ki arra se, hogy ki ebben az utóbbi szomorú kis történetben, hogy úgy mondjuk a sors kezének szerepét játszotta, a koros asszony, ma is jó egészségnek örvend, s természetesen egy fedél alatt él az ügynökkel. Ne részletezzük a históriát. Ezek után azonban az ügynök jókorát nő a szemedben: hiszen ahhoz mérten, ami életében érte, kiválóan viselkedik, nem örült bele, nem lett belőle mánikus, nem futott menthetetlenül a misztika karjaiba, ehelyett alapjában véve világos fejű, ha kissé bogaras is, sőt a maga módján kedélyes ember. Ettől kezdve titkos megbecsüléssel tekintesz rá, magatartását, be nem vallottan, kissé heroikusnak tartod, s ha meglátod, szívélyesen üdvözlöd, nem vágsz át az utca túlsó felére, s nem nyomulsz a busz másik végébe. Ha csak teheted, szóba elegyedsz vele, egy szombati napon megtudod tőle, hogy a hét vége és a hét eleje nem kedvez munkájának, mert — mint mondja — a biztosítási munka olyan, mint a szerelem: mindkét fél hajlandósága nélkül keresztülvihetetlen, hét végén azonban már fáradtak és türelmetlenek, idegesek az emberek, hét elején pedig álmosak és tunyák. Találkozol vele a színházban, a választók gyűlésén, ahol megfontolt véleményeket fejt ki, a strandon, ahol nem húzódik a hűsbe, s amikor irodalomra terelődik a szó, tájékozottnak találod, sőt egy napon, a buszban álldogálva, táskájából előkotor és megajándékoz Mirandola ritkaságszámba menő könyvével, mondván, hogy csemegének szá-

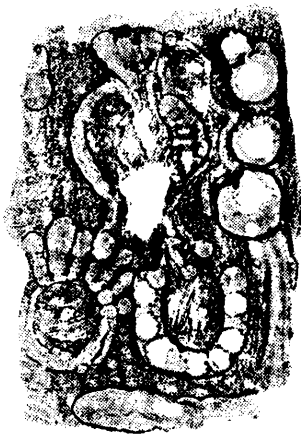
mít, s mivel író vagy, bizonyára nagyobb hasznát veszed, mint vette ő. Aztán fejbe vág a könyv címe *Az emberi méltóságról*, s megütközve nézel erre a furcsa emberre, célzásnak vagy gúnynak vedd, mit kezdj hát vele, valóban, mit kezdhet egy író egy ilyen emberrel, aki maga a testet öltött sorsszerűség, s épp ezzel a banalitás netovábbja?

Semmit. Az égvilágon semmit. Legfeljebb bánkódhat: hja, ha abban a korban élt volna ez az ember, melyet a régente szóval jelölünk, bizonyára jelentősebb szerep jutott volna néki ennyi sorsszerűséggel, útja is másfelé terelődött volna, másként viselkedett volna, lehetett volna belőle hitbuzgó szent, barlangi remete, elmehetett volna a sivatagba haramiavezérnek, vagy rettegésben tartott volna egy egész tartományt, talán a maga írójára akadt volna Euripidész személyében, aki egy kis leleménnyel, fantáziával, toldással sokat kihozhatott volna esetéből, művében megtehetette volna akár Théba királyává, vagy pedig lett volna csak egy kisvároska jámbor, istenfélő koldus csodabogara, füstbe néző látnok, varázsló, alkimista, s hát annak a városkának névtelen krónikása talán feljegyzett volna róla néhány szót, ami aztán, véletlen folytán, kezünkbe kerülhetett volna.

Nos, abban az esetben írhatott volna korunk írója is róla. Erkölcsi, filozófiai, magatartásbeli mondanivalót szőhetett volna sorsába, regényt, drámát írhatott volna róla. Valóban, hiszen a modern irodalomban hemzsegnék az antik témák új felfogású feldolgozásban. Csakhogy ahhoz valóban antiknak kell lenni, hogy a sorsszerűséget eltűrjük, s hogy számunkra is mondjon valamit. Így nem. Megmarad hát ez az ember szürke, névtelen, közönséges ügynöknek, akit az óvatoskodókon és babonásokon kívül lehetőleg elkerülnek az emberek, és sohasem akad tollforgatóra, aki akár egy sort is lejegyezne róla az utókornak. Furcsa ember, nem pedig érdekes. Erről van szó.

Az író hát felkerekedett, megvásárolta Huxley könyvét, felkereste az ügynököt, s megajándékozta vele. A címe ez volt: *A végzet bábjátéka*.

S ezzel aztán faképnél hagyta.

Bűvös esték, lidérces esték

Sulhóf József

Idegenben jártam, versenyt futottam a végtelenséggel az idők kezdetétől a csodáig és csodatételekig, istenek nyomában, évezredek, félelem szülte imádat kőben, szavakban, fogalmakban rögződött emlékei között, amerre az emberi lélek sziklákon tört, hullámokon hányódott, mélységekbe zuhant és felhőkbe emelkedett, Igét hirdetett, aranyborjúval viaskodott és Parnassuszra emelkedett, szerelmek és szeretetlenség, békék és háborúk között vergődött, s nekünk adta a tudás, a bizás, a remény, a szépség mély gyökeireit. Fent az Olimpusz és a szent Altisz világában, vagy lent a názárethi szikladóuban és a Genezáreth tavának két-százhat méterrel a tengerszint alatt fekvő mélységében, az emberi lélek ezerszer és ezerszer bejárt odisszeájának kanyargós útjain megvillantak előttem tüzek, színek, formák, vonalak, s mindenekfelett a kavargó, mindig újratámadó élet derűs és borús, táncba perdülő és sír fölé boruló foltjai úgy, ahogyan évezredek emlékeiből és mából összegyúrtan feltárulkozik egy külön világ, hogy kápráztasson és porba sújtson, felemeljen és mélységbe taszítson, elbűvöljön és gonoszul meggyötörjön.

Messze jártam, sok ezer év mélyén és magaslatain. És voltak bűvös esték és voltak lidérces esték...

GÖRÖG TÜZEK

Ittaka táján

Reggel Brindisi, délután görög vi-
zek, alkonyatkor Korfu... Úgy
váltogattuk az országokat, mintha csak
képes levelezőlapokat lapozgattunk vol-
na, hogy egy-egy lapról elénk villan-
jon táj, épület, hegy, völgy, tenger, tó,
folyó, város vagy mező úgy, ahogyan
távoli, sosem látott világokról belénk
rögződik egy-két megmerevedett lát-
kép, hogy azt keressük, ha arra járunk,
és csalódottan forduljunk el a képen
megszépült valóságtól. A vámhatóságok
nem nehezítik meg az ilyen átfutó haj-
ók utasainak a partraszállását. Aki ki
akar menni, kezébe nyomnak egy cé-
dulát, és mehet, hogy míg a hajó áll,
rakodik, gépeket pihentet, formaságo-
kat elintéz, idegenvezetővel vagy anél-
kül végigszárguldjon szépségek, látvá-
nyosságok és nevezetességek között.
Induláskor a visszatérőktől elveszik a
cédulákat, és ha mind megvan, mehet

a hajó tovább. Ennyiből áll az egész eljárás, és sehol sem volt baj vele, csak Ciprus szigetén, ahol a szegény, tanulatlan, fekete egyenruhás vámőr nem boldogult a számokkal, hol kettővel több, hol hárommal kevesebb volt a cédulája, míg a hajóskapitány meg nem mérgesedett és rá nem mordult, hogy neki minden utasa megvan, menjen haza, és keressen valakit, aki tud számolni.

Brindisiben még nem voltak ilyen bo nyodalmak, pedig egymás után három nagy hajó is nekitámaszkodott a kikötőpartnak, hogy kiontsa magából a kíváncsiságokat, és itt, az olasz csizma sarkantyúján bepillantsanak a kedves, derűs képű, húsvét vasárnapra tisztára mosott kis olasz városba, amelynek egyetlen széles főutcája végigvezet a kikötőtől a vasútállomásig. Már mellékutcai kevésbé szélesek, mosottakvasáltak, mosolygósak, nem egyben az ünnepen is kint lengett a frissen mosott lepedő, ágynemű, ruhanemű, rózsaszín kombiné és egyéb sejtelmes, színes női ruhadarab, kötélén, két ház közé aggatva és itt-ott némi folytonossági hiányokkal, ami nyilván ugyanúgy hozzátartozik az olasz városok panorámájához, mint maga a ruhadarab, a kék tenger, a szépen megformált kikötő és a középületek és a reneszánsz és barokk századok lehelete. Az üzleteket csakúgy kinyitották, mintha hétköznap lett volna, a postás hordta a leveleket, a házakból a nagymise idején is vidám táncdalokat zengett a rádió, amelyet söprész közben énekelgető nő hangja varázsolt gépiből elevenné, és így nem haragudtak a brindisiek sem azért, hogy megmosolyogtak a lengő fehérségeket, a misehangokkal versenyző táncdalt, némi turista hangoskodással jártuk be Szent Teréz nyolcszáz éves templomát, bámultuk a valódi és hamisított reneszánsz képeket, hallgattuk a karéneket, és nem adtunk semmit a magyarázgató sekrestyésnek, mert nem is volt olasz pénzünk. Mondogatta ugyan, hogy neki a dollár is jó, de csodálatosképpen erre még tolmácsoskodó dalmát barátunk is ugyanúgy elfelejtett olaszul, ahogyan az angol lordok és ladyk is egyszerre megsüketültek.

Kerkürát, ahogyan Korfut hívják, alkonyfényben értük el, aranyvörös sugárözönben lángolt a sziget, amelyre így, időben visszafelé mentünk, mert itt még csak virágvasárnap volt, és Szent Szpiridon templomának harangja csak egyszerű vasárnapestet zárt le

messzezenegő kondulásával. Mire kikötöttünk, szürkületi vaksággal néztük, hogyan borul rá a hegyekre az égbolt minden csillaga, és közöttük a földi kis fények éppen olyan távolian és halványan pislákolnak, mert nem látszik a határ ég és föld között. A parti kávéházak előtt neonfények ragyogtak tarka színekben, a bizánci vonalakat, ikonokat, emlékműveket őrző utcákon, középületeken és emlékként őrzött házaikon azonban az este ült, s a telihold fényesebben ragyogott, mint az utcai világítás, és inkább egy-egy cukrászda, kávéház, vendéglő fénye és árnya igazított útba bennünket az egyenetlen köviken, amelyek és amelyekért annyi vér folyt az ősidők óta. A vendéglőkből különös, keleties hanghordozású, hosszú dallamú ének és erősen hangsúlyozott négyütemes ritmus pattogása hallatszott, de halkítva, mert a meleg ellenére becsukták az ajtókat, ablakokat, nehogy ingyenélvezők hallgassák a csergődobot, népi éneket, ismeretlen dalmákat.

Néptelenek, puszták voltak az utcák, sötétek a lakásablakok, kietlenek, félelmetesek a sikátorok. A Mon Repos kertjébe csak beleshettünk, hogy olean derek között keressük szemünkkel a majd háromezer éves Apollót s a barlangokban gyülekező első keresztények nyomait, elsétáltunk Kanoni felé, hogy holdfényben nézzük álomképnek tetsző két apró szigetcskéjét, de Gasturi felé már autóbusszal sem mentünk el, távolinak látszott már mérföldekben és időkbelen is Erzsébet királynő villája, amelyet később a kifert bajuszú, kacskakezű Vilmos császár vett meg. Inkább visszatértünk a szűk sikátorokba, meresztgettük szemünket, tévelyegtünk, hogy valamit megeljük abból, ami egykor Byront elbűvölte. De az utcák csak a Levante színét, szagát, illatáradatát, hangulatát és titokzatosságát árasztották, azt a keveréket, amelyben benne van Kelet, az ókor, Bizánc és a szapora szavú jelen, és oly távol esik mindentől, ami gondolatvilágunkat betölti, újjal cseréli fel a régi színeket.

Halk zeneszó, koppanó lépteink a sok ezer éves köviken, sötétség, szűk sikátorok egy-két villanó vendéglőablakkal...

— Kirosz, kirosz!

Megértjük, hogy az elhagyatott utcán csak utánunk kiálhatnak, s megfordulunk, mert annyit már a Kir Jányából tudunk, hogy a kirosz urat jelent. Dúshajú fiatalember szól utánunk angolul,

furcsán tördelt és tagolt szavakkal, pergő beszéddel, szívélyes, szíveskedő hangon.

— Lakást keresnek éjszakára?

— Nem, dehogyan — csodálkozunk.

Mosolyog:

— Pedig itt van, ahol nagyon kellemeesen tölthetik az éjszakát — mondja, és sietve hozzát teszi: — Kényelmes ágy, s minden, ami bevaló...

Leintjük, magyarázzuk, hogy egy óra múlva indul a hajónk.

— Majd mennek másik hajóval — javasolja —, kár lenne elmulasztani. Korfu, keleti éjszaka, fűszeres illatok, tüzes görög borok, tüzes görög lányok...

Folytatná, hogy kedvet csináljon, de otthagyjuk, mire alighanem tüzes görög istennyilákat meneszt utánunk, különben az is lehet, hogy folytatja a rábeszélést, csak mi nem értjük pergő görög beszédét. Amint a következő görbe utca sarkánál elmarad, egy másik göndör hajú, égő szemű, pergő beszédű ifjú szegődik hozzánk, és kínálja a korfui éjszaka örömeit, de tüzes bor, tüzes lány, tüzes éjszaka után szintén a tüzes istennyilával végzi.

Akkor már nem gondoltam Byronra, aki nagyon fiatalon járt itt, innen vitte magával jóval később megírt Don Juanjának tüzét, hangulatát, és azután eljött meghalni a görög szabadságért. Arra gondoltam, hogy abból a sokat emlegetett déli tűzből idegenforgalmi fogalom lett, hogy a költői szavaktól izzó európai képelet tüzét dollárra váltásák át. Hiszen ezek a göndör hajú fiatalemberek nyilván jutalékot kapnak a bevételből, és nem hiszem, hogy hiába ácsorognak az utcák sötétjében; nagy az idegenforgalom és lesz majd hajó, amely tovább időzik a kikötőben.

A miénk még aznap este továbbindult, de kedvetlenül, a holdfényben megsejtett korfui szépségek pénzszagú hangulatától kijózanodottan álltunk a korlátnál és néztük a tűnő fényeket. A külföldi turisták, akiknek hajónkon elmondtuk kis élményünket, felcsillanó szemmel, sokáig bámulták az éjbe olvadó körvonalakat, felgyújtott képzelettel, visszavágyó tekintettel búcsúztak Levante első élénk villanó szigetétől. Azután kihörpintették sőrüket, legyintettek, és jámboran bementek feleségük után a kabinba. Korfu eltűnt a látóhatárról, kivilágított, neonfényes hajónk újabb sötét szigettömbök felé úszott, Ittakának tartott.

Reggelre kelve a tüzes görög nappal ismerkedtünk meg. Túltett az összes éjszakai tüzeken.

HOLDFÉNYES ÚT

Pireusz táján

Ugyúntak a fények, a hajó kifutott a korinthuszi csatornából, vége volt a varázslatnak. Tele volt csodákkal a nappal, Patraszban jártunk, és először került elénk Levante üzletképe egymás hegyén-hátán tornyosuló, áruval zsúfolt, vevőket hívogató, alku-dozástól, kiáltozástól, esküktől és átkoktól hangos boltjaival, ragyogó tisztára mosott utcáival, ami miatt egy kicsit szégyelli is magát környezete előtt, a régi üzletnegyed házain egymásba érő fabalkonokkal, amelyek már sok évszázaddal ezelőtt fedett sétányt teremtettek az üzletek előtt; elmentünk kirándulóba az Olimpuszra, a szárnyas Hermes, utasok, kalózok istenének kegyeibe ajánlottuk magunkat, azután hátunkra vettük az alkonyt és vittük, vittük Korinthosz felé, vörös izzással, szürkés fényvel, míg fel nem váltotta a tengerszoros sötétkékje és a teli képpel vigyorgó hold ezüstje, hogy csorgásától újabb mítoszok elevenedjenek meg bennünk a két oldalról felénk meredező hegyek között. A várost már csak esti fényben láttuk, megörzött korinthuszi oszlopai évezredekkel ezelőtt kőbe álmódott díszítések. Azután hosszan várakoztunk, míg a révkalauz meg nem érkezett és jelt nem kaptunk, hogy szabad az út a csatornában, akkor leoltott lámpákkal, a kormánykerék mellett a sötétbe meredező révkalauzzal, teljes sötétségben, szemben az éppen a csatorna fölé ért teliholddal, komor méltósággal úsztattunk be a keskeny csatornába, amely elvágta Peloponneszt a szárazföldtől, és a két ég magasságban felettünk csillanó hídra bízta az utat Delfi és Spárta, a thébai hegyek, a Parnasszus és a gyilkos Taigetosz között. Mindannyian fent szorongtunk a parancsnoki hídon, a mellvédnél, és a hajó többnyire hetven év körüli utasai közül, aki fiatalabb csak volt, az mind megköttyagosodott a magas földfalak közé zárt víz sejtelmes csillogásától, a messzi, hegyeken, falakon túli égi titkoktól, istenek és istennők lába nyomától s a jelenlevő, nem éppen márványhideg földiek közelségétől.

Nem, nem lehetett egyszerűen aludni térni, amikor Isztniában újra kigyúltak a lámpák és józanítóan végetvetettek a bűvöletnek. A hajó horgonyt vett, hogy hajnalban ússzon tovább Athén felé, körülöttünk tükörsimán terült el a víz, nem mozdult sem ég, sem föld, sem éjszaka, sem fény, bárba, szalonba,

étterembe szóródtak az emberek, felpezsdült vérrel, felajzott képzelettel, melyet még a sűrűn felhajtogatott borral, keverékitalal fűtöttek alá. A kis belga lány, festőakadémiai növendék pedig kinyitotta örökké kezében szorongatott rajztömbjét, és megkísérelte, hogy vonalakba vésse az éjszaka eltűnt csodáit.

Fiatal lány volt, apró termetű; öltö-zéke a nemzetközi uniformis: bokorugró szoknya, könnyű, áttetsző blúz, néha kék, néha piros harisnya, csak a hozzáillő kócos, tapírozott hajtorony helyett viselte lesimítottan, hosszú fonatban haját. Nem volt szép, erős álla, túlságosan vékonyra összeszorított ajka, keskeny orra és alatta az öregkorra komor bajuszt ígérő sötét pihe, szintelen, ritkán kipiruló arca jelentéktelennek mutatta, csak nagy, szürke szemének átható, megejtő tekintete sejtette, hogy talán nem is olyan szürke kis egér. Keze mindig maszatos volt a rajzszéntől, és olykor arcára, fehér nyakára is jutottak kis foltok. Rajzaiban még nem láttam mást, csak ügyeskedést, a festőművész-növendékeknek azt a válságát, amikor már eljutottak odáig, hogy kifejlődött teljes másolókézségük, meg tudják fogni a témát, csak éppen témájuk nincs, tanáraik felettébb erős bélyegét viselik magukon, és küzdenek, rettentő erőfeszítéssel igyekeznek megszabadulni ettől a bélyegtől. Ha még hozzáteszem: mélységes alázattal indult erre az útra, hogy elzárándokoljon az antik szépségekhez, hűséges másolatokat rajzoljon az évezredekkel ezelőtti művészek alkotásairól, érthető kis ingerültséggel ejtettem ürömcsőpet vermetjába kérdésemmel:

— Bele fog ragadni az antik szépségekbe, és elvész a másolt ókor imádatában — mondtam. — Nincsenek új meglátásai?

Leintett.

— A bombák kezelését sem az atombombán kezdik tanulni — felelte ijesztő hasonlattal. — Tanáraim a legmodernebb irányzatok képviselői. De a vonalbiztonságot, a kifejezés biztonságát, a faktúra tökéletes hatását meg kell tanulni. Mi is lázadoztunk. De meggyőzték bennünket, hogy amíg festéset lesz, ezt az iskolát végig kell járni.

— Mankók, hogy sántikálásukban rá-támaszkodjanak, mert nincs szárnyuk, hogy szabadon szállhassanak — mondtam meggyőződésem ellenére, csak azért, hogy beszédre ingereljem ezt a különben nagyon hallgatag lányt. Nagyot hörpintett borából.

— Nem vette még észre — engedte le kezéből a rajzot —, hogy mennyi a sarlatánság a modern festészetben? Az öreg Picasso már igazán elavult, de megnézte egyszer is képeinek faktúráját? Milyen tökéletes a technikája! És bármennyire szétesőek is a részletek, az egész együtt mégis tömör kompozíció, szétbonthatatlanul, teljes kifejező erővel, lenyűgöző hatással egybefogott téma. Viszont a legtöbb modern, mert nem tud sem rajzolni, sem festeni, erőszakolt összefüggéstelenségekből terem a végtelenből kiszakított részletet. Csakhogy ez nem kép, ez éppen olyan divatgiccs, mint egy rózsaszín madonna vagy holdfényes tájkép volt.

Anyja, fáradt, törődött asszony, akin nagyon meglátszott, hogy életének ez a későn jött virága az egyetlen, ami az élethez köti, jött, hogy aludni hívja. Csakhogy most már szikrázott a szürke szem, s egyetlen pillantással elküldte az öregasszonyt, hogy végigmondhassa, ami forrott benne. Még egy pohár vermetot hozatott, és az előbbi, ingerült hangon folytatta:

— Eszemben sincs, hogy lemondjak arról, ami szép, csak azért, mert régi vagy nem divatos. Nem szeretnék elemulasztani egyetlen ilyen korinthoszi éjszakát sem, pedig tudom, hogy a holdfény talmi ezüstje alatt sötétség feketéllik, és én majd, ha komponálni kezdek, azt vetítem ki, ami a dolgok mögött van, és nem azt, amit a felület mutat, de ha szépet érzékelhetek, azt magamba szívom, még ha felületi szépség is csupán, hiszen a felület, a látott és a mögötte rejtőző között mindig szoros összefüggés van. Talán ezért is kell kifordítani a felületet...

— A rótság kultusza — vettem közbe.

— Az őszinteség, a semmit el nem kenés, a rút dolgok rút lényegét is megmutató művészet kultusza — rázta meg fonatait. Lassan eltűnt a második vermet is, izzott már egész apró lények. Hirtelen új rajzlapot terített maga elé, és gyors mozdulatokkal vastag színvonalak kerekedtek a papíron, körök, pontok, görbék perdültek a fehér lapra. Mire készen lett, elmúlt nevető kedvem. Mert mutatta:

— Tessék, itt az arcképe — és nehogy a részletek felől kérdezősködnöm kelljen, felvilágosított: — Hat szem, mert mindenüvé néz és mindent meglát, hosszú, görbe nyelv, mert mindenbe beleölti, túlzottan nagy fül, mert azt is meghallja, ami nem magára far-tozik...

— És az az üresség ott közepén?
— Az maga, az a lényege. Remélem, elég modern az arcképe?

— Nagyon tetszik — feleltem, és igyekeztem kimutatni, hogy nem sértődtem meg a festőnővendékeknek ezen a diákcsínyén. — Nagyon tetszik, de az útlevelemben nem ragaszthatom be.

Másnap reggel már Pireuszban, Athén kikötőjében ébredt a hajó, s noha a búcsú reggele volt, hideg-józanon köszöntgettek egymásnak az utasok. A szürke szemű is, táskáin ülve, kezében az örök rajzfüzettel, aprót biccentett csak köszöntésemre. Mégis odamentem, hogy elkérjem arcképem. Hátha egyszer híres lesz, és eldicsekedhetem vele, hogy engem is megörökített. Fejét rázta, hirtelen mozdulattal kitépte a lapot, elszaggatta, és az olajos, banánhéjas, szennyes kikötői tengervízbe szórta.

— Túlságosan élethű volt — mondta. — Külömben is, tanáromnak megígértem, hogy az úton csak ókort rajzolok. Maga középkor.

A parton az újkor várta. Alighanem szintén festőnővendék, éppen olyan rajzszténtől maszatos volt keze, nyaka.

DALOK, KÖNNYEK, MOSOLYOK

Útban Rhodosz felé

Tavaszi volt már, a Földközi-tenger bűvös tavasza, rövidujjú ingben, kis-kabátban jártunk, a nők könnyű, lenge, színes tavaszi ruhákban még a késő esti órákban is, kávéházak, cukrászdák, vendéglők előtt teraszokon ültek a hűsítő emberek, a lebzselők és az athéni éjszaka fényáradatába bámuló idegenek, a parkok tele voltak virággal, a levegő fűszerek illatával, az éjszaka csillagragyogással. Azon az estén a hajóstársaság udvariaskodott velünk, és great old manjét, egy nyugalmasított admirálist küldött el hozzánk, hogy körülvezessen bennünket az athéni éjszakában. (Később, amikor visszaúton hosszabb időt töltöttem a káprázatosan szép városban, láttam a milliónyi neonfény árnyait is, mert sok az árny ott, ahol sok a fény, és sok a szemfényvesztés ott, ahova sok szem mered.)

Elbűvölt a város ragyogása, amint hol gyalog sétálva, hol nesztelenül suhanó autón bejártuk palotáit, nevezetességeit, megtekintettük antik stadion-

ját, káprázatos útjait, a váltakozó antik és modern vonalú épületeket; aztán vendéglátónk valamit hosszan magyarázott a sofőrnek, és sebesen végigszárguldottunk végtelen hosszúnak látszó sugárutakon, valahova arrafelé, nagyon messzire, amerre már bontják a rohamosan terjeszkedő város útjában álló régi házakat. Régies, alacsony ház előtt álltunk meg, illetve csak nehezen találtunk helyet a kocsinak az úttestet ellepő rengeteg ragyogó autó között, beléptünk egy zöldre festett, kopottas kis kocsmaján valami apró előszobába, s csak aztán jutottunk az étterembe, gyékénnyel takart falak, ragyogó fehér asztalok, falba épített hordók közé, halkán zümmögő muzikaszó áradatába, hogy megízleljük a nem európaizálódott, igazi görög ételeket, a görög borokat és a görög népi zenét. Ciceronénk válogatott össze különös, hol fanyar, hol édeskés, erősen fűszeres és szokatlanul ellentétes fűszerizeteket ve- gyítő ételeket, választotta ki az ételekhez leginkább illő borokat, és hívta fel figyelmünket a nádból szőtt házidíszekre, csillárookra, székekre, a különös édes gondolatokat felkavaró borok zamatjára, az estélyi ruhás, szmokingos kö-zönségre, a népi muzsika kifinomult fordulataira, tolmácsolta egy-egy dal szövegét, és hosszan, szeretettel beszélt a kis zenekar cimbalomszerű hangszerét pengető öregemberről. Csak addig kellett magyaráznia, amíg ez a hetven-nen túli, hosszú hajú, pergamentsárga arcú, égő, szinte láztól tüzelő sötét szemmel körültekingető dalnok énekelni nem kezdett, mert amint fiatalosan érces, zengő, minden öreges reszketéstől mentes baritonja felcsendült, megálltak a kések és villák a kezekben, megszűnt a kiszolgálás, megbabonázott mozdulatlanságba merevedett az egész terem, sőt a többi zenész is elhallgatott, és csak olykor egy-két pengetéssel, halk, harmonikus, zümmögő akkorddal tette még szebbé az éneket.

Nekünk szokatlan szövési a görög népdal, dallama végtelenül zsuborog, szinte tagolhatatlannak tetszik, évezredek során át is megőrizte az antik görög zene diatonikus elemeit, de felvette hozzá mindazt, amit Bizánc, a keresztény dallamok és a török dobok belésugároztak, és innen vannak szlávosan hangos erős hangsúlyai, szavak helyett dobbal, dobbantással, csörgődob pengetéssel kifejezett szövegrészei, mozgalmas vagy hosszan elnyúló ütemének fordulatai, noha ez az egybe-olvasás tettenérhetetlen és meghatá-

rozhatatlan, és amióta a népdalok lelkét továbbtényesztő műdalok, nóták kultusza megindult, az eredeti keverékhez még az európaizálódás, a lengőbb, csengőbb, fülbemászóbb dallam is beleszövődött nemcsak az új dalokba, hanem a régiek előadásmódjába is. Goethe a maga európai kultúrgöggjében sokszor csodálkozott, hogy a balkáni népköltészet és a népdalok mennyi őseréjű szépséget őriznek, és előszeretettel fedezte fel ezeket a szépségeket, de a görög népi zene kimeríthetetlen kincsestára Goethe után még majdnem egy teljes évszázadig kiaknázatlanul maradt meg abban a szimbolikus-misztikus tónusában, amely a sok évszázados elnyomatás fájdalomban született, és amelyből — jellemzően — a siratóének vált a legnépszerűbb műfajjává. Azóta már fellobbant a nemzeti láng, ápolják nemcsak magát a népdalt, hanem évről évre rendezett dalosversennyel az új népies daloknak is utat vágta, és a dalok győztese egy éven át a legtöbbet énekelt, legtöbbször felcsendülő muzsika, ahogyan a dalnokverseny győztese abban az évben a legnépszerűbb ember Görögországban. Éveken át ez az öregember volt a bajnok, és a dal, amelyet vállalt és versenyre vitt, majdnem mindig első lett. De annyira elzárta az utat a többiek előtt, hogy lassanként önként félre állt, visszatért a vendéglői zenekarba, eltűnt a forgatagból, csakhogy közben már nemzeti intézménnyé vált, eljárnak meghallgatni, akik szomjasan isszák énekének édes tűzét, és ha énekel — antik lantos korszerű öltözékben, fehér gallérral és fekete nyakkendővel —, bortól, daltól, asszonyi szépségtől megrészegült férfitékinetek, félig lehulló pillával bódult asszonyszemek isszák a mámort, hogy amikor a dal elhal, forróbb lehellettel simuljanak egymáshoz.

Mire jóval éjjél után visszacsörömpöltünk az Athén-Pireusz-i különvasúton kikötői szállodánkhoz, izektől, bortól, muzsikától, kavargó látványtól, színektől, fényektől kábult fejjel, egy nép zenei lelkétől elbővílten bolyongtunk a langyos, fűszeres illatú éjszakában, figyeltük a sietős szerelemre összevevődött párokat, tarka, díszes népviseletet utánzó kis bábukat vásároltunk éjszaka is szorgoskodó árusoktól, riadtan menekültünk ki bárókból, amelyekben Közép-Európa nagyon mélyre került női világa csúfolkodott, hogy csak az odavetődött amerikai tengerészek láthatták meg bennük düllön-gélő részegen a nőt, és még a szálló-

dában, a meleg éjszakában ébren heverve is az öreg énekesre gondoltunk, az énekesre, aki őrzi a régi dalokat, és halk, bűgő énekével átfűti a szívet, elbódítja a vágyó testeket; a tüzesen izzó, káprázattól elfátyolosodott női szemekre, amint az öreg csüngtek, hallgatták varázslatos hangját, nézték varázslatosan égő szemét; izzással simultak kísérőjükhöz, nagyot hörpintettek a vad tüzet kavaró borból, összébb húzták vállukon a drága prémeiket, s amint kifelé tipegtek a kis lebujból, látszott, hogy az autóból is magukkal viszik azt a bűvöletet, amellyel az öreg énekes dala megédesítette, izzóbbá, mámorosabbá tette éjszakájukat.

Hajnal lett, az ég aljára kikönyöklő hajnal, mire valahonnan a kikötőből, rekedtes hangon felcsendült az öreg sokszor ismételt dala — és végre elaltatott.

KERÉK FELETT, KERÉK ALATT

Jeruzsálem

Szodománál visszafordultam. És ezzel hibáztam el. Lótné is visszafordult, és sóbálvánnyá meredt. Engem autó ütött el, ami csak korszerűsítése a bibliának. Lótnét még nem érthette autóbaleset, hát egyszerűen ottmaradt, nem futott el férjével és lányával. Lót nem nagyon bánkódhatott, és mire néhány ezer év múlva modellet ült Rembrandtnak, már egészen derűsen terpeszkedett lányai körében, akik addigna tagbaszakadt holland lányokká cseperedtek. Lótné viszont elolvadt az öt és fél ezer év alatt, és attól olyan sós a Holt-tenger, amely azóta már elmosta a szodomaini bűnök minden helyi nyomát.

Holott én éppen azért mentem, lássam, manadt-e még valami a régi üzemből. Az első szabad nap volt, mióta a Szent Földre léptem, és mindjárt világgá mentem, hogy országot lássak. Mindegy volt, hogy merre megyek, csak minél több vidéket bejárjak. Szombat volt, amikor minden élet, közlekedés, autóbuszforgalom megszűnik. Csak magánautók szaladgálnak és autótaxik. Ezek ott egyben autóbuszok is hat-hét személyre. Bárhol bárkit felvesznek, aki megfizeti a viteldíjat, és mennek, amerre a saját útjuk vezet.

Fizettem és utaztam. Amerre az autó ment, lehetőleg délnek a pusztaság felé. Szodomáig eljutottam, s eleinte

csak óvatosan fordulgattam vissza az ünneplőbe öltözött szép nők után, amikor azonban láttam, hogy a sok ezer év pokolian perzselő napfényében, ebben a tisztítófűzben kiégett minden számomra elérhető bűn, végleg visszafordultam. Vissza Jeruzsálembe, a bűn és egyéb férgék nélküli ideiglenes otthonomba. Útközben, mialatt alkonyatkor végre megettem reggelire vitt szendvicsemet, elgondolkoztam, hogy milyen gyakori motívum az őskorban ez a visszafordulási tilalom, majdnem minden vallási legendakörben felbukkan, és bűvös szimbóluma annak, hogy nem szabad visszafelé tekinteni, csak mindig előre törtetni, otthagyni azt, ami rossz, hogy új és szebb és jobb sardadjon. Orfeusz és Eurüdiké jutott eszembe és az óegyiptomi tilalom és mindaz a baj és rossz, ami a visszafelé nézők nyomán támadt. És mert szerettem volna elbeszélgetni erről, útközben meggondoltam magam, Jeruzsálem előtt egy falunál kiszálltam, hogy elmenjek régi, kedves ismerőseimhez.

Autóm továbbszáguldott, egyedül maradtam a lebukott nap szürkéségébe és a kelő hold ezüst fényébe öltöző hegyek, völgyek, erdők, ligetek bibliai látképében. Sokáig csodáltam, hogy mennyire hasonlít ez a táj a reneszánsz festők képeinek bibliai hátteréhez, holott az Toscanát ábrázolja és ez itt Judea, aszfaltozott országúttal, lényegében megváltozott alaprajzú házakkal, tetőszerkezettel, és más fákkal, más színekkel. Csak a hegyek ugyanazok, mint voltak, amikor a babilóniaiak jártak erre, az egyiptomi hadak vonultak fel, filiszteusokkal háborúztak, Dávid legyőzte Góliátot, a sok istenből egy isten lett, legendákból vallások születtek, hitékért hitetleneket ölték, történelem előtt történelmet csináltak.

Néma, mozdulatlan volt a vidék, sehol nem látszott teremtetett lélek a tej és a méz helyett narancsot és csirkét termő Kánaánban. Lassan elindultam hát át az országúton, hogy felkapaszkodjam a hegyoldalra, a faluba, a mélyülő estébe vesszek én is, mint minden, amire már ráült a hegyek mögött ellopakodó sötétség.

Abban a pillanatban, mintha csak lesben álltak volna, a kanyarból mind a két oldalról egyszerre bukkant fel egy-egy fénylő lámpájú gépkocsi, és az enyhe kapaszkodón sebességváltás nélkül, a gáz fokozásával rohant felém.

Az út közepén voltam. Se előre, se hátra.

Egy pillanatra ösztönösen előrelendültem, hogy átfutok, de láttam, hogy reménytelen. Inkább hát megálltam a kocsitűt kellős közepén, hogy előttem, mögöttem elroboghassanak a kocsik. De a jobb lábamat célbavevő hatüleses, hatalmas Dodge-kocsi vezetője azt hitte, megijedek és átfutok. Sajnos, nem ijedtem meg. És ez volt a baj. Mert nem elébem vágott, hogy nagy iramban elrohanjon előttem, hanem bekanyarodott az út közepére, hogy átfuthassak előtte. Én pedig álltam egy helyben, nem mozdultam. És nekem rontott, sípcsontomnak, hogy nagy ívben felrepültem.

Szálltam, szálltam, magasan repültem, de nem hiszem, hogy szépen szálltam volna... szálltam legalább két métert, ám olyan soknak rémlett, azt hittem, végképp a levegőben maradok. Akkor lehuppantam, teljes súllyal egész hátamra, csak fejem nem érte a földet, behúzott nyakkal szembenéztem a kocsikerékkel. Fekve maradtam, agyam nem érte rázkódás sem, tisztán működött.

És láttam... Az autó jött, jött, utánam, nekem, ellenem, rám. Jött már, míg szálltam a levegőben, jött, míg lefelé hanyatlottam, és jött, mikor lent feküdtem az ütéstől leragadt mellkasommal, lélegzet nélkül, mozdulásra képtelenül, tehetetlenül.

Szembenéztünk egymással. Én és a bal kerék.

A jobb karomra hág majd először. Hallom majd a recsegést? Fáj-e nagyon? Vagy mindjárt elmerülök a kín kábulatába, s mire mellkasomra lép, már az örök érzéketlenségbe hullok?

Csak ne látnám, ne tudnám, mi jön! Ne tudnám azt, hogy... a szívem ma egy ravatal, olyan virágos, bánatos... s jön a kerék és rátapos... Néhány szem könnybe borul, néhány szív elszorul, de hiába küzd az emlék... lehull a porba, s az idő jön és eltörporja...

Hány évtizedet temet el az ember, mire őt eltemetik? Mennyi csalódás kell ahhoz, hogy beteljék vele a koporsó?

Völgyekben jártam és csúcsokra vágytam. Másokat szőlőhegyekre vittek az elillant évek, én csak hegyderéig jutottam fel, s ott botorkáltam, mélység és csúcs között, kopár szirtken. Fájni fog? Hát fáj már ezerszer is, ezerszer jobban az élet? Mit kaptam, amit elveszíthetek? Világtalan világot, csillagtalan eget, virágtalan réteket. Soha nem teljesült egyetlen nagy álmom, vágyam, reményem, soha nem

értem meg csodát, soha nem küldtek felém biztató szót. S a kerék alól csak a reményvesztettség, a szalódás szokik sirba.

Hogy csalódtam önmagamban!

S magammal én már elvégeztem minden gondját az elmúlásnak... búcsúzott a költő. De nekem nincs költői szavam... A költészet a legszebb és legtökéletesebb kifejezési forma, amit az emberi szó, beszéd elérhet. De az emberi beszéd szépségét a mai költészet eltorzítja, széttépi. És igaza van. Én a szép szavak helyett az értelmet, a világosságot választottam. A homály sejtelmesebb, lenyűgözőbb, az értelemben még mindig nincs határerő. A hangulat hatalmasabb, a titok vonzóbb, mint a tudott... Jó lenne elkábulni, hogy ne lenne ilyen világos az értelmem, csak feküdnék ájult öntudatlanságban, hogy múljon el minden: titok és tudat, minden játékszerem szétszedtem, hogy kifürkészem titkát, minden sejtelmesbe behatoltam, hogy kiderítsem, mit rejt magában. És fékezhetetlen voltam. Mindig elszöktem, valami vitt, azt sem tudtam, merre, hová, miért. Négyéves koromban hálóingben, kis sámlimmal kezembem futottam át az utcán, robogó fiáker két lovának lábai között. Mikor sértetlenül átértem, megkötöztek, hosszú kötélre, hogy az emeletről lemehettem az udvarra játszani, de ki nem juthattam a kapun.

Nem kellett volna engem soha, soha leoldani arról a kötélről... tudóm sem bírja, nyomban éj lesz... most is, hogy leoldottak... vérem majd szétfolyik az aszfalton, felitatódik az olajba, csontszilánkok szűrődnek az üttestbe, húsfoszlányok morzsolódnak szét, ruhámból tépett rongyok hevernek szanaszét... ami marad, az koporsóba kerül... a Szent Földbe hitetlen tagadó... talán nem vet ki, ha jó mélyen beleágyaznak, jól megtapodják felettem... nagyon mélyre rejtenek, hogy kereshessem a szentségek titkát...

Valami történt... áll a kerék!

Áll!

Ideért a karomhoz, de nem nyúl hozzám, csak rám mered. Kiadta mérgét.

Es csend van. Nem mozdul semmi.

Most egészen hátraengedem fejem, látom a csillagokat felettem, fénylőn, tisztán, mosolygón, s én fekszem a hátamon, és visszamosolygok rájuk, mellkasom megemelkedik, levegő árad be... fekszem a hátamon, a szívem dobog, fekszem a kerék alatt, de már nem fenyegetőzik, dobog, dübörög, nyugton

áll, mozdulatlanul és enyém megint a levegő fel a csillagos égig, beszívom újra és újra, fejem nyugszik az olajos aszfalton, behunyom szemem, fáradt vagyok... jó lenne így feküdni az idők végéig...

...a dac mozdul bennem elsőnek, nem, hagyom magam... szembefordulok a kerékkel, és pöffeszkedően fenyegetem és átkozom... pukkadj meg, mondom neki... nem hagyom el magam, az ütközőbe fogózom, amely az imént megrúgott, felkapaszkodom ülő helyzetembe, azután feljebb, már állok, szemben a vezetővel, aki ül a kormánykeréknél, sápadt és meg sem moccan... pukkadj meg, mondom neki is... nem érti... sem angolul, sem franciául, sem németül nem ért, ivritül pedig én nem tudok... csak szidom hát, és ő hallgat... mellette egy nő ül, sötét szemű, mögöttük férfiak... sötét bőrűek, égő szeműek, némák és mozdulatlanok...

A nő, különös keleties arc, néz, szemében iszonyat ül... semmi sajnálat, semmi segítő készség... csak iszonyat, hogy mit láthatott volna, ha... És így állunk, egymással szemben, az autó és én, és nem értjük egymást. Az utasokkal sem. A kerék felett ülők nem értik meg azt, aki a kerék alatt fekszik...

A hátam mögött elshant másik kocsi áll, azután németül kiabál. Megsebesült? — kérdi húsz-huszonöt méter távolból... nem közeledik... Eltört valamije? Nem tudom, egyelőre le kell ülnöm, gyenge vagyok... támolygok, még akadozik a lélegzetem, fáj minden lélegzetvétel, lábam sajog az ütéstől, kavargok bennem minden... támolygok, leülök az árokpartra, ülök az út szélén... nem történik semmi, nem mozdul senki... a két kocsi csak áll, szökésre készen, egymást lesi, nem engem. felírja-e valaki a másikat, a tanúkat, az utasokat... mert most minden fontos... csak velem nem törődik már senki...

De.

— Ügy látszik, csak az ijedség — kiabál megint a másik kocsi. Robbanok.

— Ijedt az öregapja — kiáltom vissza végre visszatérő hanggal, pedig ennek németül nincs zamatja... Feküdt volna az aszfalton, majd megtudta volna... Felállok, kimászok az árok túlsó partján, és elindulok, felfelé botorkálok a hegyoldalon... a másik autó újból kiabál: — Nem tört el valamije? Nem kell segítség?

Már legalább hetven-nyolcvan méter van közöttünk, eddig sem mozdult senki, hogy segítsen. — Menjen a pokolba, forduljon fel családostól — adom ki a mérget... — Mit kiabál? Ha segíteni akartak volna, kiszálltak volna a kerekék fölül. Pukkadjanak meg mind a nyolc kerekükkel...

Fáraszt, de könnyebb is... tovább nem törődöm velük, hiába kiabál. Mászom, minden lépés fáj, de nem mutatom, azért sem... rá tudok állni a lábamra, nem tört el, tudom most már szabályosan tágul, szívverésem enyhén gyorsul a kapaszkodótól...

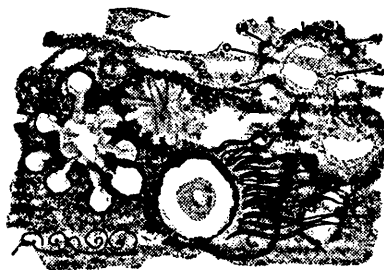
S felérek beteg vendégnek... Az elhívott orvos hitetlenül tapogatja a lábam. Nagy Dodge? Legalább százhusz lóerő. És nem tört el. Befáslizza, hogy jobban fájjon. Hátam szorongatja, csak feküdni, mondja, mozdulatlanul, egy hétig, akkor röntgennel megvizsgáljuk... nem ad fájdalomcsillapítót, csak ártana, altatót sem, úgysem tudnék aludni, csak jobban gyötrődném...

Es erre elaludtam... rámszabadult az éjszaka... ezernyi autókerék dübörgött felém... szentségek, szentségtelenségek... Szodoma... Lót... Holt-tenger... úszó só... istenek az Olimpuszról... zuhanó kövek az Akropoliszról... Hermesszel szálltam, hegyre kapaszkodtam, a názárethi sziklaodúban dideregtem, Sinai hegyén Mózes nyomait kerestem... Rodoszon Apolló mosolygott rám csúfondárosan, a csúf felett a szépség fölényével, és ikertestvére, Artemisz, akit Aktaion, a vadász, fürdés közben meglesett s ezért szarvassá változtatta.. nem Aktaiont

tépette szét saját kutyáival, hanem engem téptek, martak, lábamba haraptak, szétmarcangoltak... Cipruson a habokból kikelt Afrodité lépett partra, és a nyomába eredt hullámok felém száguldottak, kerekék voltak és rárohantak, fénycsóvák voltak és jöttek, jöttek felém... se előre, se hátra... Arész, a harcok istene mellemre lépett, vasmarkával szívem roppantotta össze... Zeusz haragosan lövellt felém vilámló nyilakat, és a bosszúálló Jehova szórta reám átkait... Megijedt? Mászson négykézláb... Kharón jött felém csónakjával, hogy átvigyen az alvilágba, és az obulust kereste számban... három font Jeruzsálemig... a Jordánon akart átvinni, a Genezáreth felé... vagy Migdálba, Magdalába... parázna, rongy és megvetett, az vesse rá az első követ... ne öl... de a kerék ölni akar... tol, taszít, Szodomába, lövellő lángok közé, amelyek perzselnek, lábamba, hátamba kapnak, árad a forróságuk, éget a tűzük, kibírhatatlan a forróság... és felcsapnak, egyre feljebb, jönnek, jönnek a mellem, a szívem felé... fáj, ne, fáj!... lángtenger a Walkür körül, öelve véd, nem alszik el... tűz... tűz... kín...!

A zsalugáterem reggeli napfény áradt be, és szelíden szememre terült, felébrésztett. Hét óra volt. Az orvos azt mondta, egy hétig... de elég reggel hétig. Dolgom van, majd máskor, majd egyszer pihenek...

Mert mit tudja azt egy orvos, milyen gyönyörűségeen gyógyító az, ha az ember az autókerék alól mégis, mégis, újra felnézhet a napsütötte égre...

Tamara Miletics és Jean Negrone a Kerítés egyik jelenetében

SZEMLE

Kerítés

Kalapis Zoltán

A VIII. pulai filmfesztivál már a múlté, ám az eredmények felmérése tovább tart. Ahány néző, annyi ízlés, ahány kritikus, annyi mérce — a vélemények megoszlanak. Egy ponton azonban — főleg a szakmabeliek és az újságírók — szinte kivétel nélkül találkoznak, megegyeznek abban, hogy a fesztivál legjobb filmjét, minden tekintetben legteljesebb alkotását — versenyen kívül vetítették.

Armand Gatti fiatal francia rendező *Kerítés* című művét.

Ez a határozott megállapítás — az esetleges félreértések elkerülése végett — bizonyos magyarázatra szorul. A pulai verseny szabályzata szerint ugyanis a fesztivál műsorára kizárólag jugoszláv filmek kerülhetnek, lévén szó kiemelt hazai jellegű kulturális rendezvényről. A *Kerítés* közös vállalkozás eredménye, francia-jugoszláv (Cla-

vis-film, Párizs, Trigláv-film, Ljubljana) együttes gyártásban készült. A francia művészek közreműködésének hatása döntő volt, úgyhogy talán nem is volt helye a teljesen nemzeti jellegű szemle hivatalos részében, hacsak az illetékesek nem akarták magukat kitenni annak a veszélynek, hogy idegen tollakkal való ékeskedéssel vádolják őket. Erre valóban nincs is szükség még akkor sem, ha ilyen kimagasló alkotásról van szó. A paragrafusok merev alkalmazása szorította ki a *Kerítést* a versenyből, noha ezeknek rugalmasabb értelmezésével módot lehetett volna találni arra, hogy beiktassák a hivatalos konkurenciába is, és ezzel lehetőséget adhattak volna az érvényesülésre legalább azoknak a jugoszláv művészeknek, akik a filmben egészen kimagasló eredményeket értek el. Egészen biztosra vesszük, hogy a pulai díjazottak névsora, legalábbis a színészeket illetően, másként alakult volna. Szó sincs tehát olyan jellegű mellőzésről, mint amilyent a franciák alkalmaztak, amikor Gatti filmjét megfosztották attól a lehetőségtől, hogy az idei cannes-i fesztiválon Franciaországot képviselje. Ez a körülmény annak idején kiváltotta a francia kritikusközösségének elégedetlenségét, tüntetőleg megszervezték a bemutatóját, és, noha versenyen kívül szerepelt, a fesztivál legjobb filmjének nyilvánították. Néhány hónap múlva Gatti filmje, most már mint Franciaország hivatalos képviselője, nagy sikert ért el a moszkvai fesztiválon, és megkapta a rendezés díját.

Természetesen a pulai fesztivál pozíciói bennünket nem köteleznek semmire sem, legkevésbé pedig arra, hogy ne vegyük tekintetbe a *Kerítést*, amikor arra a feladatra vállalkoztunk, hogy a filmverseny legteljesebb művészi alkotásáról számoljunk be. Abból a tényből, hogy a választás éppen Gatti filmjére esett, s nem valamelyik hazai alkotásra, semmi esetre sem kell azt a következtetést levonni, hogy filmgyártásunk idei eredményeit nem tartjuk megfelelőnek. Nem egyszer leírtuk már, hogy 1961 meglepően jó termést hozott, mind a mennyiség, mind a minőség tekintetében kivételes volt, és egy olyan szinten állapodott meg, amely kötelez is és biztató is. Az objektív megfigyelő azonban, bármennyire örül is és értékeli filmgyártásunk eredményeit, nem kerülheti meg a *Kerítést*, nem folytathat struccpolitikát. Elsődleges az, hogy az alkotás őszinte és emberi legyen, egyesítse magában az ér-

tékes mondanivalót a tartalomnak megfelelő formai kifejezés gazdagságával, s ekkor egészen mellékkéssé válik a film nemzeti hovatartozása, dőreség lenne leszűkített mércék érvényesítésével nem észrevenni az igazi értéket.

Armand Gatti harminchat esztendő, újságíró, majd dramaturg volt, és a kritikai munkásság hozta közel a filmhez. Életkora és az a körülmény, hogy bírálóból vált alkotóvá, arra készítet bennünket, hogy az utóbbi időben jelentkező rendkívül tehetséges francia rendezőnemzedékbe soroljuk, jóllehet ideológiailag tekintetben nem sok szál fűzi az új hullámhoz. Formaművészetével közel áll hozzájuk, de tartalmilag teljesen elűt tőlük, érdeklődési köre egyetemesebb, korszerűbb és mindenekelőtt időszerűbb, nem rekedt meg a mondán élet, a burzsoá csemeték szexuális problémáinak leírásánál, vagy a melanholikus meditációk szövevényeiben, mint kollégái közül sokan. Talán ez is az oka annak, hogy eddig még egyik filmjét sem forgatta hazájában.

A *Kerítést* nálunk tévesen első művének nyilvánították, holott Észak-Koreában már készített filmet francia-koreai gyártásban. Erről csak annyit tudunk, hogy az országot kettészelő szélességi kör vidéken játszódik, és bemutatja, hogy mennyire anakronizmus, mennyire idegen érdekeket tükröz ez a mesterséges határvonal. Észak-Koreában is, Franciaországban is betiltották a filmet.

A *Kerítés*ben egy náci haláltábor lakóinak és kommunistáinak küzdelmét mutatja be egy elvtárs életének megmentéséért. A táborparancsnok huszonegy órára szögesdrót kerítés közé csukat egy háború előtti német kommunistát és egy zsidót, s megígéri, megkíméli annak életét, aki megöli a másikat. Két halálraítélt és egyszerűsmdn két hóhér kerül egymással szembe, de a kölcsönös bizalmatlanság és a vad életosztón felébredése ellenére is meg tudják őrizni emberi mivoltukat. Időközben a táborlakók szervezete akciót kezd a párttag megmentésére, az éj leple alatt egy holttestet csempésznek a zárkába, és a németet, miután felöltözték a halott ruhájába, sikerül elrejtetniök egy francia orvos segítségével a kórháznak csúfolt barakkban. Reggel az SS-legények jelentik a parancsnoknak, hogy a zsidó megölte a németet. Ha történetesen az ellenkezőjét jelentik, akkor sem lett volna kíméletes, így azonban még nagyobb dühvel küldi a gázkamrába a zsidót, mert bosszantja, hogy egy „ala-

Két számember haláltusája

csonyabbrendű” ember került ki győztesen.

Ez Gatti filmjének cselekménye dióhéjban. De ez csak a váz, amelyre a rendező mondanivalóját építi, keret, amelyet betölt az emberi élet mélységeinek megmutatásával, az ellenállás, a tudatos harc vállalásának nagyságával, alkalom, hogy művészi hitvallást tegyen az emberi mellett egy embertelen korszak félelmetes sötéttségében.

A rendező Dante poklának XX. századbeli változatába vezeti a nézőket, anélkül, hogy túlzott naturalista jelentekekkel mutatná be a szörnyűségeket. A film elején két névtelen számember a kőbányában dolgozva, végkimerülésben

összeroskad, mire a kápó a haláltábor iratlan törvényeit alkalmazva elrendeli, hogy az egyiknek pusztulnia kell. Egy másnak esnek, és az erősebbik egy kődarabbal szétzúzza az erőtlenebb fejét, s amikor a győztes kényszeredett vigyorgással, szánalmas meglepedettséggel várja a kegyelmet, a fabatkát sem érő, de mégis drága életet, a kápó a szakadékba taszítja. A német tiszt viszont, aki a római patriciusok unott arckifejezésével szemlélte a gladiátorokká degradált emberroncok haláltusáját, a kápót küldi a gázkamrába, azaz a cinikus megjegyzéssel, hogy a Reichot két munkaerőtől fosztotta meg.

A dzsungel törvényeinek, az emberi

önérzet sárbataposásának és a megalázásnak tragikus pillanatai ezek. Az emberek már nem is emberek, hanem egymásra acsarkodó fenevadak, ez már az emberiség végének kezdete. De nem, a rendező a szürke, alakatlan pernyehalom alatt is megtalálja a szikrát, az emberiség halványan pislogó mécseséből máglyát lobbant — ott, ahol minden lángot el akartak fojtani, a haláltáborban. A villanyárammal telített szögesdrót mögött a két egymásra uszított ember egymásra talál, az ébredő állati ösztönökön úrrá lesz az értelem, az emberi méltóság, a táborban pedig vállalják a lehetetlent, az elvtárs megmentését. Amikor a német kommunisztát biztonságba helyezték, hajnalodni kezd. Nagyszerű jelkép ez: az összefogás, a szolidaritás hozza meg az embereknek és az egész emberiségnek a virradatot.

Két ismeretlen, de kitűnő színész személyesíti meg a két hőst, a németet Hans Christian Blech, a zsidót pedig Jean Negroni. Christian Blech kimért, markáns arcú, Jean Gabinre emlékeztető színész, aki páratlan egyszerűséggel, minden gesztus és mimika nélkül személyesíti meg a mozgalom keményveretű közkatonáját, testet ölt benne az elszántság. Negroni hasonló eszköztelenséggel formálja meg a zsidó alakját. Egy jelenetben a táborlakók sorfala között halad az autó felé, amely elszállítja a gázkamrába. Néma pillantással kísérik utolsó útjára, és a sokszólamú arcjátékból leolvashatjuk a mérhetetlen fájdalmat az elveszett emberért, és a kétséget is, vajon a halálba indulónak lesz-e annyi ereje, hogy ne árulja el társait. És ekkor, a legdrámaibb pillanatban, a lenini halotti induló ütemére, ez történik a zárt teherkocsi előtt: a zsidó hirtelen megtorpan, és átsuhanó, fájdalmas mosollyal az arcán előre enged egy cseh leányt. A rendező páratlan mértéktartásának köszönhető, hogy ez az udvariasság, abban a korban, amikor a bontonnak sem helye, sem értelme nem volt, nem fulladt izléstelen komédiába, hanem még inkább fokozza vele a dráma izzását, bemutatja ezzel hősenek lelki nyugalalmát, a halál tudatos vállalását egy emberért, an-

nak megmentőjéért, és elégtételt nyújtva a leánynak is, akit a kápók cédájává tettek.

E remekül rendezett és eljátszott jelenet után még egy következik, az utolsó, a zárójelenet, amely szintén a film gyöngyszemei közé tartozik. Az egész képfelületet betölti a kórházi ágyon fekvő német fátyolos szempárja, sarkában összefolyik egy ki nem hulló könnycsepp, mintegy jelezve: az emberiséget nem lehet megölni, újból diadalt arat, még akkor is, ha nagy árat kell érte fizetni.

E nagy film nagy jelenete és a többi is Gatti rendezőnek arról a törekvéséről tanúskodik, hogy egyszerű eszközökkel minél mélyebbre hatoljon az emberi lélekbe, és intenzív erővel fejezze ki rezdüléseit. Filmjének nagysága éppen abban van, hogy a páratlan hevesgű érzelme hullámzásokat nem a cselekmény külsőlegies izgalmával idézi elő — noha ezt sem mellözi —, hanem főleg a film kulcsjeleneteiben, a ráismerés, a hitelesség izgalmával, belső feszültségével.

És ezen túl nagy hévvel, őszinteséggel és meggyőződéssel politizál is, a szó nemesebb értelmében, állást foglal ideológiai kérdésekben, nem tartja ezt összeegyeztethetetlennek az esztétikával. Éppen ezért e film jelentkezése elsősorban a francia filmélet számára jelentős, ahol a tiszta művészethez, a formához való vonzódás az új hullámhoz tartozó rendezők többségének jellegzetes vonása. Ezzel a megjegyzéssel egy pillanatilag sem vonjuk kétségbe a fiatal francia rendezőnemzedék számottevő hozzájárulását korunk filmművészetéhez, csupán azt szeretnénk kiemelni, hogy Armand Gatti eredeti, mindenkitől különböző, friss jelenség, a művészetnek az élethez való viszonyáról korszerűbb elképzelései vannak, és ezért műve bizonyos mértékben elűt Franciaország mostani szellemi éghajlatának termékeitől, noha végső fokon annak szerves része.

Jelentősége hazai viszonylatban sem lebecsülendő, elsősorban talán azért, mert jövőteszi a külföldi filmgyártókkal való eddigi együttműködésünk folyamán elkövetett hibákat.

Ének a disznótöpörtyűről

Gál László

Talán mert az Osvát Ernő járt oda a Nyugatosokkal, ezt akkor be nem vallottuk volna, büszke, fiatal ismeretlenek, de talán mégis azért választottuk a Club kávéházat, illetve a kávéház különtermét.

Mi voltunk a Prometheus irodalmi és művészeti kör, például a Fábíán Gyurka, akinek édesapja előkelő fűszerkeskedő volt a halk és árnyas Nagy János utcában, aminek következtében palackozott csemege borokban és tűzesebb italokban sem igen szenvedtünk hiányt. Fábíán György költőnek és csemegekereskedőnek készült, elnökünk, Harásányi Tibor, csupán prózaírónak, ám az ő apja egyszerű foltozó suszter volt a Wesselényi utcában, és ha a húga, a Böske, nem lett volna olyan megbotránkoztatóan csinos kislány, bizony nem a Tibor lett volna az elnökünk. Volt zeneszerzőnk is, a Bauer Béla, színinövendékünk, a Berczy Géza és még a Takács Mancsi is ott volt Múzsza gyanánt.

Szombat esténként a miénk volt a különterem, hát csak rendezgettük az irodalmi estéket egymásután. Sokkal szorgalmasabbak voltunk, mint az akkori Petőfi, vagy Kisfaludy Társaság, és volt egy valóságos újságíró tagtársunk is, akinek jóvoltából — néha — még a sajtó is megemlékezett az eseményről.

Nagy volt a város, elbirt még néhány ilyen társaságot, hogy úgy mondjam. A Drechsler kávéház ihletett irodalmárai az úgynevezett K. É. K.-írók voltak, egyszerűbben kékirók, ami ugyan „kezdő és küzdő” írókat jelentett volna, ám a kék sokkal színesebben hangzott számunkra. Történt, hogy az elnökünk egyszer megjelent körünkben, hogy azt mondja, egyesülésben az erő, és a magyar irodalom elvárja tőlünk, hogy ezentúl együtt ostromoljuk az elérhetetlen magasságokat. A kékirók, irodalmi főétel gyanánt Keleti Lászlót, a későbbi jónévű színészt és Berda Jóskát szervírozták elénk, mint társaságuk eljövendő halhatatlanjait. Így ismerkedtem meg kortársammal, Berda Józseffel, akinek legújabb könyvét, az *Igy igaz* címűt éppen most olvasgatom kedvvel, örömmel és egy kicsit megghatódva is.

Kár, nagy kár, hogy mifelénk nem ismerik ezt a nagyon tehetséges, nagyon egyéni hangú, ezt az igazi költőt. Most előttem van a fiatal Berda Jóska, aki Újpesten lakott akkortájt, hosszú orrú, sápadt, szöghajú fiú, aki gyalog tette meg a hosszú utat Újpest és Budapest között és vissza is, mert vagy nem volt pénze villamosra, vagy volt, ám a jegy áráért jóízű spriccert lehetett inni vagy hosszúlépést, és bírta a bakancs, hát miért ne kutyaolt volna? Egy kicsit

rongyos is volt, nagyon elhanyagolt is volt, új versei alapján azt hinném, most is éppen olyan. Hát persze, öregebb egy kicsit, lévén ő is 1902-es, a híres év-folyamból, amelyről még regényt is írtak valamikor.

Banktisztviselő is voltam akkortájt, előkelő, márványfalú nagy bank tisztviselője. Hát az én Jóskám a bankba is fel-fellátogatott hozzám, fel is tűnt bakancsa és kopott ruhája az irodalmi érdeklődésű igazgatónak, Domány Gyulának. Amikor aztán egy-két Berda-verset tettem igazgatóm elé, elhatározta az öreg, hogy ő pedig ezt a költőt tétőtől talpig felöltözteti. El is vittük Jóskát a Nádor-utcai előkelő Szántó Géza és Fia cégerű úridivat üzletbe, és ott helyben levetkőztettük és felöltöztettük, s egyszerűbe tarka pillangóvá változott a csúf hernyógyerek. Régi rongyait batyuba kötözte, talán meg sem köszönte, nem emlékszem, és elballagott Újpest felé. Hogy ne szaporítsam a szót, néhány nap múlva a régi Berda Jóska jött fel hozzám a bankba. Új ruháját — cipő is volt hozzá, ing, harisnya, esőkabát — még útközben eladta a zsidóknak, és maradt, aki volt, „szegény tótok gyereke”, Berda József, a költő. Hadd mondjam el most ezt a versét:

*Büszke lehetne rá, hogy hosszú orral
áldotta meg őt az Isten, de látja
itt él ő is, emberek s állatok között,
mint aki ismervén sorsát, mindig
magára gondol s már tudja: legboldo-
[gabb
e földön, ki sokat nevet, kevesett
[panaszkodik,
mert ez illik jól az egyszerű tót
[gyereknek,
ki babon és krumpolin hizlalta magát
[bátor cselekedetekre.*

Az élet egyszerű örömeit hirdeti — mondja róla a lexikon. Ő a magyar Martialis, mondja róla egyik bírálója. Ez a hajdani római Martialis az epigramma-költészet mestere volt. Irodalmi hatása még ma is rendkívüli, ám azt is tudjuk róla, hogy hízog verseket írt Titus és Domitianus császároknak, amit Berda József sohasem tett volna. Bizony, írt ő gúnyos, „Berda József-i” sorokat a két világháború közötti magyar „császárokról”, a Korunknak is munkatársa volt egy időben, hízelegni azonban se nem tudott, nem is tud, nem is akar. Ő az egyetlen, ő, a Berda, aki ilyen sorokkal köszönti saját születése napját:

*A kicsiny hajlék, hol születtem anyám
[kínja közben,
immár kedves korcsmai árnyékszékké
[változott.
Ó, sorsom áldott-jó humora! áldd meg,
[ki ott
könnyebbül meg, hogy nyerve el ő is a
[teljes malasztot.*

Lehet bizony verset írni a húslevesről vagy akár a töpörtyűről is — Berda József meg is teszi szívesen és tehetségesen —, és mégis mondani valamit, sőt sokat mondani. Íme a Gyötrődés című verse:

*Meleg disznótöpörtyű nyálcsorgató
illata párolgott ki az utcára Rölenczék
ízre és fizimiskára egyaránt mutató
hentesboltjából akkor; — bácskai módra
készült, pirosra sült, pecsenyeizű
ételéesség, s most, lám-lám, hiába
minden búcsújárás, nem tudsz ily ízes
finomságot enni, még ha belépukkadsz
[is!*

*Ki gáncsolja, miféle ördögi szándék
ennek örömet, hogy élvezhesd gyomrod
boldogságaként? E máj, oly ritka
vendégként kérkedő töpörtyű is mind,
mind avas, majdnem hullaszínű már,
mely étvágytalanná, gyomorbeteggé
[bitangol.*

*Mondjátok mire való ez? miért kell
[folyton-folyvást
átkozódní ily hitványságok
miatt? — Ó, jószág szelleme: Étvágy!
emelkedj isteni rangra már és
világosítsd fel, javítsd meg már
a tintavérű eszelősöket!*

Nem hiszem, hogy a bürokráciáról többet tudott volna mondani akár Martialis, pedig, lám, csupán a disznótöpörtyűről van szó. És Berda József nagy-nagy étvágyáról, amellyel enné az életet, persze csak ha jóízű volna, pirosra sült, pecsenye izű.

Költőt akartam bemutatni, aki nekem még annál is több, egy kicsit a magam húszéves egetek ostromló ifjúsága is. Hát akkor közelebb volt az ég, alighanem a Berda Jóskának is. Nincs többé a Harsányi Böske és a Takács Marci, jóformán nincs is kinek énekelni most már. A szerelemi „révület” helyett hadd mondiam el még befejezésül a költő *Érzelmes valamását:*

*Földi és mennybéli menyasszonyom
vagy, borocskám; elsovadnék,
elszáradnék nélküléd.
Unalomlázó, szellemes társalgó,
kivel beszélgetni öröm,
sőt: szerelmi révület!*

Ifjonti szép lázadások*

Szűcs Imre

Eloolvastam a kötetet. Letettem. Újra olvastam. S most meghatottságomban tapogatom a kezdést, keresem a szavakat, s talán egy kicsit önmagamat is. Mert nem kis dolog mondatokba önteni észrevételeimet, érzéseimet, még ha ki is választottam már a harsogó, összegező címet. Nem kis dolog, mert már úgyszólván csak elégedetlenkedő, fanyalgó olvasókat és embereket tudok magam elé képzelni, kiknek, csoda tudja, mihez nivellált, de „különös” mértékük van. De bocsáttassék meg érthetetlen fecsegésem, inkább kivonatosan idézek egy ilyen, hozzám intézett, fiatalokról és éppen Deák Ferencről is szóló magánlevélből, mely fővárosunkban adatott fel 1960. október 13-án. Nos, ebben a levélben a feladó, autoritativ magabiztossággal és magasztossággal azzal vádolja magyar nyelvű lapjainkat és a *Hídat*, hogy azok „a fiatalság (nem a tehetséges fiatalság!) felsorakoztatására” törekszenek „ismételt felhívásaikkal”, miközben „egyetlen allúzióval sem” igyekeznek „megtaksálni az öregek pozitív kvalitásait”. Aztán meg arról ír, hogy „az említett lapok — konokul a désibelizmus, a sáfrányizmus, deákferencizmus bolondgombáit lanszírozzák és propagalják jobb ügyhöz méltó részletességgel”.

Hát ez az, ami megállít, elképeszt és fékez a szavak ellenőrizetlen feltolásában és lejegyzésében, ez az, ami elkészerít és balsejtelmeket lop gondolataim közé, ez az, ami sértődötté tesz, ez az, ami szükségessé teszi az ilyen, az épp ilyen bevezetőt egy szerintem nagyon szép, nagyon igaz, nagyon emberséges, nagyon humánus novellákötethez, mely nemrég jelent meg a *Forum* kiadásában — egy nagyon fiatal, nagyon sokoldalú, nagyon tehetséges, fölötte érzékeny művészlélek tollából. És ez az, ami a sorok elé simítottatta velem a címet, hogy „ifjonti szép lázadások”. Ez az, ami részben engem is kárpótól valamiért... Mert lázadások Deák Ferenc írásai, és ifjonti szépek is, mert lenyűgöznek, elbűvölnek bennünket üdeségükkel, frissességükkel, és kiűzik belőlünk az áporodottságot, a poshadást, legyen az névtelen, íztelen köznapjaink hivalgó pocsolyafénye, vagy sokak mellveregető akadémizmusának nyeglesége.

Szembetűnő formai jegy ez a lázadás, ez a bátor hanghordozás és maró is egyben, égető is, de kell is, hogy az legyen, míg csak el nem jutunk egyszer

* Deák Ferenc: *Rekviem*, novellák, *Forum* Könyvkiadó, Novi Sad, 1961.

már odáig, hogy elhatároljuk magunkat az általános értékek, az emberi értékek és érzések tagadásától, semmibe vételétől; az egyedülléttől, a közönséghez tartozás iszonyatától, legyünk bár bátrak, gyávák, megalkuvók vagy akár forradalmárok. És hatnia kell ennek a lázadásnak mindaddig, míg csak él bennünk az élet szeretete s az élet értelmének felszínre buggyanó áhítatos keresési ösztöne s öröme. Mindaddig, míg el nem borzadunk a visszasságtól, a mindent egygév tevő közömbösségtől, míg meg nem tudunk mindent az igazi örömről és boldogságról, mindaddig, míg rá nem lépünk arra az útra, „mely fölvisz a tiszta légbe”, ahol repülhetünk, „mint a madár”, ahol gondolataink nem ütődnek „kopár, forró kövekbe”, nem verődnek „embertelen emberekbe”.

Eddig, egészen eddig kell hatnia e lázadásnak, melynek tudatosítania kell bennünket az emberi kéz építette utakról, ha keskenyek is, s kocsí sem járhat rajtuk — de a jó embereknek, a gyalogosoknak megfelelőnek. Embereknek! Kik nyugodtan járhatnak rajta, fontos, hogy mennek, fontos, hogy megérkeznek valahova, hogy szólni, jót vagy rosszat, mindegy, de mozognak, és szívük lesz és kezük lesz, és változást hoznak ide, vagy hírt visznek el... (*Lépcsők az egzekbe*).

És önmagához hűen, ezt a változást hozza vajdasági szűk szellemi égtájunkra Deák Ferenc is, kötetnyitó háborús élményeinek felködülő, nyomasztó vízióin át záró novellájának utolsó soráig, egyedülálló ihletettséggel, frissességgel és plasztikussággal, tisztasággal és eréllyel; s nem utolsósorban színes változatossággal a mégannyira is hasonlatos emberi sorsok felvázolásában. Közben az indulat erejével maga is bejárja a sértődöttség, az ellenállás, a lázadások, a tragikus végek útját, ostorozva a halálos lídercek falkáit, s elszántan szembefordul a rossz erőivel, és éberséget hirdet egy emberibb világ nevében. Novellái mélyen tagadhatatlanul ott feszül egy bizonyos fajta görcsös keserűség és dac is, mellyel szembezáll a múlt tömegszámra torzító embertelenségével. És nemcsak a múltéval!

Néha talán nagyon is bátran, de találoán célzatos és irányzatos. Különösen vonatkozik ez a *Három komolydó fa* című novellájának végakkordjaira, melyekben a forradalom nagy emlékének adózik kegyetlennel:

„Se Bepó, se Ráder nem jött többet vissza. Soha többet. Ivánhoz kerültem, amíg a háború véget nem ért, aztán pedig...”

Milyen különös, hogy épp a fák emlékeztetnek rájuk. És éppen ilyenkor, amikor a fák egyre komorabb zöld színt öltenek, most, amikor lassan a nyár közönséges tartozékai lesznek, most, mikor lassan már megszűnik a lombok iránti tavaszi rajongás bennünk.”

Különös? Nem. Igaz! Ilyen hangon, ilyen izes hangon, ilyen féltéssel alig-alig írtak nálunk közelmúltunkról. Leg-alábbis Vajdaságban. S épp ezért maradandóbb is ez minden száraz, nyegle és színtelen akadémikus áporodottságtól, melyet néhány eltévelyedett még ma is jelmondat-szerűen puffogat. És azért, mert van, aki így ír, mert van, aki így érez, sokáig, nagyon sokáig nem szűnik még meg bennünk a rajongás. Sőt hatványozódik. S nincs ebben semmi, de semmi Deák Ferenc-i bolondgomba, éppúgy, mint a kötet tizenkét többi írásában sem; pedig egytől egyig, mind, az említett lapok és a *Híd* hasábjain is megjelentek már. Ezért jól tenné minden „bolondgombázó”, ha nem mulasztaná el fölütni ezt a könyvet. Mert egy bizonyos: Deák Ferenc minden nagyképűség nélkül maradandó és megrendítő novellás kötetet tett le asztalunkra, amit olvasni, olvasni kell. El kell olvasni mindenképpen. Mert nem lehetetlen, hogy nagy dolog történt, új név ragyogott fel Vajdaság egén, akiben fölzöldült a lélek, megszólalt és művészi formát öltött, nem is annyira a valóság, mint inkább az igazság. Meggyőződésből mondom ezt, ellenőrzött és lehiggadt egyszerűséggel, és szégyellném, ha valaki is baráti dicsérgetésnek venné.

Művészi állásfoglalása merész, s talán szembefordítható a legtöbb számontartott írónk és költőnk hitvallásával, mit világot járt költőnk, Gál László ekkép fogalmazott meg: „alföldi ember nem tör magasra” (*Hegy és költő*).

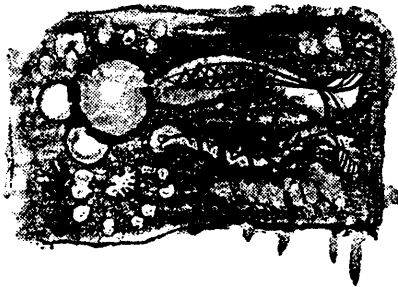
Deák két novellájában is ennek ellenkezőjét bizonygatja (*Kirándulás, Lépcsők az egzekbe*) — melyek közül, mellékesen megjegyezve, jóval sikerültebb az utóbbi, de mindkettőben vallja, hogy előbbre kell törni, csúcsok vagy az ég felé, feljebb, egyre feljebb, fiatalnak és öregnek — mindegy, csak legyen akarat, szív és szeretet, míg csak ki nem dőlünk. És kiérzik ebből a foly-

tatás is: az sem lenne baj, ha épp stafétaszerűen váltogatnánk egymást a nagy-nagy célíg, csak megérkeznénk már, csak szólni tudnánk, jót vagy rosszat, mindegy, csak mozognánk, mozgolódnánk, és szívünk lenne és kezünk, és változást hoznánk ide, vagy hírt vinnénk innen...

Külön illenek szólni stiláris eszközeiről és értékeiről csakúgy, mint közölt novelláiról is, külön-külön. De erről talán majd más alkalommal és bővebben. Most csak annyit, hogy stílusa kifejező, plasztikus, alkalmazkodik a tartalom követelményeihez, s egyaránt fellelhető benne a bensőséges emelkedettség, a kínzó vágy vallomáshangja és a legényes, sőt, mondhatnánk, a szegénylegényes lázadó hetykeség is — lí-

rai hangütéssel. Tragikus végzetű sejtelmek nem is merülnek, nem is ragadnak így soha a reménytelen depresszió lápjába. Novelláinak gondolatai szövetéről, szötteséről is elmondható, hogy erősödőben van, s egynéhánynál szembetűnik a szélesebb szellemi horizontok felé törés, az igényesebb intellektualitásra való törekvés. Erre alapozva reményünket, várhatjuk, hogy ezen az úton egyre érettebb, ízesebb és jelentősebb írásokat tesz közzé, a nagyobbra törés felsejlő, szép lendületével. S szeretnénk vele együtt örülni, ha alakuló írói egyénisége s energiaforrása nem hagyja cserben.

Befejezésül még csak annyit, hogy, már a szokáshoz híven, akadnak a kötetben sajtóhibák és elírások is.

HUSZONÖT ÉVES AZ ELFÚJTA A SZÉL

Huszonöt évvel ezelőtt Amerikában megjelent egy regény, amely alkotóelemei alapján egyáltalán nem számíthatott sikerre: az író első műve volt, maga az író harmincöt éves, vidéki hölgy, s az írás 1037 oldalra terjedt. A *Macmillan* kiadóvállalat most rendezte sajtó alá a könyv jubiláris kiadását. Hatvan kép díszíti, s borsos áron hozzák majd forgalomba, tekintet nélkül arra, hogy Amerikában jelen pillanatban három olcsóbb — közöttük két zsebkiadás van forgalomban, s a könyv az egész világon eddig közel tízmillió példányban kelt el.

Az olvasó bizonyára tudja már, hogy az *Elfújta a szél* című regényről szólunk, s már legendássá vált hőseiről és hősnőiről, akiket már — a film után — Clark Gable, Vivian Leigh, Olivia de Havilland és Leslie Howard képében látunk magunk előtt. A *New York Times Book Review* júniusi száma megismertet bennünket a regény keletkezésével és sorsával.

Margaret Mitchell, a könyv írója, 1900-ban született Atlanta városában, Amerika déli vidékén, régi déli családból. Gyermekkorában sok mindent hallott, „csak egyet nem, azt, hogy a konföderációs seregek elveszítették a háborút”. Ebben a szűk látóhatárral körülzárt világban, a regényes öncsalás légkörében folyt Margaret Mitchell élete. Atlantát csak egy évre cserélte föl Smit városkával, s anyja halála után visszatért Atlantába, hogy apja és bátyja háztartását vezesse. Nem sokkal ezután férjhez ment, a boldogtalan házasságának válás vetett véget. Ezután a helyi *The Atlanta Journal* munkatársa lett. Újra férjhez ment, 1925-ben John R. Marsh, egy reklámszakmában dolgozó tisztviselő felesége lett. Három évvel azután otthagya állását, és háziasszony lett, meg — titkos regényíró. Azért titkos, mert Margaret Mitchell nem bízott önmagában, munkájában. Titkolta, hogy ír, s ha rajta áll, regénye sohasem jelenik meg.

Margaret Mitchellnek volt egy tulajdonsága, amely nem jelent ugyan irodalmi készséget, de a hozzá nem értők körében mégis erre enged következtetni. Ez a sajátosság abban nyilvánult meg, hogy Margaret Mitchell rendkívül színesen, érdekesen tudott előadni. Képességét a társaságbeli bridzspartikon és összejöveteleken fejlesztette, s a véletlen úgy hozta magával, hogy csevegéseinek egyik hallgatója Lois Dwight Cole, a *Macmillan* kiadóvállalat későbbi munkatársa volt. Így hát, amikor a kiadóvállalat főszerkesztője 1935-ben Atlantába utazott, Lois Dwight Cole felhívta figyelmét erre a különös asszonyra. A kiadóvállalati főszerkesztő

megkérte Margaret Mitchellt, mutassa meg kéziratát, az asszony azonban elutasította, majd később megdondolva magát, elvitte a kéziratot a főszerkesztő szállodájába. Amikor a New York-i kiadóvállalat embere elutazott, Margaret Mitchell utána táviratozott: „Meggondoltam magam, küldje vissza a kéziratot.” A terjedelmes kéziratcsomag helyett azonban egy aláírásra váró szerződést kapott.

Jellemző Margaret Mitchell szerénységére — vagy kishitűségére? —, hogy az *Elfújta a szél* robbanásszerű nagy sikere után nem írt egyetlen könyvet sem, s amikor 1949-ben egy gondatlan gépkocsivezető autójának kerekei alatt meghalt, még mindig csak egyetlen könyvet mondhatott magáénak.

Az *Elfújta a szél* sikere valahogyan még mindig titok. Nem nagy titok, noha az amerikai kritikusok, akik egyaránt dicsérték és szapulták a könyvet, eleget törték rajta a fejüket. Tény az, hogy Margaret Mitchell regénye akkor jelent meg, amikor Henri Allen *Anthony Adverse* című regénye fölkelte az érdeklődést a történelmi regények iránt, tény továbbá az, hogy az *Elfújta a szél* volt az első nagy regény az amerikai polgárháborúról. Még egy szempontból első volt: a déliek addig agyonhallgatott szempontjából íródott, így hát nem csoda, ha a Dél szívébe zárta. Végül az sem elhanyagolható tény, hogy egy asszony írta a nők számára, tehát a legnagyobb, legszélesebbkörű olvasóközönség számára. Mindenekfölött áll azonban az a tény, hogy az *Elfújta a szélnek* pompás meséje van, s ez a mese adja el a könyvet — hangsúlyozza Robert Gutwillig, a *New York Times Book Review* beszámolójában.

NAPLÓMANIA

„Túlzsúfolt századunk mégiscsak az intimitások korszaka! Amikor bolygónkon hatszáz millió kínai él, a nyugat neveltségi szükségességnek és helyesnek tartják, hogy naplót írjanak. Úgy szólván alig akad író, akinek első szárnypróbálgatása nem önéletrajz volna. A nyílt és álcázott önéletrajzok jelensége mégis meg lehet magyarázni...” — így kezdi cikkét Jean Dutourd, a *Nouvelle Revue Française* júniusi számában, a modern francia írók önéleplezési szükségletével foglalkozva. Dutourd ebben az igényben látja a mind számosabb önvallomás legfőbb fogyatékosságát.

„Ezeket az írásokat azért jelentetik meg, hogy tessenek. Márpedig a tetszetősség keresése ebben a műfajban megbocsáthatatlan bűn.” A mindenáron tetszeni vágyás — mondja a továbbiak során Dutourd — mindenekelőtt az írások stílusára nyomja rá bélyegét. Az effajta írók abból indulnak ki, hogy amit írnak: meg fog jelenni, tehát nem úgy írnak, mint akik önmaguknak írnak, nem természetesen fogalmazzák meg gondolataikat, önvallomásukat emelt hangon mondják el, mert már eleve a közönségnek szánták.

A tetszeni vágyás egy másik kifejezési formája az önelégültség. Dutourd ezzel a megállapítással nem arra utal, hogy az írók önmaguknak bókolnak, hanem arra a különleges hangnemre céloz, amit igen könnyű fölismerni, mert mindegyik naplóírónál azonos: gyöngéd gondossággal szemlélik a maguk életét, extatikus elfogultsággal festegetik a maguk jellemét, mint egy tájképfestő, aki a Marne partjának valamelyik kies zugában, vagy Róma regényes környékén állítja föl festőállványát. Az olvasót semmi sem ejti annyira kétségbe, mint az effajta gyöngédség, amiben semmi esetre sem osztozhat, s ami kétségkívül holmi alacsonyrendű és ellenszenves önszeretetet jelez.

Dutourd ezután Gide *Naplóját* idézi, s ezt mondja róla: „Mindig ahhoz a hatáshoz alkalmazkodik, amit kelteni szándékozik, s így iskolapéldája annak, amit kerülnünk kell.” A francia irodalom egy másik klasszikus naplóírója, Amiel, Dutourd szerint, Edgar Allan Poe egy fantasztikus elbeszélésére emlékeztet, egy festőre, aki egy gyönyörű lány arcképét festi, ahogy azonban a kép lassanként kialakul, a festő a modellt minden báját megsemmisíti. Amiel csak naplójának élt, minden este gyöngéd gondossággal görnyedt a számára rendkívül kedves füzet fölött. Minden gondolata, szándéka, akarata, vágya csak egy célt szolgált: hogy följegyezze őket naplójában. Amiel valójában nem is élt, és sorsa meglehetősen gyászos.

„Minden túlzás — állapítja meg Dutourd — természetellenes, természetellenes tehát a vallomások burjánzása is, márpedig Amiel éppen erre szolgált szomorú példát.”

Az előre megfontolt szándékú naplóírókkal szemben Dutourd Stendhalt hozza föl, aki — szerinte — mélyebben tekintett önmagába, mint bárki más, és mégsem ittasodott meg önmagától. Amikor 1801-ben — tizennyolc éves korában — hozzáfogott a naplóíráshoz, elvként szögezte le: „Semmit sem szégyell, és semmit sem töröl naplójából.” Ez az elv lett Stendhal egész alkotásának alapelve, s mindvégig — saját maga számára írt jegyzeteiben is — ragaszkodott hozzá. Igaz, hogy Stendhal a sajtónak szánt kéziratain sokat dolgozott, például *A pármái kolostor* kéziratának margóján nem egy helyütt találkozhatunk ilyen jegyzetekkel: „Szagatott, száraz, merev.” Vagy: „Megrövidíteni, helyenként egy-egy sort betoldani, hogy érthetőbb legyen.” Az effajta feladatoknak — mondja Dutourd — csak egy érdeme lehet: a stílusbeli javítások jólneveltségről és célszerűségről tanúskodnak, mert ha az író a közönséghez fordul, érthetőnek kell lennie, és nem szabad untatnia az olvasót. A kortársak följegyzése szerint Stendhal a szalonokban is arra törekedett, hogy szórakoztató legyen, mondván: „A beléptidíjat meg kell fizetni!” Ez a mondás Stendhal nagy szerénységét bizonyítja, s ezzel kapcsolatban Dutourd megállapítja, hogy Stendhal nem tett engedményeket az igazság rovására. Szigorú stilisztája volt, a végletekig őszinte, ezért nem lelhető fel alkotásaiban, noha nagyrészt önéletrajzi jellegűek, a mai naplóírók önelégültsége.

NAPLÓK ÉS REGÉNYEK

Jean Dutourd sirámai nem alaptalanok — látjuk ezt abból is, hogy a párizsi könyvpiacra csak az utóbbi néhány hónapban több napló jelent meg. Közülük Julien Green *Naplóját* említjük, mert talán a legvilágosabban viseli magán az önszemlélő mánia jellemvonásait. Az ismert francia regényíró 1928 óta írja naplóját, s följegyzései eddig hét kötetben jelentek meg. A *Plon* könyvkiadó vállalat az egész művet most egy 1200 oldalas könyvben adja ki, írja az *Arts* júniusi száma. Az irodalmi lap munkatársa beszélgetést folytatott Greennel, s megkérdezte tőle, írna-e naplókat azon az áron, hogy abbahagyja a regényírást.

— A *Naplót* minden bizonnyal folytatnám. Hozzátartozik művemhez, regényeim széljegyzeteit képezi, de nem hatott rájuk. Nehezen tudnám elképzelni műveimet a *Napló* nélkül, hiszen párhuzamosan születtek. Egyik kritikusom azt mondta, hogy a *Napló* egy megíratlan regényem helyét foglalja el, amelyet megírhattam volna. Úgy látszik, az a véleménye, hogy a *Napló* hét kötete meg-

fosztott néhány regény megírásának lehetőségétől. A magam részéről nem hiszek ebben. A regény — a reggeli munka gyümölcse. A legnagyobb erőfeszítéseket igényli. Ezzel szemben a napló, amit a nap bármelyik szakának néhány szabad percében írok, inkább pihenés.

— Véleménye szerint van-e a *Naplónak* valamilyen különleges szerepe, és egységes műnek tekinti-e? — tette föl a kérdést az *Arts* munkatársa. Green így felelt:

— A *Napló* mindenképpen és minden formában csak segítségemre van. Mindenekelőtt: ha nem írnám rendszeresen naplójegyzeteimet, sok mindent elfelejtenék. Az ember gyakran meglepődik, amikor 15—20 évvel korábban megírt elbeszélését elolvassa. A napló — az más. Arra tanít bennünket, hogy helyesen lássunk, hogy emlékezzünk, hogy a nap befejeztével megkülönböztethessük a fontosat a jelentéktelentől, mert hát végül is az embernek meg kell válogatnia, mit jegyez föl.

Hogy bepillantást nyerjünk Green *Naplójába*, két különböző, de jellegzetes följegyzést idézünk. Az első 1928-ból származik, és így hangzik: „Ha az emberek tudnák, mi az alapja az én regényeimnek! Milyen zűrzavart lepleznek ezek a gondosan megírt oldalak! Gyakran undorodom attól a mohóságtól, ami csak a munkában engedélyez pihenőt.” A másik, 1932-ben írt följegyzés: „V. és én néhány nappal ezelőtt megkértük Gide-et, ajándékozzon meg bennünket egy-egy fényképével. (V. erőltette a dolgot, én — magamtól — nem kértem volna). Gide így válaszolt: Jó, remélem, nem feledkezem meg róla. De hiszen, van egy fényképem, ami levelezőlap formájában mindenütt kapható! Igen, mindenütt árusítják — tette hozzá. — Igen, ez az igazi dicsőség...”

A LEGSZERÉNYEBB NYAJ?

A naplóírási szenedvény egy másik jellegzetes megtestesítője Geneviève Gennari és naplója. Az egyiket a képezet szülte, a másik „igazi”. Mindkettőt a *Gallimard* adta ki. Az elsőnek a címe *Journal d'une bourgeoise* (Egy polgárasszony naplója). Valójában regény, egyéni, személyes hangnemben írott regény. Sikerét éppen ennek a formának köszönheti, vagy legalábbis a szerző így értelmezte, mert ebből kiindulva buzdult föl, s adta ki „igazi” naplóját: *J'avais vingt ans* (Húszéves voltam). Ez a napló az 1940-től 1945-ig terjedő időszakot írja le, azokat az esztendőket, amelyekben Geneviève Gennari — mint a cím is mondja — fiatal volt. A napló viharos események sorozata és az események visszaverődése egy lélek tükrében. Az első oldalakon, amelyek az 1940-ben történeteket írnak le, az író az első fiatalság hevével siratja el Franciaországot. Többek között ezt írja:

„Néha szinte fojtogat a keserűség, ami a világ mind a négy tája felől árad felém. Jól tudom, hogy szép dolog, jó dolog húszévesnek lenni, mert jogom van hozzá, hogy egy új kezdetben bízzak. De nagyon szomorú dolog rádöbbenni, hogy semmi sem szilárd a nap alatt, s az emberek — akárcsak a nemzetek — csak tévelyegnek, csak keresgélnek.”

Ebben a korban szerzi meg első tapasztalatait, és szenedvényes komolysággal reagál rájuk:

„Csak egy abszolút dolog van, s ez — nem a szerelem. A szerelem nem egyeztethető össze az ember kedvezőtlen életkörülményeivel, a nagy érzés visszariad az öregség elkerülhetetlen meg-

aláztatásaitól, a betegségtől, a haláltól. A költők sohasem engedték meg, hogy fennkölt szerelmespárjaik megöregedjenek...”

A húszéves leány sejtette már írói tehetségét, s megállapította: „Lényem gyökerei ahhoz a rejtelmes földalatti birodalomhoz tartoznak, ami sok-sok lelket egyesít...” Majd hozzáteszi: „A leg-szerényebb nyáj tagja vagyok, és köszöntöm a parancsnokokat. Lehet, hogy sohasem lesz részem abban a megtiszteltetésben, hogy harcoljak, de mindenképpen az Irodalom Hadseregéhez tartozom.”

A húszéves Geneviève Gennari írta nagy kezdőbetűkkel ezeket a szavakat — állapítja meg Henri Petit, miután a *Nouvelles Littéraires* júniusi számában idézte a patetikus sorokat.

ÚJ KAFKA-TANULMÁNY

Számtalan szemszögből vizsgálják Franz Kafka alkotását. A sok, eddig megírt tanulmányhoz csatlakozik most Johannes Urzidil cikke, amelyet a *Monat* júniusi száma közöl. Urzidil New Yorkban él, emigráns. Származása szerint prágai német, Kafka kortársa, jó ismerőse és ismerője, így hát nem csoda, hogy cikke, amely az *Edison és Kafka* címet viseli, személyes visszaemlékezés-sel kezdődik.

Prágában annak idején volt egy Edison nevű kávéház, amelyet a nagy amerikai feltalálóról neveztek el, mert egyszer a kávéház vendége volt. A termet Edison nagy portréja díszítette, és Kafka, aki egyébként ritkán járt kávéházba, egy ízben, a kép alatt üldögélve, kijelentette, hogy a portré „számottévo dokumentum”. A megjegyzést nem véletlenül tette — ezt bizonyítja Urzidil, hivatkozva Kafka naplójának egy szakaszára, amelyet a nagy író 1911. november 11-én jegyzett föl, s részletesen idézi benne Edisonnak a csehok magas műszaki fejlettségét dicsérő szavait, kapcsolatban a sok Amerikába kivándorolt csehvel. Hogy Kafka szerette az effajta megjegyzéseket, bizonyítja a *Der Verschollene* című töredékes regénye, amelyet Max Brod, az író halála után, *Amerika* címmel adott ki. Kafka élénken érdeklődött az Újvilág iránt.

Naplójában, 1912. szeptember 11-i dátummal egy álom gondos leírását találjuk. Az álom színhelye a New York-i kikötő, és a följegyzés ezzel az elégült megállapítással fejeződik be: „Hiszen ez érdekesebb, mint a párizsi bulvárok forradalma!” Kafka élénk figyelemmel kísérte az Amerikáról szóló útleírásokat, könyve írása közben azonban elsősorban is saját „elvont képzelőerejére” támaszkodott. Hogy Kafka fantáziája nemcsak elvont, de megelevenítő is, legjobban bizonyítja az a körülmény, hogy följegyzései — talán — még inkább vonatkoznak a mai Amerikára, mint a Kafka korabeli Újvilágra. Az író természetesen nem a kíváncsi ember megszokott érdeklődésével vizsgálta Amerikát, Kafka a legújabb civilizáció jelenségeiben a maga belső világát kiegészítő szimbólumokat találta meg. Már első könyvében, a *Betrachtungenben* leírta azt a vágyát, „hogy indián legyen”, s ennek a kívánságnak az értelmét egy szép fiatal lánynak kitartó udvarlójához intézett válaszában leljük meg: „Te nem vagy természetes amerikai, amolyan indián fajta, akinek a bőrét a tágas legelők levegője és a folyók vize cserzette keményre, te sohasem utaztál le a nagy tengerek partjái és nem is hajóztál rajtuk. Hát akkor miért mennék veled szép lány létemre?” A válasz minden iróniája ellenére sem lehet szem elől téveszteni egy meg nem valósított vágy fájdalmas komolyságát. Ebben a vágyakozásban kell keresnünk Kafka ameri-

kai ihleteinek forrását, azokét az inspirációkét, amelyek megadták Kafkának, hogy erőteljesen átélt képekben írjon le egy országot, amelyet sohasem látott.

Jellemző, hogy Kafkát legelőbb az angolszász nép karolta föl, hogy éppen Amerikában van legtöbb híve, akik írásaiban elveszett egyéni szabadságuk világának visszatükröződését keresik és találják meg. Hogy milyen méretű az amerikai Kafka-kultusz, Urzidil a következő példával bizonyítja: amikor felesége egy társaságban, amelynek tagjai kizárólag amerikai értelmiségiek voltak, elmesélte, hogy Kafkával egy ízben Prágában délután három órára beszélt meg találkozózt a Pulverturmnál, egy fiatal amerikai nő a szavába vágott:

— Lehetetlen! Kafka mindennap fél ötig dolgozott a biztosító vállalatnál!

Urzidil feleségének nem volt könnyű dolga meggyőznie hallgatóságát, hogy bebizonyítsa: Kafka ezen a napon — talán kivételesen — korábban elhagyhatta irodáját.

EGY REGÉNYBŐL — HARMINCHAT!

A modern spanyol irodalom lassanként behatol az európai tudatba. *Laffont* párizsi könyvkiadó most adta ki Luis Romero, a középkorú spanyol írónemzedékhez tartozó barcelonai író második könyvét. A *Figaro Littéraire* fölhasználta ezt az alkalmat, és meginterjúolta a szerzőt.

Romero Barcelonában született, s egész alkotása ehhez a városhoz fűzi. A polgárháború után, amely rányomta bélyegét az író ifjúkorára, Romero egy biztosító társaság ügynöke lett. Ez a munka nem sok fejlődési lehetőséget nyújtott számára, noha az újságíróval folytatott beszélgetés során így szólt róla:

— Olyan munka ez, amit a legmelegebben ajánlhatok minden magányos fiatal regényírónak. Az ember ország-világot lát, emberekkel ismerkedik meg, és sokféle történetet hall.

Akárcsak sok más katalón, Romero is elhagyta Spanyolországot, és Dél-Amerikába vándorolt. Buenos Airesben élt meglehetősen jólétben, de mind jobban elfogta a honvágy. Elmondotta, hogy emlékezetében egyre gyakrabban merült föl a barcelonai egyetem előtt álló pálmator és egy homályos, jól ismert kis könyvkereskedés képe. Korábban csak néha-néha írt alkalmi cikkeket, később azonban, az emlékek hatása alatt, papírra vetette a könyvkereskedésben kiszolgáló fiatal leány lelki életének eseményeit.

— Első személyben, monológyszerűen írtam — mondotta Romero. — Amikor azután elolvastam, elképzeltem, hogy a fiatal leány, akivel egyébként *La Noria* című regényem harmadik fejezetében találkozhatnak, megismerkedik több emberrel, s az is eszemben jutott, hogy apja akár taxisofőr is lehetne, s mindjárt meg is írtam az apa monológját. A többi már magától jött. Így sétálgattam Barcelona utcáin...

A regény rendkívül ellentétes, azonban mindenképpen zajos véleményeket keltett Spanyolországban. Végül 1952-ben Romero megkapta érte a Nadal-díjat. Ezután visszatért Spanyolországba, és a díj 35 000 pezetas összegéből élve, hozzáfogott következő regényének írásához. Így él ma is, s azok közé az igen kevés spanyol írók közé tartozik, akiknek valóban az írás a foglalkozásuk. Romero nagyon termékeny, nem fecséreli idejét tapogatózó kísérletekre.

— Nincs semmiféle módszerem! — mondotta. — Az írás technikájával nem sokat törődöm. Legfontosabb számomra az, hogy ne veszítsem el a kapcsolatot az utca életével.

Romero föltette magában, hogy a *La Noria* valamennyi monológjából — pedig harminchat monológ van ebben a műben — egy-egy regényt írt. Az ambiciózus tervből egy könyv már megszületett, és *Les Autres* (A többiek) címen már francia fordításban is megjelent.

PORNOGRÁFIA?

Az angolszász népek nem szívesen látják irodalmi alkotásban a frivol kifejezéseket, legkevésbé akkor, ha hazai műről van szó. Nem csoda hát, hogy az átlagos angol Párizsban utazik, hogy része legyen mindabban, amit odahaza nem lelhet meg, természetesnek látszik tehát az is, hogy az irodalommal foglalkozó vállalatok a pornográfiát szívesebben importálják, mintsem hogy saját házuk táján nevelgessék. Az sem kelthet meglepetést a helyzet ismerői számára, hogy Vladimir Nabokov *Lolitája* jó néhány esztendővel a párizsi angol nyelvű kiadás után jelent meg Amerikában, s ilyenformán az is érthető, hogy *Lady Chatterley szeretőjét* a könyv megírása után három évtizeddel adták ki Angliában teljes kiadásban, addig egyszerűen — a kontinensről csempézték be.

A már ismert esetekhez most Henry Miller *Tropic of Cancer* (Ráktérítő) című regényének esete csatlakozik. A könyv a napokban jelenik meg a New York-i *Grove Press* kiadásában, Henry Millert nemrégiben még csak Európa olvasóközönsége ismerte. Életének nagy részét az Óvilágban töltötte, és ennek társadalmi életének mélyéről merített anyagot könyveinek megírásához. Talvaly némileg megváltozott a helyzet, *The Henry Miller Reader* (Henry Miller olvasókönyv) címmel egy antológiaféle jelent meg Amerikában, amelyből az Egyesült Államok olvasóközönsége — ha csak röviden és felületesen is — megismerhette az író alkotásait. A *Tropic of Cancer* ennek az illedelmes előőrsnak és sikerének köszönheti megjelenését. Mire azután az új könyv eljut az olvasóhoz, mindenki kész tények elé kerül, és legföljebb — kiábrándul. Legalábbis ezt a következtetést vonhatjuk le a *Time* kritikusa bírálatának hangneméből.

„A *Tropic of Cancer* nem pornográfia a szó és a műfaj megszokott értelmében — állapítja meg a bírálat írója. — Nincs meg benne a dolgok pornografikus leírásához szükséges ittasult és zsiros írásmód, az álantropológiai pedantéria. Miller obszcén élőképeket fest, alakjai között azonban úgy mozog, mint egy cirkuszi bohóc, aki kezében forró levegővel töltött hólyagot lóbál. Az igazán pornográf író túlon túl ünnepélyesen szól a nemiségről, esze ágába sem jut a dolgokat komikus oldalukról nézni. Miller hangjáról azt mondhatjuk, hogy olyan, mintha a kikötőmunkások egy csoportja vette volna át egy bal-musette irányítását. A szerelem csúcseinak leírására használt szavai sem a szexualitás homályos misztériumainak lawrence-i változatai. Miller a legszertelenebb hálózoba-jelenetek között is úgy mozog, mint egy közömbös néző, csak itt-ott hallatja rekedt vihóságát, s fejezi ki enyhén gúnyos álláspontját... Obszcén nyelvezetének valóban epikus hőmpölygése ellenére — stílusa kezdetben unalmas, majd neveltséges — könyvének meghökkentő hatását nem morális, hanem intellektuális kategóriák idézik elő. Nem a szexualitás az, ami zavarba hoz, hanem a kigyóháj, amelyben megpirították.”

STRIP-TEASE

Sok modern regényben olvashattunk már a strip-tease-ről, közöttük George Simenon regényében is, a leírások azonban csak alkotóelemei voltak a szövegnek, az olvasónak szánt csatlékek. Feltételezhettük tehát, hogy az irodalom korábbi korszakaitól máig csupán a mezítelenség foka változott, a lényeg maradt. Jean Ricardou *Description d'un strip-tease* (Egy strip-tease leírása) című írása azonban, amelyet a párizsi *Tel Quel* közöl, fordulópontot jelent e téren.

A *Tel Quel* című folyóirat közeli kapcsolatokat tart fenn az új francia regény mozgalmával, a csupasz leírást a pszichologizálás rovására előnyben részesítő irányzattal. Az *Egy strip-tease leírása* már nem csalétek, hanem öncél. Egyszerűen, minden köntörfalazás és díszítő szándék nélkül leírja egy fiatal leány vetkőzését. Az írás nyolc nyomtatott oldal terjedelmű. A jelenet egy hálókosci fülkéjében játszódik le. A leírás a lehető legaprólékosabb. Izeltőként idézünk belőle egy töredéket:

„Keze a combon nyugodott. De nem sokáig, az ujjak lassan, egyenletesen összehúzódtak, a gyöngyház fényű körmök a könnyű kelmét ráncolva, a tenyérbe nyomódtak, és a fehér szegély lassanként fölemelkedett a két láb függőleges oszlopa mellett, a térdek gömbölyűsége fölé, majd elérte a combok enyhe, mind domborúbb hajlatát. A két harisnya szegélyének sötétebb sávja világosan, csíkként rajzolódott ki. A napbarnította bőrön, a csipkék és kelmék redői közül előtűnt a harisnyatartó két fekete, három centiméter széles szára. Ezután a könnyű szövetet ráncba gyűrve, a két tenyér helyet cserélte. A jobb kéz a bal, a bal a jobb oldalra tért át, és a könyék magasságában találkoztak. Innen emelkedtek fölfele, és a test mentén lassan föllebbentették a rózsaszínű ruhát.”

DOSITEJ OBRADOVIĆ MŰVEI MAGYARUL

Százötven évvel ezelőtt halt meg Dositej Obradović, a szerb felvilágosodás írója. Ebből az alkalomból a legtöbb jugoszláv folyóirat méltatta a nagy szerb racionalista jelentőségét, művei pedig újabb kiadásokat értek meg. A beográdi *Književnost* című folyóirat júniusi számában Milorad Pavić Dositej műveinek idegen nyelvű fordításairól ír.

Dositej műveit még az író életében kezdték fordítani. Először állatmeséit fordították románra (1793-ban, tehát öt évvel az eredeti mű megjelenése után). Egyelőre nem lehet megállapítani, hogy ez a fordítás megjelent-e könyv alakjában. Egyéb műveinek román nyelvű fordításai később nyomtatásban is megjelentek.

Magyarul 1837-ben jelent meg először Dositej három elbeszélése, Mátray Gábor *Regélő* című folyóiratában. Az elbeszéléseket Dimitrije Savić szerb kereskedő fordította. Érdekes, a fordító sehol sem tüntette fel, hogy az elbeszélések Dositej Obradović művei. A XIX. században még görög és bolgár nyelvre is lefordították Dositej több írását.

Milorad Pavić hangsúlyozza cikkében, hogy Dositej művei azért számíthattak érdeklődésre a környező népeknél, mert a románok, bolgárok és magyarok kulturális fejlődésére is vonatkoztak, másrészt pedig, mert egyes írók művei, melyeket állatmeséiben feldolgozott (Aesopus, Lafontaine), ezen az úton is eljutottak a délkelet-európai nemzetek irodalmába.

TARTALOMMUTATÓ

Gál László versei — — — — — — — — — —	827
Fehér Ferenc / Négy nap és négy élet — — — — —	830
Kopeczky László / Akit a Pegazus megrügött — — — — —	841
Derús István / Neveden szólítalak — — — — —	844
Majtényi Mihály / Ekrán — — — — —	846
Szűcs Imre / Mire felragyog a mályvaszínű nap — — — — —	850
Gál László / Az éhes hajó — — — — —	853
Almási Tibor / Miért nem csúfoltok — — — — —	865
Torma Dénes / A sors embere — — — — —	867
Sulhóf József / Bűvös esték, lidérces esték — — — — —	872
Kalapis Zoltán / Kerítés — — — — —	881
Gál László / Ének a disznótöporptyűről — — — — —	885
Szűcs Imre / Ifjonti szép lázadások — — — — —	887
<i>Krónika</i> — — — — —	890

Dobó Tihamér rajzait a 829, 845, 849, 852, 864, 871, 880 és a 889. oldalon közöljük.

IRODALMI, MŰVESZETI, TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FO-
LYÓIRAT 1961. OKTÓBER. KIADJA A FORUM LAPKIADÓ
VÁLLALAT — SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: NOVI-
SZÁD, VOJVODE MIŠICA 1. — SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓ-
ÓRÁK: MINDENNAP 10—12-IG — KÉZIRATOKAT NEM
ÖRZÜNK MEG ÉS NEM ADUNK VISSZA — ELŐFIZETÉSI
DIJ: EGY ÉVRE 1 000, FELEVRE 500, EGYES SZÁM ÁRA 100
DINÁR. — KÉSZÜLT A FORUM NYOMDÁBAN NOVISZÁDON.

1011

szet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom